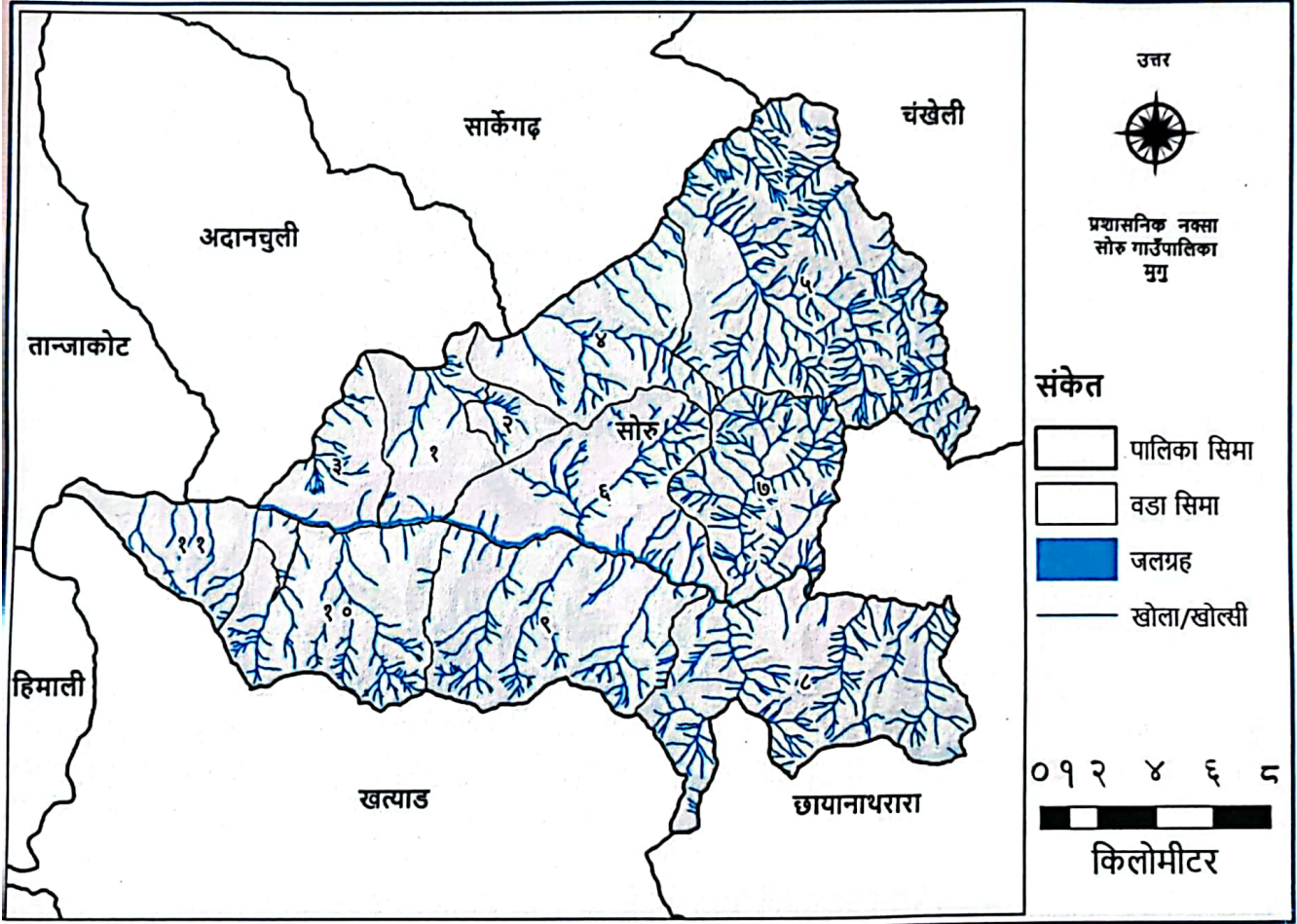

"सफा, सुरक्षित, दिगो र सर्वसुलभ पानी सोरूको प्रतिवद्धता-जलाधार र जैविक विविधता संरक्षणमा हाम्रो ऐक्यव्यपता"

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

जलउपयोग गुरुयोजना

सोरु गाउँपालिका

२०७९

सोरु गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकामा कार्यालय

धन्यवाद ज्ञापन

तथ्य एवम् प्रमाणमा आधारित भएर निर्माण गरिएको योजना नै विकासको पुञ्ज हो । तथ्यमा आधारित निर्णय प्रक्रिया आजका स्थानीय तहको आवश्यकता हो । आज स्थानीय तहमा रहेको राजनैतिक खिचातानी, पूर्वाग्रह अनि यसले निर्णय प्रक्रियामा पारेको प्रभावलाई चिर्न सूचनामा आधारित विकासको आवश्यकता भएको हो । यही कुरालाई मध्यनजर गरी सोरु गाउँपालिका र युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजनाको सहकार्यमा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण गरिएको हो । हामी आज खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरणको क्षेत्रमा कहाँ छौं, नेपाल सरकारको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नका लागि सन् २०३० सम्ममा कहाँ पुग्ने हो र ५ वर्षमा कुन कोसेदुङ्गा सम्म पुग्न आवश्यक छ, त्यहाँ पुग्नका लागि हामीले कुन रणनीति अंगिकार गर्ने हो भन्ने विषयलाई यस गुरुयोजनाले स्पष्ट मार्गदर्शन गरेको छ । यो गुरुयोजना सोरु गाउँपालिकाले बनाएको हो, यसका लागि हाम्रो ठूलो स्रोत, साधन र समय खर्च भएको छ । यस गुरुयोजनालाई कार्यान्वयन गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु हाम्रो कर्तव्य हो ।

जलस्रोत सम्वन्धि विभिन्न ऐन, कानून, नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तहलाई दिएको अधिकार एवम् अन्य प्रचलित कानूनको अधिनमा रही यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ । गाउँपालिकाभित्र रहेका स्थानीय स्रोत साधनको उच्चतम परिचालन, स्थानीय जलस्रोतको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा दिगो उपयोग, सरकारी नीजि साझेदारिता, समुदायमा आधारित संघसंस्थाहरुको क्षमता विकास आदि रणनीतिलाई यस योजनाले आत्मसात गरेको छ । यो योजना निर्माणको क्रममा विभिन्न सहभागितात्मक विधि, समावेशी योजना प्रक्रियाको अवलम्बन गरिएको छ । योजना निर्माणमा हामी सवैले अमूल्य समय तथा श्रम खर्चिएका छौं । हामीले खर्चिएको समय र श्रम जनताको विकासका लागि उपयोगी भयो वा भएन भनेर खबरदारी गर्ने काम पनि हामी जनप्रतिनिधिहरुको हो । यो योजनामा हामीले हरेक वडा तथा वस्तीहरुको खण्डीकृत तथ्याङ्क निकै मेहनत गरेर संकलन मात्र गरेका छैनौं, ती सूचनाहरुको विश्लेषण, प्रक्षेपण तथा अद्यावधिक गर्ने काममा पनि उत्तिकै समय खर्चिएका छौं ।

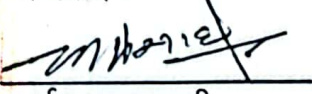
भेक्टर ह्युगो भन्छन, "समयको अभाव हाम्रो समस्या होइन, हाम्रो विकासको समस्या भनेको दिशाहिनता हो" । जलउपयोग गुरुयोजनाले हामीलाई दिशावोध गराउने छ । हामीलाई सही बाटोमा डोर्न्याउनेछ अनि हामी अन्तव्यमा पुग्नेछौं । नेपाल सरकारको सन् २०३० सम्मको गन्तव्यलाई भेटाउनका लागि जलस्रोत क्षेत्रको विकास गक्रियालाई छिटो, छरितो र सहज बनाउन अहोरात्र खट्ने सम्पूर्ण जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरु, सम्पूर्ण राजनैतिक दल, समाजसेवी, बुद्धिजीवी, महिला, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरु लगायत गाउँपालिकामा क्रियाशिल विभिन्न संघसंस्था तथा आम जनसमुदायहरुमा हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यस गाउँपालिकाको NWASH अद्यावधिक गर्नुका साथै जल उपयोग गुरुयोजना जस्तो महत्वपूर्ण दस्तावेज तयारीका लागि प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग पुर्‍याउने युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजना, अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआईडी) मार्फत अमेरिकी जनता प्रति विशेष आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै गुरुयोजना निर्माण क्रममा यस गाउँपालिकामा सम्पन्न भएका क्षमता विकास क्रियाकलापहरु, संरक्षणहरु र योजना तर्जुमा गोष्ठीका क्रममा सहजिकरण गर्ने सम्पूर्ण विज्ञहरुलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

"सफा, सुरक्षित, दिगो र सर्वसुलभ पानी सोरुको प्रतिवद्धता-जलाधार र जैविक विविधता संरक्षणमा हाम्रो ऐक्यवद्धता"

यस गाउँपालिकाले आगामी दिनमा जलस्रोतसंग सम्वन्धित नयाँ तथा मर्मत सम्भार सम्वन्धि खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आदि क्षेत्रका योजना छनौट गर्दा तथा कार्यान्वयन गर्दा अनिवार्य रूपमा यस जलउपयोग गुरुयोजनामा निर्धारण गरिएको प्राथमिकताक्रम तथा रणनीतिको अनिवार्य रूपमा पालना गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने र लगानी सहकार्यका लागि प्रदेश सरकार र संघिय सरकारहरूसंग समन्वय गर्ने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद ।

धर्म बहादुर शाही
अध्यक्ष
सोरु गाउँपालिका

सोरु गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

जिमा बुग
कमाली प्रदेश, नेपाल
कमाली प्रदेश

दुई शब्द

अब्राहम लिंकनको एउटा भनाई असाध्यै प्रसिद्ध छ, “यदि मलाई एउटा रुख काट्न ६ घण्टा लाग्छ भने म ४ घण्टा बन्चरो उदाउनका लागि खर्च गर्छु” । सोरु गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना भनेको जलस्रोतको क्षेत्रमा गरिने विकासका लागि हाम्रो अग्रिम तयारी हो । यो गुरुयोजनाले हामीलाई जलस्रोत व्यवस्थापनको क्षेत्रमा बाटो देखाउने छ । युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजना र सोरु गाउँपालिका बीच भएको साझेदारितामा बनेको यो जल उपयोग गुरुयोजना ग्रामीण क्षेत्रमा बस्नेमहिला, पछिपरेका वर्ग, दलित तथा गरिवहरूको योजना हो भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु । सहभागितात्मक छलफल, तथ्याङ्कमा आधारित ज्ञानात्मक विश्लेषण, लैङ्गिक र समावेशी योजना प्रक्रिया सहित सघन सामाजिक र प्राविधिक विश्लेषणको आधारमा यो योजना तयार भएको देख्न पाउँदा म हर्षित भएकोछु ।

खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता तथा वातावरणको क्षेत्रमा महिलाहरूको असाध्यै ठूलो भूमिका छ । पानी सवैको आवश्यकता भएतापनि घर घरमा पानी बोकेर ल्याउने जिम्मेवारी महिलाहरूको काँधमा रहेको देखिन्छ । एकैछिन धारामा पानी आएन भने अरु कसैको टाउको दुःखाई हुँदैन । यसमा सवैभन्दा बढी चिन्तामहिलालाई नै भएको देखिन्छ । हाम्रा घरआंगन, बाटोघाटो, चर्पी सबै सफा राख्ने जिम्मेवारी पनि महिलाकै काँधमा छ तर उनीहरू उपभोक्ता समितिहरूका मुख्य पदहरूमा लैजाने सुनिश्चितताभएकोतथा सक्रिय भूमिकामा रहेको भने अझै देख्न सकिएको छैन । आज खानेपानीका मूलहरू सुक्दै गएका छन, बाढीपहिरो रन्यूनस्तरकोसञ्चालनव्यवस्थापनका कारण हाम्रा खानेपानीका आयोजनाहरू अर्थविहीन भएका छन । जलवायुमैत्री विकास, लैंगिक मैत्री तथा समावेशी विकास आजको टडकारो आवश्यकताको रूपमा विकास हुँदै गएको अवस्थामा यी क्षेत्रहरूलाई समेटेर जलउपयोग गुरुयोजना बनेको छ । जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयनबाट हरेक घरमा स्वच्छ खानेपानी, सरसफाइ तथा टोल टोलमा कुटानी पिसानी पानीमिल आदिको सहज पहुँच स्थापना भई महिलाहरूको दैनिकजीवनसजिलो हुनेछ भन्ने आशा राखेकोछु ।

हामीकहाँ खानेपानीका आयोजनाहरू नभएका होइन तर ती आयोजनाहरू दिगो हुन नसक्नु नै हाम्रो दुर्भाग्य हो । गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, उर्जा तथा वातावरण हेर्ने क्षमतावान संस्थागत संरचनाको अभाव, समुदायमा खानेपानीको आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापनगर्ने क्षमताको अभाव, एकद्वार प्रणालीको अभाव, खानेपानी तथा सरसफाइको क्षेत्रमा पर्याप्त आर्थिक लगानीको अभाव, योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समुदायको कमजोर सहभागिता आदि समस्याहरूका कारण गाउँपालिकाभित्र यी क्षेत्रका आयोजनाहरू दिगो हुन सकेका थिएनन । मलाई यस मानेमा खुशी लागेको छ कि अब गाउँपालिकाभित्रका खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता र जलस्रोत सम्बन्धि आयोजनाहरू दिगो र व्यवस्थित हुनेछ । साथै यो गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न गराउन यस गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू सबैको प्रतिवद्धताको जरुरी छ । साथै गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन गर्न युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजना र विकास साझेदारहरूको साथ रहने छ भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु । खानेपानी लिन जाने र आउने समयमा कटौती भई महिलाहरूको वचेको समय उत्पादनशील कार्यमा लगानी हुने कुरामा म विश्वस्त छु ।

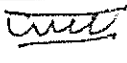

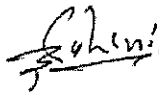

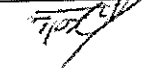

यसरी सोरु गाउँपालिकाको दिगो विकासका लागि जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणमा प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने युएसएआईडीकर्णालीजलपरियोजना, अमेरिकीअन्तर्राष्ट्रियविकासनियोग (युएसएआईडी) मार्फतअमेरिकीजनताप्रतिविशेषआभारप्रकटगर्नचाहन्छु ।

यो गुरुयोजनाले जनमुखी योजना निर्माणका लागि हामीलाई पाइलट बनाएको छ । हाम्रै जनताका लागि हाम्रै सहभागितामा बनेको योजनाको सही सदुपयोग गर्ने कर्तव्य पनि हाम्रै हो । अतः आगामी दिनमा गाउँपालिकाको समग्र जलस्रोत क्षेत्रको विकासका लागि योजना तर्जुमा गर्दा यस जलउपयोग गुरुयोजनाकै आधारमा रही योजना

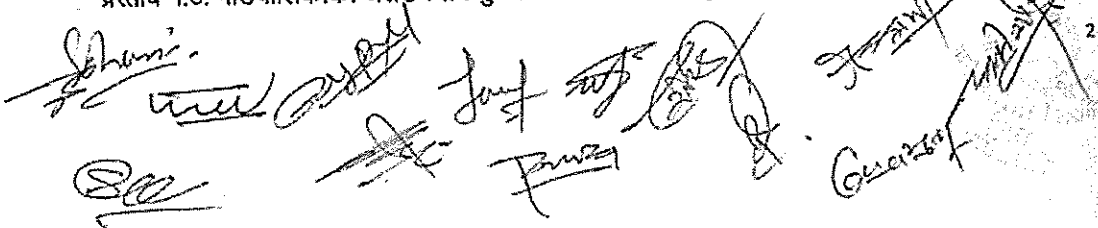
आज मिति २०८०.०२.२१ गतेका दिन युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजनाको आर्थिक सहयोग तथा उपयुक्त प्रविधि केन्द्र नेपाल(सीएटीएन)काठमाडौं, हिमाली ग्रामीण युवा समाज विकास केन्द्र (हिरिसडेक) मुगु र सामाजिक सेवा केन्द्र (सोसेक) नेपाल दैलेखको सहजीकरणमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका लागि पालिकास्तरीययोजना तर्जुमा अन्तिम प्रतिवेदन तथा गुरुयोजना बजारीकरण गोष्ठी तपशिलका गाउँकार्यपालिका सदस्यहरुको उपस्थितिमा सोरु गाउँपालिकाको सभा हलमा बसी तपशिलका विषयहरुमा छलफल गरेर निर्णय गरियो।

क्र.स	नाम थर	पद	कार्यालयको नाम	हस्ताक्षर
१	धर्म बहादुर शाही	अध्यक्ष	सोरु गाउँपालिका	
२	केशर बहादुर शाही	उपाध्यक्ष	सोरु गाउँपालिका	
३	विरेन्द्र मल्ल	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सोरु गाउँपालिका	
४	धनकर्ण छत्याल	वडा अध्यक्ष वडा नं १	सोरु गाउँपालिका	
५	प्रेम बहादुर शाही	वडा अध्यक्ष वडा नं २	सोरु गाउँपालिका	
६	सिंह बहादुर धामि	वडा अध्यक्ष वडा नं ३	सोरु गाउँपालिका	
७	गोर्ख बहादुर मल्ल	वडा अध्यक्ष वडा नं ४	सोरु गाउँपालिका	
८	पृथ्वी मल्ल	वडा अध्यक्ष वडा नं ५	सोरु गाउँपालिका	
९	बन्धुगंग शाही	वडा अध्यक्ष वडा नं ६	सोरु गाउँपालिका	
१०	अनूप बिष्ट	वडा अध्यक्ष वडा नं ७	सोरु गाउँपालिका	
११	हंस बहादुर कार्की	वडा अध्यक्ष वडा नं ८	सोरु गाउँपालिका	
१२	सारंगर समशेर शाही	वडा अध्यक्ष वडा नं ९	सोरु गाउँपालिका	
१३	कुल चन्द गौरी	वडा अध्यक्ष वडा नं १०	सोरु गाउँपालिका	
१४	विरगंग शाही	वडा अध्यक्ष वडा नं ११	सोरु गाउँपालिका	

१५	ज्यालजान लुवार	कार्यपालिका सदस्य	सोरु गाउँपालिका	
१६	सिर्जना शाही	कार्यपालिका सदस्य	सोरु गाउँपालिका	
१७	हरिलाल चमर्डा	कार्यपालिका सदस्य	सोरु गाउँपालिका	
१८	शान्ती चमर्डा	कार्यपालिका सदस्य	सोरु गाउँपालिका	
१९	कुशुम मल्ल	कार्यपालिका सदस्य	सोरु गाउँपालिका	
२०	सिर्जना शाही	कार्यपालिका सदस्य	सोरु गाउँपालिका	
२१	पतित्रा शाही	प्रशासन शाखा प्रमुख	सोरु गाउँपालिका	
२२	रतनलाल सहानी	खानेपानी तथा सरसफाई शाखा	सोरु गाउँपालिका	
२३	पुष्पा मल्ल	महिला विकास शाखा	सोरु गाउँपालिका	
२४	बान बहादुर शाही	सदस्य	मुमि आयोग	
२५	कृष्ण बहादुर शाही	जलाधार राल्लाहकार	युएसएआइडि कर्णाली जलपरियोजना	
२६	मिन बहादुर रावल	कार्यकारी निर्देशक	हिरिसडेक	
२७	गौकला धामि	सामुदायिक सहजकर्ता	हिरिसडेक	

प्रस्तावहरू:

- प्रस्ताव नं. १: गाउँपालिकामा हाल रहेका विद्यमान जलस्रोत सम्बन्धी आयोजनाहरूको अवस्था विश्लेषण
 प्रस्ताव नं. २: तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको प्राथमिकता निर्धारणका लागि "मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (सिबिआरटी)" को अवलम्बन
 प्रस्ताव नं. ३: तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरूको गाउँपालिकास्तरीय प्राथमिकता स्तर निर्धारण ।
 प्रस्ताव नं. ४: गाउँपालिकाको आवधिक जलउपयोग विकास लक्ष्य तथा रणनीति ।
 प्रस्ताव नं. ५: गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनरणनीति ।
 प्रस्ताव नं. ६: गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना बजारीकरण तथा सरोकारवाला पहिचान रणनीति ।
 प्रस्ताव नं. ७: गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना प्रतिबेदन स्वीकृत गर्ने ।

विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजनाहरूको संचालन व्यवस्थापन अवस्था:

वडा नं.	आयोजना संख्या		
	राम्रो स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका	मध्यम स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका	न्यून स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका
१		१	१
३			३
४	१	१	१
५	१	२	
जम्मा	२	४	५
प्रतिशत	१८%	३६%	४६%

विद्यमान जलउर्जा योजनाहरूको संचालन अवस्था:

वडा नं.	विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था विवरण					
	लघु जलविद्युत (संख्या)			पानी घट्ट (संख्या)		
	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	बन्द भएको	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	बन्द भएको
४					२	
५	१				४	
६					३	
७					३	
८		१			५	
९					३	
१०					२	
११					१	
जम्मा	१	१	०	०	२३	०
प्रतिशत	५०%	५०%	०%	०%	१००%	०%

निर्णय नं. २: तर्जुमा गरिएको योजना प्राथमिकीकरण मापदण्ड सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका नयाँ तथा मर्मत आयोजनाहरू (खानेपानी, सिंचाई, वातावरण तथा उर्जा) को कार्यान्वयन प्राथमिकीकरणका लागि "मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (सिबिआरटी)" को प्रयोग गरी वडातह देखि नै प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरिएको छ। सिबिआरटी सूचक तथा अंकभारहरू देहाय अनुसार राखी विश्लेषण गरिएको छ।

Handwritten signatures and initials are present below the text, including names like Jang, Shree, and others, indicating official approval or review.

१. खानेपानी योजना प्राथमिकताका आधारहरू:
सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार (नयाँ योजना निर्माणका लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
1	समाजमा पछाडि परेका समुदायहरूको घरधुरी प्रतिशत	13	धेरै घरधुरी प्रतिशतलाई धेरै अंक
2	समुदायमा विद्यमान खानेपानी सेवास्तर अवस्था	18	न्यून सेवास्तरका धेरै घरधुरीलाई धेरै अंक
3	समुदायमा लगानीमैत्री वातावरणको अवस्था	5	राम्रो वातावरणमैत्रीलाई धेरै अंक
	जम्मा अंकभार	36	बढी अंकलाई प्राथमिकता

सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार (विद्यमान योजनाको मर्मत/पुन निर्माण/सेवास्तरका लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
1	विद्यमान खानेपानी योजनाको भौतिक अवस्था	21	भौतिक अवस्था नराम्रो भएकोलाई धेरै अंक
2	खानेपानी योजना संचालन व्यवस्थापनमा उपभोक्ता समितिको अवस्था	7	राम्रो संचालन व्यवस्थापन गरेकालाई धेरै अंक
	जम्मा अंकभार	28	बढी अंकलाई प्राथमिकता

२. सिंचाई योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू:

- आयआर्जनलाई टेवा पुऱ्याउने तथा प्रति इकाई बढी फाईदा हुने क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- प्रतिव्यक्ति कम लागत र बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने योजनाहरूलाई प्राथमिकता
- बढी क्षेत्र समेट्ने तथा सेवा क्षेत्र बृद्धि गर्न सकिने योजनाहरूलाई प्राथमिकता
- पानीको बहुउपयोग हुने योजनाहरूलाई प्राथमिकता

१. वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू:

- मुल जलस्रोत क्षेत्र संरक्षण तथा पुनर्धारण, पुनर्भरण, पुनर्प्रयोगलाई प्राथमिकता
- वृक्षारोपण तथा पहिरो रोकथामका क्रियाकलापलाई प्राथमिकता
- भु-क्षय रोकथाम तथा वायो इन्जीनीयरीङ जस्ता कृषाकलालाई प्राथमिकता
- बढी जोखिम क्षेत्रलाई प्राथमिकता

२. जलउर्जा योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू:

- बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने क्षेत्रका योजनाहरूलाई प्राथमिकता
- आयआर्जन तथा जिविकोपार्जनलाई टेवा पुऱ्याउने क्षेत्रका योजनाहरूलाई प्राथमिकता
- लक्षित वर्गको बसोबास भएको क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- मर्मत सम्भार तथा पुनः सञ्चालन गर्नु पर्ने योजनालाई प्राथमिकता

निर्णय नं. ३: तर्जुमा गरिएका योजनाहरूको प्राथमिकता स्तर निर्धारण सम्बन्धमा

प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा सौरु गाउँपालिकाका वडाहरूमा योजना प्राथमिकीकरण कार्यशाला गोष्ठीबाट सिबिआरटी अनुसार प्राथमिकरण भै आएका तपशिल अनुसारका खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता, सिंचाई, पर्यावरण तथा वातावरण, जलउर्जा योजनाहरूलाई यस गाउँपालिका स्तरीय कार्यशाला गोष्ठीबाट तपशिल अनुसारका आयोजनाहरूको तर्जुमा तथा प्राथमिकता स्तर निर्धारणगरियो।

(Handwritten signatures and stamps)

३.१ खानेपानी योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता:

क्र. सं.	योजनाको नाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकार	लाभान्वित्य र धुरो संख्या	टोलहरुको नाम
१	नेरा जनजाखानेपानी तथा सरसफाइ योजना	२	५	नयाँ	ग्राभिटी पाइप लाइन खानेपानी	३५	नेरा तन्जा
२	जार्काबादी खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	३	७	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२०	जार्कबडी
३	सानीखोला देखि बुइदरी खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	१०	४	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१२	रावलबाडा
४	श्रीगुरुवर्मा यावि खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	६	४	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	लिबु
५	भैरेभीर खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	९	३	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	७	कोषदी
६	सोरुबृहत खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	५	६	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३०	रोकापाबडा सोरुकोट ढलेरी
७	गापुनेर खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	४	२	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३०	नाथरपु
८	दाराधुनागादेखिकैलाश खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	८	२	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	श्रीकैलाश आधारभूत विद्यालय नाचरा
९	श्रीजनजोयती उच्च माध्यामिक विद्यालय धुपिछौ खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	१	२	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	श्रीजनजोयती उच्च माध्यामिक विद्यालय धुपुचौ
१०	जाडेपानी खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	७	२	नयाँ	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२९	जाडेपानी
११	जमालथाराबृहत खानेपानी	१	१	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१००	जमालथारा

Handwritten signatures and notes at the bottom of the page, including a date '२०७३/०७/०६' and a page number '६'.

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्र कृती	योजनाकोप्र कार	लाभान्वितघ रधुरी संख्या	टोलहरुकोना म
१२	घतादी खोलाखानेपानी	५७	१	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	घतादी
१३	धुपरैडाडा खानेपानी	१३	१	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२२	धुपी
१४	गुल्मखानेपानी	४८	१	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	गुल्म
१५	फुर्केसल्ला खानेपानी	३३	१	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	फुर्केसल्ला
१६	बलालनाखानेपानी	३२	१	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	गुल्म
१७	कल्चे खोलाघतादी खानेपानी	८६	१	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१९	घतादी
१८	मसिने मेलाखानेपानी	१४	२	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३२	भैमैला
१९	झुप्रुखोला - दलित बाडा	३४	२	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	११	नाचारा
२०	मुशिमैलाखानेपानी	५८	२	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	जादे पानी
२१	निलडाडाखा. पा. योजना	२	२	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	सुवा पानी
२२	जोगी खेत -नौलाघर	७३	२	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	५०	नाचारा
२३	जुली सल्लाखानेपानी	४७	२	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१०	नाथार्पू
२४	सिउती कुचालाम्पाता खानेपानी	७२	२	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	सिउल्लुचा
२५	ओखारपाटाखानेपानी	३१	२	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	११	नाचारा

The bottom of the page contains several handwritten signatures in black ink, some of which are crossed out with red lines. There are also some faint red stamps or markings, including one that appears to be a date stamp '21/11/2019'.

क्र. सं.	योजनाको नाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाको प्रकृती	योजनाको प्रकार	लाभान्वित घरधुरी संख्या	टोलहरुको नाम
२६	तिर्सेवाखानेपानी	८७	२	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१२	सुवा पानीजादे पानी
२७	अडीन आपरखानेपानी	३	३	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१६२	वेही गाउँ
२८	तली पुनेरादेखि घाट चौर खानेपानी	५९	३	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	९	बैना गाउँ
२९	भित गाउँ -१ खानेपानी	७४	३	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	भित गाउँ
३०	पुछारादेखि घताचौर सम्म खानेपानी	८३	३	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	पुछेधारा
३१	तली पुनेराखानेपानी	७७	३	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	बैना गाउँ
३२	भैरे भिरखानेपानी	१५	३	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	७७	भीई
३३	ठुला गाउँमाथी पुन्यारा	८२	३	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	तल गाउँ
३४	दलित बाडाखानेपानी	७९	३	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	दलित बाडा
३५	सिसिन्खोलादेखि रावल बाडा खानेपानी	६०	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३५	रावल बाडा
३६	दलित बस्तिखानेपानी	१६	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२३	दलित बाडा
३७	राउतलाखानेपानी	७५	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	शावाल्धरा
३८	गैर गाडादेखि माथि लिबु खानेपानी	३५	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३५	माथिलिबु
३९	भित्ताखोला देखि लिबु सम्म खानेपानी	४९	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१३	तली लिबु

क्र.सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्र कृती	योजनाकोप्र कार	लाभान्वितघ रधुरी संख्या	टोलहरुकोना म
४०	उध खोलादेखि तली लिबु खानेपानी	४६	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	तली लिबु
४१	राधे देखिस्कूल खानेपानी	८१	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	स्कूलखानेपानी
४२	राधे देखिलेयता पारस खात खानेपानी	३०	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	लिबु
४३	गुरुब्रह्म खानेपानी	७०	४	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	लिबु
४४	अल्ले खादादेखि लेप्य खानेपानी	४	४	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	स्कूलखानेपानी
४५	नेरखानेपानी	५	५	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१३०	नेर
४६	ताजाखानेपानी	१७	५	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३५	ताजा
४७	कुलमुलखानेपानी	६१	५	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	नेर
४८	सुविनाखानेपानी	७६	५	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	नेर
४९	चिसामुलदेखि ढोल बजौना खानेपानी	८०	५	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	नेर
५०	सानामुलदेखि गोरु चुट्टवा खानेपानी	६९	५	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	नेर
५१	सोरु बृहतखानेपानी	६२	६	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	६५	बंजाया
५२	खोचि खोलादेखि माली भिड खानेपानी	६	६	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३०	पुरुपुरु
५३	सिना मूलखानेपानी	१८	६	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	झुलेनी

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

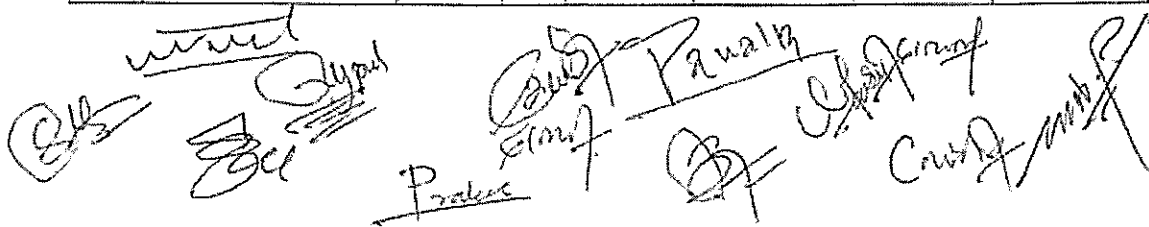
[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

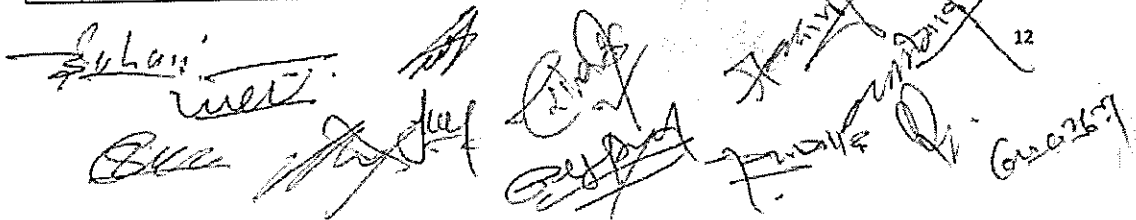
क्र.सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्र कृती	योजनाकोप्र कार	लाभान्वितघ रधुरी संख्या	टोलहरुकोना म
५४	बंजायातिखा संज खानेपानी	३६	६	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	जीमा
५५	बंजायातिखा खानेपानी	२९	६	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	बंजाया
५६	सिरुपाटाखानेपानी	१९	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३५	सिरु पाटा
५७	परपनेढल्ला बुंचा खानेपानी	६	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	बुंचा
५८	लामा ढुंगाबैनेरा खानेपानी	७८	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	बैनेरा
५९	ख्याल्चा खानेपानी	७	७	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	७१	ख्याल्चा
६०	लेक देखिचौर	८४	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	चौरा
६१	ब्यामेलादेखि चौलेनी खानेपानी	३	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	बुंचा
६२	राते देखिगयाल्पनी खानेपानी	५०	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	५०	गैर
६३	ब्यामेलापक्रौनी खानेपानी	८५	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	कुलाहा
६४	सुकमुलादेखि बुंचा खानेपानी	१२	७	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३५	बुंचा
६५	जुक्यानाशिपा खानेपानी	५	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३८	शिपा
६६	कलडुयाँदेखि दाखा खानेपानी	४५	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३७	शिपा
६७	पफादा देखिथाल्जेरी खानेपानी	७९	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	थाल्जेरी

 The bottom of the page features several handwritten signatures and stamps. On the left, there is a signature that appears to be 'Prabhu'. In the center, there is a signature that looks like 'Rajendra'. On the right, there is a signature that seems to be 'Ramesh'. There are also some illegible stamps and marks scattered around these signatures.

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्र कृती	योजनाकोप्र कार	लाभान्वितघ रधुरी संख्या	टोताहरुकोना म
६८	कागपानीदेखि दक्षि खानेपानी	६८	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	दाक्छा
६९	नागा टोललाग्र खल्चा खानेपानी	२८	७	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२२	खाक्छा
७०	आसीधराखानेपानी	२०	८	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	५६	आसीधरा
७१	कछेखानेपानी	३८	८	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२६	कछेया रोड
७२	स्कूलखानेपानी कछे	६४	८	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	कछेयास्कूल
७३	गाममाखानेपानी	४४	८	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	गाममा
७४	रुमखानेपानी	८	८	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	११२	रुमा
७५	रुम स्कूलखानेपानी	६७	८	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	रुमा
७६	नुवाकोटखानेपानी	२७	८	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१३	नुवाकोट
७७	तारापानीखानेपानी	८८	८	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	७०	तारापानी
७८	कालाईपुगिल्ला (औला घर)	२१	९	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२०	औला कलाई
७९	तारुपैदाला खानेपानी	३९	९	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३८	कलाई
८०	कुडिलाखानेपानीमाथि कलाई	९	९	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	४३	माथि कलाई
८१	भवानीनाथदेखि तली कालाई खानेपानी	४३	९	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१५	तलीकालाई

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्र कृती	योजनाकोप्र कार	लाभान्वितघ रधुरी संख्या	टोलहरुकोना म
८२	परपुगेलनाखानेपानी	६५	९	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१३	कालाई
८३	सातुकोहेराला खानेपानी	२६	९	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२०	ताली कलाई
८४	गुरु गाउँतोली बृहत खानेपानी	१०	१०	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	०	जोशी बाडा
८५	कोट बाडाखानेपानी	२२	१०	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३८	कोट बाडा
८६	दहिखानेपानी	४०	१०	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	४६	दहि
८७	कोट बृहतखानेपानी	२५	१०	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	५०	कोटो
८८	धरतिकुनाखानेपानी	६६	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३८	दिमल गाउँ
८९	डाडामूलदेखि सार्कीवाडा खानेपानी	२३	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३८	सार्कीवाडा
९०	तोसारपानीखानेपानी	२४	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२६	सार्कीवाडा
९१	पाउदेलाहातिबाडा खानेपानी	४१	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	५०	ल्वार बाडा
९२	सिमसेरादालेरि खानेपानी	५२	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३०	हितवाडा
९३	जेठाबाडाकानेपानी	११	११	पुनर्निर्माण	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३७	कोटा
९४	हातिबाडाखानेपानी	५३	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२१	रोकायावाडा
९५	लुहारबाडाखानेपानी	५४	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१५	जेठ बाडा

 12

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्र कृती	योजनाकोप्र कार	लाभान्वितघ रधुरी संख्या	टोलहरुकोना म
१६	रोकायाबाडाथापाते खानेपानी	५५	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	२५	तलीबाडा
१७	धर्तिकुनातलिबाडा खानेपानी	५६	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	३३	गुरु गाउँ
१८	कुलाडिदेखि बान्निमानडु खानेपानी	४२	११	मर्मत	ग्राभिटी पाइपलाइन खानेपानी	१०	साकीवाडा

३.२ सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता:

क्र.स.	योजनाकोनाम	प्राथमिकतानं.	वडानं.	योजनाकोप्रकृती	इकाई	संख्या
१	ठोस फोहोर व्यवस्थापन योजना	१	१ देखी ११	नयाँ	घरधुरी संख्या	३२९६
२	सार्वजनिक सौचालय निर्माण योजना	२	१ देखी ११	नयाँ	सार्वजनिक सौचालय निर्माण	४
३	गाउँपालिका पूर्ण सरसफाई घोषणा	३	१ देखी ११	नयाँ	घरधुरी संख्या	३२९६
४	विद्यालय तिनतारा घोषणा	४	१ देखी ११	नयाँ	विद्यालय	५७

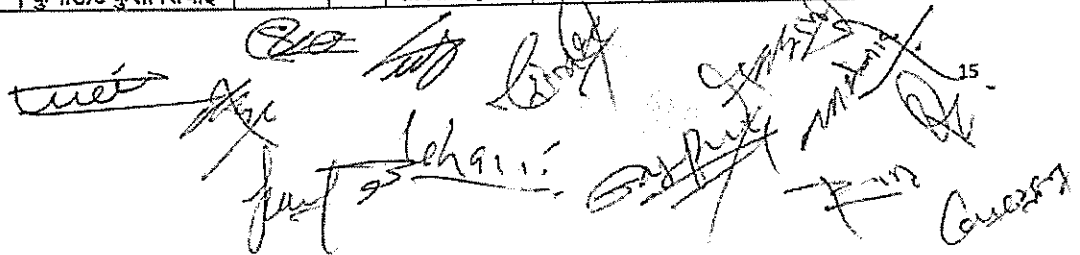
Handwritten signatures and names are present below the table, including names like 'Suman', 'Surya', 'Suresh', 'Suresh', 'Suresh', and 'Suresh'.

३	चाँफातडिकुलो सिचाई	२	३	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३५	३५	चाँफातडि जिऊला
४	रावल बाडासिचाई आयोजना	२	४	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	८	५५	रावल जिउला
५	सुपकुनादेखि बुङ्च कुलो सिचाई	२	७	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३५	७०	जिउला
६	चिफिल्लेगैडा देखि तारापिनि सिचाई	२	८	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	८०	३०	तारापानीजि उला
७	परिमल वाटझुगेला सम्म सिचाई	२	९	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४५	३०	झुगेला
८	भाडहाल्नकुलो सिचाई	२	१०	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४०	९५	जिऊला
९	पदला देखिवगर सम्म	३	१	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	८०	१००	कोटवाडाजि उला
१०	चिसाधारादेखि घर जिऊला कुलो सिचाई	३	२	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३९	७५	घरजिऊला
११	चिनरासिकुलो सिचाई	३	३	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	६०	६०	चिनरासि
१२	भाद गाउँकुलो सिचाई	३	४	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	२२	४०	भाड गाउँजिउला
१३	धट्टे खोलादेखि स्यालधारा सिचाई	३	८	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३२	६०	कच्चाजिउला
१४	झाडधट्टेदेखि सुपाटडि कुलो सिचाई	३	१०	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३४	६५	सुपाटडिजि ऊला

कुलो सिचाई योजनाहरू (मध्यम प्राथमिकता):

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिकता	वडा नं.	योजनाकोप्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरूको नाम
१	स्यानजिउला सिचाई	४	१	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	२०	५०	स्यानजिउला
२	उत्तिस रूखदेखि सेरा सम्म	४	२	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३६	१०	सेरा जिउला
३	मुलखोलाकुलो सिचाई	४	३	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	६०	६०	मुलजिऊला
४	माथिलिब्रु कुलो सिचाई	४	४	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	५०	६५	माथि जिउला
५	पैचे सिचाईकुलो	४	६	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	१६०	१२०	पैचे जिउला
६	सिनेगाडदेखि कुनाऊट कुलो सिचाई	४	७	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४५	९०	जिउला

 The bottom section of the page contains several handwritten signatures and stamps. There are approximately 10-12 signatures in various colors (black, blue, red) and some official stamps, including one with the number '15'. The signatures are written in Nepali script.

७	स्कूल देखिमेल रूख सम्म सिचाई	४	८	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३२	५०	कच्चेवेशिजिउला
८	काँडा कुलोसिचाई	४	१०	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३४	६०	जिउला
९	आँगारेकुलो सिचाई	४	११	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४५	१२०	जिउला
१०	घट्टेखोलादेखि गोठि जिउला	५	१	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	२२	५०	गोठी जिउला
११	पेनछडादेखि काली आटि सम्म	५	२	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४०	४०	घर जिउला
१२	अडिना कुलोसिचाई	५	३	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४५	६०	अडिनाजिउला
१३	हरिसिन्धुकुलो सिचाई	५	४	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	२५	४५	हरिसिन्धाजिउला
१४	पारि जिउलादेखि सिम सम्म	५	६	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	७०	१००	सिम जिउला
१५	खेतपाटिसेलागाऊ कुलो सिचाई	५	७	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४३	८०	जिउला
१६	विजयमाडुदेखि पारि जिउला सम्म	५	७	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३०	२५	केला खेत
१७	दुवानिछडाकुलो सिचाई	५	१०	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४२	८०	जिउला

कुलो सिचाई योजनाहरु (न्यून प्राथमिकता):

क्र.सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिकता	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम
१	थलवलाडिकुलो सिचाई	६	३	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	२०	८०	थलवलाडि
२	चंचर्हल्लनाकुलो सिचाई	६	४	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	२५	३५	चंचर्हल्लना जिउला
३	हौडिखोलादेहि कुलो सिचाई	६	१०	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४४	९०	देहि जिउला
४	अर्ग्याराकुलो सिचाई	७	३	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	२४	९०	अर्ग्याराजिउला
५	कल्याणीकुलो सिचाई	७	१०	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	४३	११०	तली जिउला
६	भक्याराकुलो सिचाई	८	३	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	३२	७०	थलाखेत
७	पुरानाघट्ट देखि चैपडा पानी सम्म	८	७	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	१००	५०	चिनाडि खेत
८	पिन्तिपनेरा कुलो सिचाई	९	३	परम्परागतकुलो सिचाई	मर्मत	६२	७०	पिन्ति खेत

३.४ लघु सिंचाइ योजना:

निर्णय नं. ३.४: प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा सोरु गाउँपालिकाका कृषि योग्य जमिनहरुमा सिंचाईको सुबिधा वृद्धि गरि आपस्रोत तथा स्वरोजगार वृद्धि गर्नका लागि वडा तह देखि तर्जुमा भई आएका तपशिलका लघुसिंचाइ आयोजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता गर्ने निर्णय गरियो।

लघुसिंचाइ योजनाहरु (अतिउच्च प्राथमिकता):

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यटोलहरुको नाम
१	चत्पखोला लघु सिंचाई	१	११	लघुसिंचाई	नयाँ	५०	४५	हितबाडा
२	ठुला खोलादेखि शयालादुली सम्म सिंचाई	२	५	सुधारिएको पोखरी	मर्मत	४१	४०	नेर
३	बाधा लघुसिंचाई	२	११	लघुसिंचाई	नयाँ	७६	६०	हितवाडा, लुहारबाडा, सार्कीबाडा

लघुसिंचाइ योजनाहरु (उच्च प्राथमिकता):

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यटोलहरुको नाम
१	गोथायाखोला देखि ताजा सिंचाई	३	५	सुधारिएको पोखरी	मर्मत	२५	५०	ताजा
२	आद्य लघुसिंचाई	३	११	लघुसिंचाई	नयाँ	५५	३०	रोकायाबाडा, गुरुगाउँ
३	चादयाखोलादेखि दिलाखेत सम्म सिंचाई	४	५	सुधारिएको पोखरी	मर्मत	४९	५०	नेर

३.५ वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता सम्बन्धमा:

निर्णय नं. ३.५: प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा सोरु गाउँपालिका क्षेत्र भित्र बाढी, पहिरो, नदि कटान जस्ता प्रकोपहरुबाट हुने क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि वडा तह देखि तर्जुमा भई आएका तपशिलका वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरु तर्जुमा तथा प्राथमिकीकरण गर्ने निर्णय गरियो।

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना (अतिउच्च प्राथमिकता):

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवा क्षेत्र
१	घाटचौर नदिनियन्त्रण	१	३	नदिनियन्त्रण	नयाँ	७	कोसेडिगाउँ

(Handwritten signatures and notes)
17
Date: 2077

२	रावलवाडातटबन्धन	१	४	नदिनियन्त्रण	नयाँ	३५	रावलवाडा
३	खात दुस्कातटबन्धन आयोजना	१	५	नदिनियन्त्रण	नयाँ	१३०	नेर
४	दोभान नदिनियन्त्रण	२	३	नदिनियन्त्रण	नयाँ	१५	काटि गाउँ
५	रौतलातटबन्धन	२	४	नदिनियन्त्रण	नयाँ	२३	तलि लिबु
६	खडेनीतटबन्धन	२	५	नदिनियन्त्रण	नयाँ	१३०	नेर

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना (उच्च प्राथमिकता)

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्र कार	योजनाकोप्र कृती	लाभान्वितघर धुरी संख्या	प्रस्तावित सेवा क्षेत्र
१	च्याँफातडि नदि नियन्त्रण	३	३	नदिनियन्त्रण	नयाँ	३२	भिद गाउँ
२	गैरा खोलातटबन्धन	३	४	नदिनियन्त्रण	नयाँ	२३	तलि लिबु
३	स्यालदुलितटबन्धन	३	५	नदिनियन्त्रण	नयाँ	३५	ताँजा
४	अडिना खोला	४	३	पहिरोनियन्त्र ण	नयाँ	३१	भाम गाउँ
५	भित्त खोलातटबन्धन	४	४	नदिनियन्त्रण	नयाँ	३५	माथिलिबु
६	काठ्याखोला देखि कुलदेऊ सम्म तटबन्धन	४	५	नदिनियन्त्रण	नयाँ	१६	नेर

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना (मध्यम प्राथमिकता):

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाकोप्र कार	योजनाकोप्र कृ ती	लाभान्वितघर धुरी संख्या	प्रस्तावितसे वा क्षेत्र
१	माडुमेला (भैमैला) वृक्षारोपण	५	३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	६२	दलित वाडा
२	घदकुनाबाँजखेत नदि नियन्त्रण	५	४	नदिनियन्त्रण	नयाँ	२३	तलि लिबु
३	अँग्यारपहिरो नियन्त्रण	६	३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१६	गैरा गाउँ
४	राधेतटबन्धन आयोजना	६	४	नदिनियन्त्रण	नयाँ	३५	माथिलिबु
५	भाम गाउँवलाडि पहिरो नियन्त्रण	७	३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१५	ठुला गाउँ
६	साँनी खोलातटबन्धन	७	४	नदिनियन्त्रण	नयाँ	१९	गिलिमिलि

Handwritten signatures and stamps are present below the table. The signatures are in various colors and styles, including blue, black, and red ink. There are also some official stamps and a date stamp '18' visible.

३.६ जलउर्जा योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता सम्बन्धमा:

निर्णय नं.३.६:प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा सोरु गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सबै टोल बस्तीहरूमा पिसानी, कुटानी, पेलानी सेवार विद्युतउर्जाहरूको पहुँच वृद्धि गर्नको लागि वडा तह देखि तर्जुमा भई आएका तपशिलका सुधारिएको पानी घट्ट र जलविद्युत योजनाहरू तर्जुमा तथा प्राथमिकीकरण गर्ने निर्णय गरियो।

जलउर्जा योजना (अतिउच्च प्राथमिकता):

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्रकार	योजनाकोप्रकृती	लाभान्वितघर धुरी संख्या	प्रस्तावितलाभान्वित टोलहरू
१	नाचाराघट्ट	१	२	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	६३	नाचारा
२	तलि लिबूआधुनिक घट्ट	१	४	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	१३	तलि लिबू
३	हरिसागुआधुनिक घट्ट	१	५	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	३५	नेर
४	भिन्न खोलाघट्ट	१	६	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	७२	जिमा
५	दोसाङ्टाआधुनिक घट्ट	१	७	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	७४	खल्व
६	घट्टेखोलाघट्ट	१	८	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	६५	तासापानी
७	ठिन्के रूखघट्ट	१	९	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	१३४	माथि काले
८	उपाध्यावाडाआधुनिक घट्ट	१	१०	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	७०	उपाध्यावाडा
९	प्याउखोलाआधुनिक घट्ट	१	११	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	९०	कोट
१०	नेर खोलाजलविद्युत आयोजना	१	५	लघुजलविद्युत	मर्मत	१९७	नेर,ताँजा
११	प्याउँखोलाजलविद्युत आयोजना	१	११	लघुजलविद्युत	मर्मत	३३१	कोट, हितवाडा, तलीवाडा, रोक्यावाडा, साकीवाडा, जेठवाडा, लुवारवाडा

जलउर्जा योजना (उच्च प्राथमिकता):

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्रकार	योजनाकोप्रकृती	लाभान्वितघर धुरी संख्या	प्रस्तावितलाभान्वित टोलहरू
१	पुन्यावाआधुनिक घट्ट	२	४	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	१८	माथि लिबू
२	जडबस्याआधुनिक घट्ट	२	५	घट्टविद्युतिकरण	नयाँ	१३०	ताजा

Handwritten signatures and stamps are present at the bottom of the page, including a circular stamp with the number 19 and various handwritten names and dates.

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्रकार	योजनाकोप्रकृती	लाभान्वितघरधुरी संख्या	प्रस्तावितलाभान्वित टोलहरू
३	मुलखोलाघट्ट	२	६	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	६५	पुरुमुरु
४	सिरुपाटाआधुनिक घट्ट	२	७	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	३५	सिरुपाटा
५	घट्टेखोलाघट्ट कच्चे	२	८	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	६५	कच्चे
६	दहि आधुनिकघट्ट	२	१०	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	३४	दहि
७	ऊत्तेनिआधुनिक घट्ट	२	११	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	१९	गुरु गाऊ
८	गुल्म खोलाजलबिद्यूत आयोजना	२	१	लघुजलविद्यूत	नयाँ	१८१	जमल धारा, घताडी, धुपी
९	लिबूखोला साना जलबिद्यूत आयोजना	२	४	लघुजलविद्यूत	नयाँ	१४२	माथि लिबू, तलि लिबू, गिलिमिति, लामागाऊ, भाडगाऊ, रावलवाडा, लुपटा, स्यालधारा
१०	धौली खोलाजलबिद्यूत आयोजना	२	७	लघुजलविद्यूत	नयाँ	१६१	ख्यल्च, सिरुपाट, गुयलपानी
११	रुम खोलाजलबिद्यूत आयोजना	२	८	लघुजलविद्यूत	नयाँ	१६७	गिलाह, तारापानी रुम, नुवाकोट
१२	दही खोलाजलबिद्यूत आयोजना	२	१०	लघुजलविद्यूत	नयाँ	२७२	काच्छाबाडा, तली तोली, जिसीबाडा, कोटबाडा, दही

जलउर्जा योजना (मध्यम प्राथमिकता):

क्र. सं.	योजनाकोनाम	प्राथमिक तानं.	वडा नं.	योजनाकोप्रकार	योजनाकोप्रकृती	लाभान्वितघरधुरी संख्या	प्रस्तावितलाभान्वित टोलहरू
१	चक्रआधुनिक घट्ट	३	४	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	१७	माथि लिबू
२	चाद्याखोलाघट्ट	३	५	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	१२३	नेर
३	मुल घट्ट	३	६	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	५२	पुरुमुरु
४	खेतपाटाआधुनिक घट्ट	३	७	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	५१	गुयलपानी
५	रुमखोलाघट्ट	३	८	घट्टबिद्यूति करण	नयाँ	११०	रुम

20

६	कोट आधुनिकघट्ट	३	१०	घट्टविद्युति करण	नयाँ	५६	कोट वाडा,तलिलोति, माथिलोति
७	सिमसेराआधुनिक घट्ट	३	११	घट्टविद्युति करण	नयाँ	३७	साकिवाडा
८	बुङ्चआधुनिक घट्ट	४	७	घट्टविद्युति करण	नयाँ	३५	बुङ्च
९	आँसिधाराघट्ट	४	८	घट्टविद्युति करण	नयाँ	३२	आसिधारा
१०	लोलीआधुनिक घट्ट	४	१०	घट्टविद्युति करण	नयाँ	७७	कान्छावाडा,जेसी वाडा
११	आँसिकाटनआधुनिक घट्ट	४	११	घट्टविद्युति करण	नयाँ	३८	रोकापावाडा
१२	मुलसेनाआधुनिक घट्ट	५	७	घट्टविद्युति करण	नयाँ	४६	पागरपानी
१३	स्वालाआधुनिक घट्ट	६	७	घट्टविद्युति करण	नयाँ	९९	सिप
१४	महादेबखोला जलविद्युत आयोजना	३	१	लघुजलविद्युत	नयाँ	१५६	सीप,सिरुपाटा

निर्णय नं. ४: गाउँपालिकाको आवधिक जलउपयोग विकास लक्ष्य तथा रणनीति सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. ४ माथि छलफल गर्दा बिक्रम सम्बत २०८७ सम्म दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने समग्र परिकल्पना अनुसार सुरु गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा निम्न अनुसारका जलस्रोत क्षेत्रगत विकास लक्ष्यहरु तथा कोशेदुंगाहरु निर्धारण गरी पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गरेको छ ।

लक्ष्य र कोशेदुंगा:सुरु गाउँपालिकाले देहाय अनुसारको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालिन लक्ष्यहरु निर्धारण गरेको छ ।

अल्पकालीन लक्ष्य (आ.व. २०८१/८२ सम्ममा):

खानेपानी सेवा: ६०% आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत स्तरमा पुऱ्याउने ।

- आधारभूत खानेपानी सेवास्तर भएको जनसंख्या ४०%
- सुरक्षित खानेपानी व्यवस्था भएको सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या २०%

सरसफाइ सेवा: सबै घरधुरी तथा मौसम अनुसार अस्थाई बसाई गर्ने गरेको सबै घरहरुमा समेत सुरक्षित चर्पीको प्रयोग गरेको हुनेछ ।

- सधैं चर्पीको प्रयोग गर्ने जनसंख्या ९८%
- व्यवस्थित चर्पी प्रयोग गर्ने अर्थात् साबुन पानीले हात धुने व्यवस्था भएको चर्पी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ८०%
- अपांगता भएका व्यक्ति भएका घरहरुमा खानेपानी र शौचालयको पहुँच अपांगमैत्री भएको घरसंख्या ८०%
- पूर्ण सरसफाइ अभियान सबै वडाहरुमा सञ्चालन भएको

(Handwritten signatures and text)

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: पालिकाको १५% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: सबै वडाहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: उपयोगमा रहेका ४०% जलस्रोत क्षेत्रहरु संरक्षण भएको हुनेछ ।

मध्यकालिन लक्ष्य (आ.व. २०८४/८५ सम्ममा):

खानेपानी सेवा: सबै आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत स्तरमा पुऱ्याउने ।

- आधारभूत खानेपानी सेवास्तर भएको जनसंख्या ५०%
- सुरक्षित व्यवस्था भएको खानेपानी सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या ५०%

सरसफाइ सेवा: पालिका "पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र" घोषणा भएको हुनेछ ।

- सबै वडाहरु पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा भएको हुनेछ ।

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: पालिकाको ३०% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: सबै वडाका ठुला बस्तीहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ साथै स्थानीय स्तरमा जलविद्युत उत्पादन गरी भरपर्दो र किफायती विद्युत सेवा मुख्य बस्तीहरुमा उपलब्ध हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: उपयोगमा रहेका १००% जलस्रोत क्षेत्रहरु संरक्षण भएको हुनेछ ।

दीर्घकालिन लक्ष्य (आ.व. २०८७/८८ सम्ममा):

खानेपानी सेवा: सबै आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर सुरक्षित व्यवस्था भएको स्तरमा पुऱ्याउने ।

- सुरक्षित व्यवस्था भएको खानेपानी सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या १००%

सरसफाइ सेवा: पालिका "पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र" घोषणा भएको हुनेछ ।

- सबै वडाहरु पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र घोषणा भएको हुनेछ ।

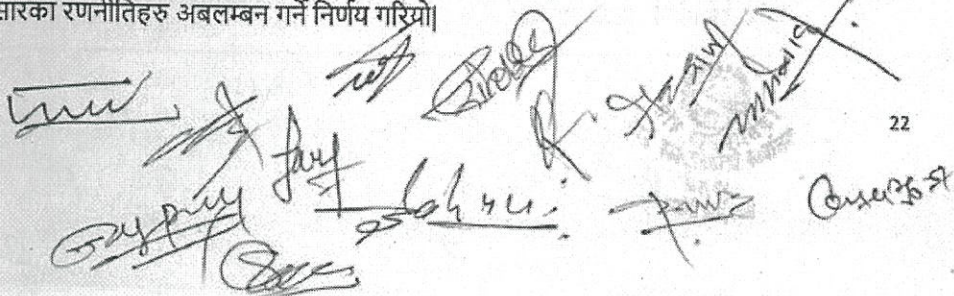
परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: पालिकाको ५०% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: पालिकाका सबै मुख्य बस्तीहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ साथै स्थानीय स्तरमा भरपर्दो र किफायती जलविद्युत उत्पादन गरी सबै वडा तथा बस्तीमा विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: पालिकाका सबै जलस्रोत क्षेत्रहरुको व्यवस्थित संरक्षण भएको हुनेछ ।

निर्णय नं. ५: गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. ५ माथि छलफल गर्दा सोरु गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति अन्तर्गत निम्न अनुसारका रणनीतिहरु अबलम्बन गर्ने निर्णय गरियो।

प्राथमिकतामा आधारित जलस्रोत आयोजना कार्यान्वयन रणनीति: यस गाउँपालिकाले जल उपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको निर्धारित प्राथमिकता बमोजिम आयोजनाहरूको वार्षिक बजेट विनियोजन तथा कार्यान्वयन गर्ने नीति लिनेछ ।

जलस्रोत आयोजना संचालन तथा व्यवस्थापन रणनीति: निर्माण भएका जलस्रोत आयोजनाहरूको संचालन व्यवस्थापनको लागि जलस्रोत सेवा संचालन व्यवस्थापन कार्यविधि बनाई लागु गरिनेछ ।

समावेशी जलस्रोत रणनीति: आयोजनाको बिस्तृत सर्वेक्षण, निर्माण, संचालन व्यवस्थापन तथा सेवा सुबिधा वितरणका निर्णय प्रक्रिया र संस्थागत संरचनाहरूमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सिद्धान्त अवलम्बन गरिनेछ ।

अपांगता भएका व्यक्तिहरूको लागि जलस्रोत रणनीति: आयोजना कार्यान्वयन गर्दा अपांगता भएका व्यक्तिहरूको खानेपानी तथा सरसफाईमा पहुँच पुऱ्याउने रणनीति लिइनेछ ।

जलस्रोत आयोजना कार्यान्वयन तथा नीति निर्माण रणनीति: गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्दा आवश्यकता अनुसार ऐन, नियमावली, निर्देशिका, मापदण्ड आदि तयार गरि लागु गरिनेछ ।

जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्ने संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी देहाय अनुसार हुनेछ ।

निर्णय गर्ने संस्थागत संरचना: यस गाउँपालिकाको गाउँकार्यपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन सम्बन्धि सम्पूर्ण निर्णयहरू गर्नेछ । साथै गुरुयोजना बजारीकरणको प्रमुख जिम्मेवारी समेत गाउँकार्यपालिकाको हुनेछ ।

कार्यान्वयन गर्ने संस्थागत संरचना: जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयन गाउँकार्यपालिका अन्तर्गतको जलस्रोत व्यवस्थापन बोर्ड वा जलस्रोत शाखाले गर्नेछ ।

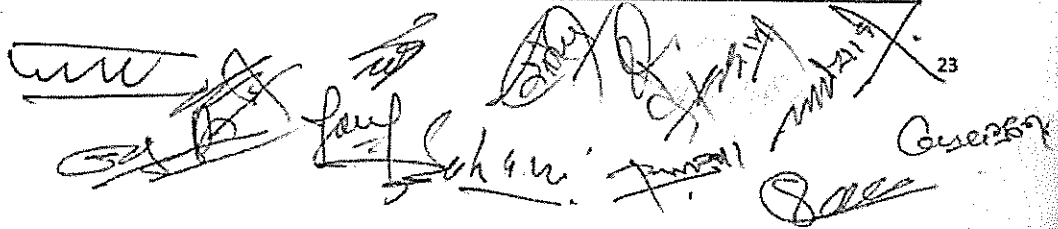
अनुगमन गर्ने संस्थागत संरचना: जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिले गर्नेछ ।

निर्णय नं. ६: गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना बजारीकरण तथा सरोकारवाला पहिचान रणनीति सम्बन्धमा:

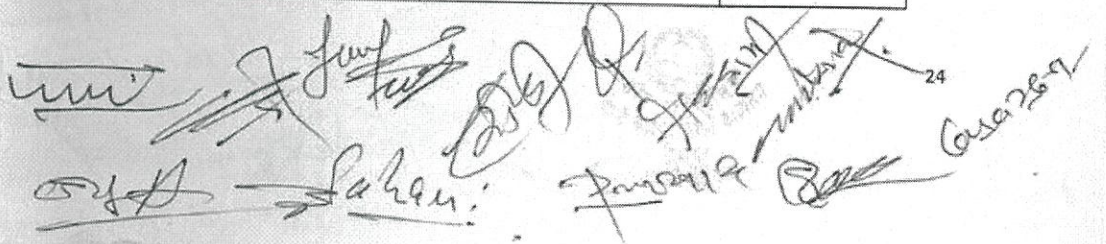
प्रस्ताव नं. ६ माथि छलफल गर्दा जलउपयोग गुरुयोजनाको बजारीकरण तथा सरोकारवाला पहिचानको लागि तपशिल अनुसारका निर्णय गरियो ।

१. जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन गर्नका लागि लगानीको खोजी गर्ने तथा गाउँपालिकामा हाल कार्यरत सरकारी तथा गैरसरकारी विकास साझेदारहरूसँग पहिलो वर्षका लागि तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको बाँडफाँट गरी लगानी व्यवस्था गर्ने निर्णय गरियो ।
हाल लगानी सुनिश्चित भएका आयोजनाहरू र लगानी साझेदारहरू:

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	क्षेत्र (खानेपानी, सरसफाई, सिंचाई, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण)	कार्यान्वयन गर्ने आर्थिक वर्ष
१	जेर खानेपानी आयोजना वडा नं ५	खानेपानी तथा सरसफाई	०८०/८१

२	कुडिल्ला खानेपानी आयोजना वडा नं ९ माथि कालै	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
३	जैठावडा खानेपानी आयोजना वडा नं ११ घैँन	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
४	आल्लेखाडा खानेपानी आयोजना वडा नं ४ लिबू	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
५	रूम खानेपानी आयोजना वडा नं ८ रूम	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
६	कोटवाडा खानेपानी आयोजना वडा नं १० कोटवाडा	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
७	परपन्ने ढल्ला बुञ्च खानेपानी आयोजना वडा नं ७ पावरपानी	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
८	शिप खानेपानी आयोजना वडा नं ७ शिप	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
९	रोकायावाड घाम्ने खानेपानी आयोजना वडा नं ११ रोकायावाडा	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
१०	व्यामेला देखि चौनेली खानेपानी आयोजना वडा नं ७ चुट्याईला	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
११	गुरूगाउँ लोली खानेपानी आयोजना वडा नं १० गुरूगाउँ	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१

 24

१२	फोतु खानेपानी आयोजना वडा नं ४ फोतु	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१
१३	तारुपैदला खानेपानी आयोजना वडा नं ९ रिहडुडी	खानेपानी तथा सरसफाइ	०८०/८१

२. जलउपयोग गुरुयोजनाको सूचना प्रवाहको लागि गाउँपालिकाको वेबसाइटमा जलउपयोग गुरुयोजनाको अवधारणा, लक्ष्य, रणनीति र प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरूको विवरण आकर्षक रूपमा राखी उक्त आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको मासिकरूपमा अद्यावधिक गर्ने नीति लिइनेछ ।
३. गाउँपालिकाले तयार गरेको गुरुयोजनाको प्रचारप्रसार गर्नुका साथै सङ्घीय प्रदेश सरकारका जलस्रोत विकास सम्वद्ध मन्त्रालयहरू, विभागहरू, डिभिजन कार्यालयहरू, क्षेत्रिय आयोजनाहरूसंग लगानी सहकार्यका लागि समन्वय गर्ने नीति लिइनेछ ।
४. गाउँपालिकास्तरका सरोकारवाला साझेदारहरूको समन्वय बैठक र अन्तक्रियाहरू आयोजना गरी गाउँपालिकाको गुरुयोजनाको प्राथमिकता अनुसारका आयोजना, यसका अवधारणा तथा रणनीति बमोजिम नयाँ आयोजनाहरू छनौट गर्ने तथा लगानी गर्ने प्रतिबद्धता सहितका कार्यक्रमहरू गर्ने नीति लिइनेछ ।
५. गाउँपालिकास्तरमा जल उपयोग गुरुयोजनाको दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य, रणनीति, तथा योजनाहरूको प्रचार प्रसार तथा समीक्षा गर्ने तथा जलस्रोत क्षेत्रमा कार्यगर्ने सरोकारवालाहरूलाई गुरुयोजनाले तर्जुमा गरेका आयोजनामा लगानी गर्न प्रेरित गराउने जस्ता क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
६. जल उपयोग गुरुयोजनाको तथ्यांक अनुसारका जलस्रोतहरूको लगत, मूल-मुहान स्रोतहरूको संरक्षण, सम्भाव्य उपयोग र लगानी सम्भावना सहितको अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू समय-समयमा सरोकारवालाहरू माझ सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
७. क्षेत्रगत योजनाहरूमा लगानी सम्बन्धी दोहोरोपना हटाउन र गाउँपालिकाले प्राथमिकतामा राखेका जलस्रोत आयोजनाहरूमा लगानी केन्द्रित गर्न गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा पुर्व विषयगत समितिका बैठकहरू मार्फत आगामी वर्षका योजना तथा कार्यक्रमहरू सरोकारवालाहरूसंगको उपलब्ध बजेट तथा सहकार्यका क्षेत्र अनुसार जल उपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा रहेका आयोजनाहरू मध्येबाट बाँडफाँट गरीवार्षिक बजेट तथा कार्ययोजना बनाउने नीति लिइनेछ ।

निर्णय नं. ७: गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना प्रतिबेदन स्वीकृत गर्ने सम्बन्धमा:

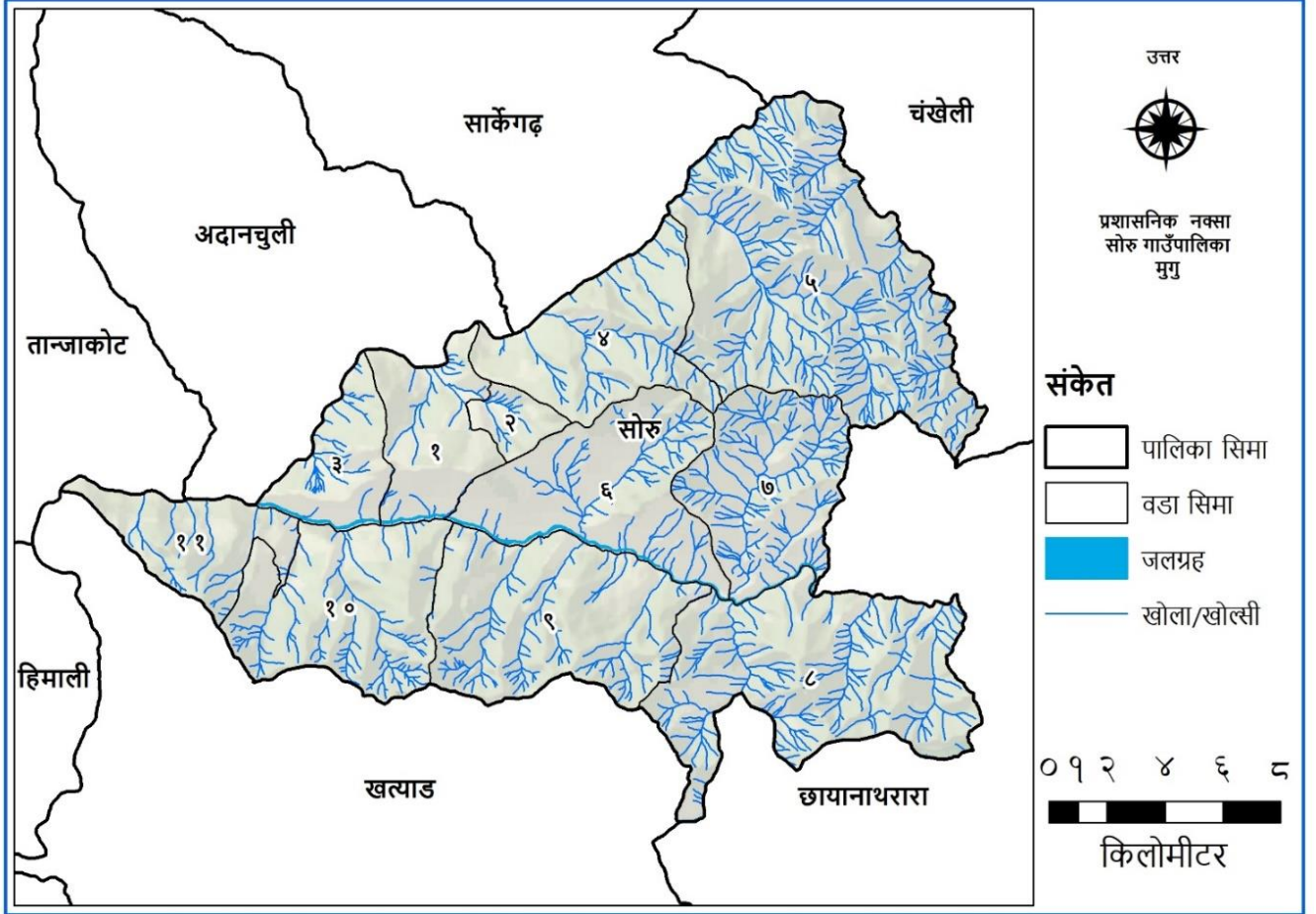
प्रस्ताव नं. ७ माथि छलफल गर्दा जलउपयोग गुरुयोजनाको प्रतिबेदन सौरु गाउँकार्यपालिकाको बैठकबाट स्वीकृत भएको निर्णय गरियो । साथै गाउँकार्यपालिकाबाट स्वीकृत भएको यस गुरुयोजना प्रतिबेदनलाई आगामी गाउँसभामा पेश गरि पारित गराउने निर्णय गरियो ।

आज मिति 2080.02.21 गतेका दिन युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजनाको आर्थिक सहयोग तथा उपयुक्त प्रविधि केन्द्र नेपाल(सीएटीएन)काठमाडौं, हिमाली ग्रामीण युवा समाज विकास केन्द्र (हिरिसडेक) मुगु र सामाजिक सेवा केन्द्र (सोसेक) नेपाल दैलेखको सहजीकरणमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका लागि पालिकास्तरीययोजना तर्जुमा अन्तिम प्रतिवेदन तथा गुरुयोजना बजारीकरण गोष्ठी तपशिलका गाउँकार्यपालिका सदस्यहरुको उपस्थितिमा सोरु गाउँपालिकाको सभा हलमा बसी तपशिलका विषयहरुमा छलफल गरेर निर्णय गरियो।

क्र.स	नाम थर	पद	कार्यालयको नाम	हस्ताक्षर
१	धर्म बहादुर शाही	अध्यक्ष	सोरु गाउँपालिका	
२	केशर बहादुर शाही	उपाध्यक्ष	सोरु गाउँपालिका	
३	विरेन्द्र मल्ल	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सोरु गाउँपालिका	
४	धनकर्ण छत्याल	वडा अध्यक्ष वडा नं १	सोरु गाउँपालिका	
५	ऐन बहादुर शाही	वडा अध्यक्ष वडा नं २	सोरु गाउँपालिका	
६	सिंह बहादुर धामि	वडा अध्यक्ष वडा नं ३	सोरु गाउँपालिका	
७	गोर्ख बहादुर मल्ल	वडा अध्यक्ष वडा नं ४	सोरु गाउँपालिका	
८	पृथ्वी मल्ल	वडा अध्यक्ष वडा नं ५	सोरु गाउँपालिका	
९	बबरजंग शाही	वडा अध्यक्ष वडा नं ६	सोरु गाउँपालिका	
१०	जयपुर बिष्ट	वडा अध्यक्ष वडा नं ७	सोरु गाउँपालिका	
११	हंश बहादुर कार्की	वडा अध्यक्ष वडा नं ८	सोरु गाउँपालिका	
१२	सारगर रामशेर शाही	वडा अध्यक्ष वडा नं ९	सोरु गाउँपालिका	
१३	कुल चन्द गैरी	वडा अध्यक्ष वडा नं १०	सोरु गाउँपालिका	
१४	बिरजंग शाही	वडा अध्यक्ष वडा नं ११	सोरु गाउँपालिका	

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

जलउपयोग गुरुयोजना

सोरु गाउँपालिका

२०७९

सोरु गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

जिमा, मुगु
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

धन्यवाद ज्ञापन

तथ्य एवम् प्रमाणमा आधारित भएर निर्माण गरिएको योजना नै विकासको पुञ्ज हो । तथ्यमा आधारित निर्णय प्रक्रिया आजका स्थानीय तहको आवश्यकता हो । आज स्थानीय तहमा रहेको राजनैतिक खिचातानी, पूर्वाग्रह अनि यसले निर्णय प्रक्रियामा पारेको प्रभावलाई चिर्न सूचनामा आधारित विकासको आवश्यकता भएको हो । यही कुरालाई मध्यनजर गरी सोरु गाउँपालिका र कर्णाली जल परियोजनाको सहकार्यमा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण गरिएको हो । हामी आज खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरणको क्षेत्रमा कहाँ छौं, नेपाल सरकारको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नका लागि सन् २०३० सम्ममा कहाँ पुग्ने हो र ५ वर्षमा कुन कोसेढुङ्गा सम्म पुग्न आवश्यक छ, त्यहाँ पुग्नका लागि हामीले कुन रणनीति अंगिकार गर्ने हो भन्ने विषयलाई यस गुरुयोजनाले स्पष्ट मार्गदर्शन गरेको छ । यो गुरुयोजना सोरु गाउँपालिकाले बनाएको हो, यसका लागि हाम्रो ठूलो स्रोत, साधन र समय खर्च भएको छ । यस गुरुयोजनालाई कार्यान्वयन गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु हाम्रो कर्तव्य हो ।

जलस्रोत सम्वन्धि विभिन्न ऐन, कानून, नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तहलाई दिएको अधिकार एवम् अन्य प्रचलित कानूनको अधिनमा रही यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ । गाउँपालिकाभित्र रहेका स्थानीय स्रोत साधनको उच्चतम परिचालन, स्थानीय जलस्रोतको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा दिगो उपयोग, सरकारी नीजि साझेदारिता, समुदायमा आधारित संघसंस्थाहरुको क्षमता विकास आदि रणनीतिलाई यस योजनाले आत्मसात गरेको छ । यो योजना निर्माणको क्रममा विभिन्न सहभागितात्मक विधि, समावेशी योजना प्रक्रियाको अवलम्बन गरिएको छ । योजना निर्माणमा हामी सवैले अमूल्य समय तथा श्रम खर्चिएका छौं । हामीले खर्चिएको समय र श्रम जनताको विकासका लागि उपयोगी भयो वा भएन भनेर खबरदारी गर्ने काम पनि हामी जनप्रतिनिधिहरुको हो । यो योजनामा हामीले हरेक वडा तथा वस्तीहरुको खण्डीकृत तथ्याङ्क निकै मेहनत गरेर संकलन मात्र गरेका छैनौं, ती सूचनाहरुको विश्लेषण, प्रक्षेपण तथा अद्यावधिक गर्ने काममा पनि उत्तिकै समय खर्चिएका छौं ।

भिक्टर ह्युगो भन्छन्, "समयको अभाव हाम्रो समस्या होइन, हाम्रो विकासको समस्या भनेको दिशाहिनता हो" । जलउपयोग गुरुयोजनाले हामीलाई दिशावोध गराउने छ । हामीलाई सही बाटोमा डोर्‍याउने छ अनि हामी गन्तव्यमा पुग्नेछौं । नेपाल सरकारको सन् २०३० सम्मको गन्तव्यलाई भेटाउनका लागि जलस्रोत क्षेत्रको विकास प्रक्रियालाई छिटो, छरितो र सहज बनाउन अहोरात्र खट्ने सम्पूर्ण जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरु, सम्पूर्ण राजनैतिक दल, समाजसेवी, बुद्धिजीवी, महिला, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरु लगायत गाउँपालिकामा क्रियाशिल विभिन्न संघसंस्था तथा आम जनसमुदायहरुमा हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यस गाउँपालिकाको NwASH अद्यावधिक गर्नुका साथै जलउपयोग गुरुयोजना जस्तो महत्वपूर्ण दस्तावेज तयारीका लागि प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग पुर्‍याउने युएसएआइडी, कर्णाली जल परियोजना, अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनता प्रति विशेष आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै

गुरुयोजना निर्माण क्रममा यस गाउँपालिकामा सम्पन्न भएका क्षमता विकास क्रियाकलापहरु, सर्वेक्षणहरु र योजना तर्जुमा गोष्ठीका क्रममा सहजिकरण गर्ने सम्पूर्ण विज्ञहरुलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

यस गाउँपालिकाले आगामी दिनमा जलस्रोतसंग सम्बन्धित नयाँ तथा मर्मत सम्भार सम्बन्धि खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आदि क्षेत्रका योजना छनौट गर्दा तथा कार्यान्वयन गर्दा अनिवार्य रूपमा यस जलउपयोग गुरुयोजनामा निर्धारण गरिएको प्राथमिकताक्रम तथा रणनीतिको अनिवार्य रूपमा पालना गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने र लगानी सहकार्यका लागि प्रदेश सरकार र संघिय सरकारहरूसंग समन्वय गर्ने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद ।

धर्म बहादुर शाही
अध्यक्ष
सौरु गाउँपालिका

सौरु गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

जिमा, मुगु
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

दुई शब्द

अब्राह्म लिंकनको एउटा भनाई असाध्यै प्रसिद्ध छ, “यदि मलाई एउटा रुख काट्न ६ घण्टा लाग्छ भने म ४ घण्टा बन्चरो उदाउनका लागि खर्च गर्छु” । सौरु गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना भनेको जलस्रोतको क्षेत्रमा गरिने विकासका लागि हाम्रो अग्रिम तयारी हो । यो गुरुयोजनाले हामीलाई जलस्रोत व्यवस्थापनको क्षेत्रमा बाटो देखाउने छ । कर्णाली जलउपयोग गुरुयोजना र सौरु गाउँपालिका बीच भएको साझेदारितामा बनेको यो गुरुयोजना ग्रामीण क्षेत्रमा वस्ने महिला, पछि परेका वर्ग, दलित तथा गरिवहरूको योजना हो भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु । सहभागितात्मक छलफल, तथ्याङ्कमा आधारित ज्ञानात्मक विश्लेषण, लैङ्गिक र समावेशी योजना प्रक्रिया सहित सघन सामाजिक र प्राविधिक विश्लेषणको आधारमा यो योजना तयार भएको देख्न पाउँदा म हर्षित भएको छु ।

खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता तथा वातावरणको क्षेत्रमा महिलाहरूको असाध्यै ठूलो भूमिका छ । पानी सवैको आवश्यकता भएतापनि घर घरमा पानी बोकेर ल्याउने जिम्मेवारी महिलाहरूको काँधमा रहेको देखिन्छ । एकैछिन धारामा पानी आएन भने अरु कसैको टाउको दुःखाई हुँदैन । यसमा सवैभन्दा बढी चिन्ता महिलालाई नै भएको देखिन्छ । हाम्रा घरआंगन, बाटोघाटो, चर्पी सबै सफा राख्ने जिम्मेवारी पनि महिलाकै काँधमा छ तर उनीहरू उपभोक्ता समितिहरूका मुख्य पदहरूमा लैजाने सुनिश्चितता भएको तथा सक्रिय भूमिकामा रहेको भने अझै देख्न सकिएको छैन । आज खानेपानीका मूलहरू सुक्दै गएका छन, बाढी पहिरो र न्यूनस्तरको सञ्चालन ब्यबस्थापनका कारण हाम्रा खानेपानीका आयोजनाहरू अर्थविहीन भएका छन । जलवायुमैत्री विकास, लैंगिक मैत्री तथा समावेशी विकास आजको टड्कारो आवश्यकताको रूपमा विकास हुँदै गएको अवस्थामा यी क्षेत्रहरूलाई समेटेर जलउपयोग गुरुयोजना बनेको छ । जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयनबाट हरेक घरमा स्वच्छ खानेपानी, सरसफाइ तथा टोल टोलमा कुटानी पिसानी पानीमिल आदिको सहज पहुँच स्थापना भई महिलाहरूको दैनिक जीवन सजिलो हुनेछ भन्ने आशा राखेको छु ।

हामीकहाँ खानेपानीका आयोजनाहरू नभएका होइन तर ती आयोजनाहरू दिगो हुन नसक्नु नै हाम्रो दुर्भाग्य हो । गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, उर्जा तथा वातावरण हेर्ने क्षमतावान संस्थागत संरचनाको अभाव, समुदायमा खानेपानीको आयोजना सञ्चालन ब्यबस्थापन गर्ने क्षमताको अभाव, एकद्वार प्रणालीको अभाव, खानेपानी तथा सरसफाइको क्षेत्रमा पर्याप्त आर्थिक लगानीको अभाव, योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समुदायको कमजोर सहभागिता आदि समस्याहरूका कारण गाउँपालिकाभित्र यी क्षेत्रका आयोजनाहरू दिगो हुन सकेका थिएनन । मलाई यस मानेमा खुशी लागेको छ कि अब गाउँपालिकाभित्रका खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता र जलस्रोत सम्वन्धि आयोजनाहरू दिगो र व्यवस्थित हुनेछ । साथै यो गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न गराउन यस गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू सबैको प्रतिवद्धताको जरुरी छ । साथै गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन गर्न कर्णाली जल परियोजना र विकास साझेदारहरूको साथ रहने छ भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु । खानेपानी लिन जाने र आउने समयमा कटौती भई महिलाहरूको वचेको समय उत्पादनशील कार्यमा लगानी हुने कुरामा म विश्वस्त छु ।

यसरी सोरु गाउँपालिकाको दिगो विकासका लागि जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणमा प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने युएसएआइडी, कर्णाली जल परियोजना, अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नयोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनता प्रति विशेष आभार प्रकट गर्न चाहन्छु।

यो गुरुयोजनाले जनमुखी योजना निर्माणका लागि हामीलाई पाइलट बनाएको छ । हाम्रै जनताका लागि हाम्रै सहभागितामा बनेको योजनाको सही सदुपयोग गर्ने कर्तव्य पनि हाम्रै हो । अतः आगामी दिनमा गाउँपालिकाको समग्र जलस्रोत क्षेत्रको विकासका लागि योजना तर्जुमा गर्दा यस जलउपयोग गुरुयोजनाकै आधारमा रही योजना तर्जुमा गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गर्दै यस जलउपयोग गुरुयोजनाको सफल कार्यान्वयनको लागि सरोकारवालाहरु संघ तथा प्रदेश सरकार एवम विकास साझेदार र स्थानीय व्यक्ति तथा संघसंस्थाहरुको पूर्ण समन्वय तथा सहयोगको लागि अपिल गर्दछु ।

धन्यवाद ।

केशर बहादुर शाही
उपाध्यक्ष
सोरु गाउँपालिका

विषय सूची

अध्याय १ परिचय :	16
1.1 पृष्ठभूमि	16
1.1.1 जलस्रोत क्षेत्रका राष्ट्रिय नीति तथा कानुनी प्रावधानहरु	16
1.1.2 एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका अवधारणा र सिद्धान्त.....	17
1.1.3 दिगो विकासका लक्ष्य	18
1.1.4 अन्तर क्षेत्रगत सवालहरु लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण), जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद जोखिम व्यवस्थापन(.....	20
1.2 जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्देश्य र क्षेत्र.....	21
1.2.1 जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्देश्य	21
1.2.2 जलउपयोग गुरुयोजनाले समेट्ने क्षेत्रहरु	22
1.3 जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमामा अपनाइएका पद्धतिहरु	24
1.3.1 स्थानीय तहका विद्यमान रणनीतिक योजनाको समीक्षा	24
1.3.2 रणनीतिक योजनाको एकीकरण.....	25
1.3.3 जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया	25
अध्याय २ पालिका पाश्चिचित्र	31
2.1 गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय.....	31
2.2 भौगोलिक अवस्थिति र पहुँच.....	31
2.3 भौगोलिक स्वरूप तथा भूउपयोग स्थिति-	31
2.4 प्रमुख जलाधार तथा उपजलाधार क्षेत्रको विवरण-.....	32
2.5 पालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक विवरण.....	36
2.5.1 घरधुरी तथा जनसंख्या.....	36
2.5.2 जातीय संरचना.....	36
2.5.3 साक्षरता.....	37
2.5.4 व्यवसाय	37
2.5.5 कृषि र जीविकोपार्जन	38
2.5.6 मौसमी पात्रो	39
2.5.7 मानव संसाधन विश्लेषण	40
2.5.8 स्थानीय निर्माण सामग्री उपलब्धता.....	40
2.6 सेवाकेन्द्रहरु सम्बन्धी विवरण.....	40

2.7 विकास साझेदारहरु, गैर सरकारी संस्थाहरु, समुदायमा आधारित संस्थाहरु तथा सहकारी सम्बन्धि विवरण⁴¹

अध्याय ३ विद्यमान जलस्रोतको अवस्था र प्रयोग :	42
3.1 जलस्रोतको विवरण	42
3.2 जलस्रोतको विश्लेषण	43
3.2.1 अवस्थितिका आधारमा	43
3.2.2 क्षमताका आधारमा	43
3.2.3 गुणस्तरका आधारमा	45
3.2.4 विद्यमान उपयोग र उपजलाधार क्षेत्रहरुमा सम्भावित उपयोगका आधारमा-	46
3.3 विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण	47
3.3.1 विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र	47
3.3.2 विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था	48
3.3.3 विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको सुविधास्तर विश्लेषण	49
3.3.4 निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र	50
3.4 विद्यमान सरसफाइ अभ्यासको अवस्था विश्लेषण	50
3.4.1 बस्तीहरुको खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्र तथा पूर्ण सरसफाइ स्थिति	50
3.4.2 विद्यालय तथा सार्वजनिक स्थलको सरसफाइ अवस्था	51
3.4.3 वातावरणीय सरसफाइको अवस्था	52
3.4.4 दिशाजन्य लेदो, ठोस फोहर तथा फोहरपानी व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था	53
3.5 विद्यमान सिंचाइ योजनाको अवस्था विश्लेषण	53
3.5.1 विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र	54
3.5.2 विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था	54
3.5.3 निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र	55
3.6 विद्यमान जलवायु परिवर्तन अनुकुलनविपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण योजनाको / अवस्था विश्लेषण	56
3.6.1 विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र	57
3.6.2 विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था	57
3.6.3 निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र	58
3.7 विद्यमान जलउर्जा योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण	58
3.7.1 विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र	58
3.7.2 विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था	59
3.7.3 निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र	60
3.8 जलस्रोतहरुको दिगो उपयोगका लागि संस्थागतउपयोग सम्बन्धी संयन्त्र/	60

3.9	जलस्रोतमा विवाद.....	61
	अध्याय ४ गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति र दीर्घकालिन सोच :	61
4.1	स्थानीय तहको रणनीतिक प्राथमिकता.....	62
	४ जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन २.....	63
	४ एकजल अवधारणा ३.....	64
	४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण अवधारणा ४.....	65
	४ पानीको उत्पादनशिल प्रयोग ५.....	66
	४ प्रविधि विकल्प ६.....	67
	४ मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार ७.....	67
	४ स्रोत संरक्षण ८.....	69
	अध्याय ५ जलउपयोग गुरुयोजना :	70
5.1	अन्तर विश्लेषण.....	70
5.2	आवधिक योजनाको सारांश.....	72
5.2.1	खानेपानी योजनाहरू.....	73
5.2.2	सरसफाइ योजनाहरू.....	75
5.2.3	बहुउपयोगी योजनाहरू.....	75
5.2.4	सिंचाइ योजनाहरू.....	75
	५ स्रोत तथा वातावरण संरक्षण योजनाहरू ५.२.....	77
5.2.5	जलउर्जा योजनाहरू.....	77
	अध्याय ६ गुरुयोजना कार्यान्वयन ; बजारीकरण र अद्यावधिक	78
6.1	गुरुयोजनामा लगानीका लागि अल्पदीर्घकालीन योजना /मध्यम /	78
6.2	पहिलो वर्षको कार्यान्वयन योजना.....	80
6.3	बजारीकरण रणनीति तथा सरोकारवाला पहिचान	83
6.4	जलाधारउपजलाधार क्षेत्र व्यवस्थापन रणनीति/.....	86
6.5	गुरुयोजना पुनरालोकन तथा अद्यावधिक गर्ने संयन्त्र	86
6.6	गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति	88

संलग्न तालिकाहरूको सुची

तालिका नं. १: जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका प्रमुख चरण तथा मितिहरु.....	30
तालिका नं. २: भूउपयोग स्थिति-.....	32
तालिका नं.३: पालिकामामा उपजलाधार क्षेत्रहरु-.....	32
तालिका नं. ४: वडागत घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण.....	36
तालिका नं. ५: जातिगत आधारमा घरधुरी विवरण.....	36
तालिका नं. ६: वडागत साक्षर जनसंख्या विवरण.....	37
तालिका नं. ७: व्यवसायिक हिसाबले संचालित क्रियाकलापहरु.....	38
तालिका नं. ८: स्थानीय उद्यम व्यवसाय प्रतिष्ठानहरुमा रोजगार जनसंख्या विवरण.....	38
तालिका नं. ९: पालिकामा उपलब्ध सेवाकेन्द्र सम्बन्धी विवरण.....	40
तालिका नं. १०: पालिकामा हाल संचालित सहकारी संस्थाहरुको विवरण.....	41
तालिका नं. ११: पालिकामा हाल कार्यरत विकास साझेदारहरुको विवरण.....	41
तालिका नं. १२: पालिकामा अवस्थित जलस्रोतहरुको सारांश तालिका.....	42
तालिका नं. १३: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण.....	47
तालिका नं. १४ विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरु र सेवाक्षेत्र विवरण.....	48
तालिका नं. १५: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विवरण.....	49
तालिका नं. १६: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सुविधास्तर.....	49
तालिका नं. १७: घरायसी सरसफाइ तथा स्वच्छताको विद्यमान अवस्था.....	51
तालिका नं. १८: सार्वजनिक सेवासंस्थाहरुमा सरसफाइ र स्वच्छताको विद्यमान अवस्था.....	52
तालिका नं. १९: विद्यमान र निर्माणाधिन सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण.....	54
तालिका नं. २०: विद्यमान परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन अवस्था.....	55
तालिका नं. २१: निर्माणाधिन परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको लक्षित् सेवाक्षेत्र विवरण.....	55
तालिका नं. २२: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको वडागत विवरण.....	56
तालिका नं. २३: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सेवाक्षेत्र विवरण.....	57
तालिका नं. २४: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था.....	57
तालिका नं. २५: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको वडागत विवरण.....	58
तालिका नं. २६: विद्यमान उर्जा आयोजनाहरुको सेवाक्षेत्र विवरण.....	59
तालिका नं. २७: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाको सञ्चालन अवस्था विवरण.....	60
तालिका नं. २८: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (नयाँ निर्माण आयोजनाको लागि)..... Error! Bookmark not defined.	
तालिका नं. २९ :सिबिआरटी सूचक र अंकभार (विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धिको लागि) Error! Bookmark not defined.	
तालिका नं. ३०: दिगो विकास लक्ष्य ६खानेपानी सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु :१.....	70
तालिका नं. ३१: दिगो विकास लक्ष्य ६सरसफाइ सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु :२.....	71
तालिका नं. ३२: सौरु गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांश तालिका.....	73
तालिका नं. ३३: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका खानेपानी आयोजनाहरुको विवरण.....	74
तालिका नं. ३४: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका सरसफाइ आयोजनाहरुको विवरण.....	75
तालिका नं. ३५: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण.....	76
तालिका नं. ३६: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका लघु सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण.....	76
तालिका नं. ३७: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको विवरण.....	77
तालिका नं. ३८: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका जलउर्जा आयोजनाहरुको विवरण.....	77
तालिका नं. ३९: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका खानेपानी आयोजनाहरु.....	80
तालिका नं. ४०: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका सरसफाइ योजनाहरु.....	80
तालिका नं. ४१: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका सिंचाइ योजनाहरु.....	81
तालिका नं. ४२: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका स्रोत संरक्षण तथा बातावरण संरक्षण योजनाहरु.....	81

संलग्न चित्रहरूको सुचि

चित्र नं .१ : दिगो विकास लक्ष्यहरू	19
चित्र नं .२: जलउपयोग गुरुयोजना तथा जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सी.....	24
चित्र नं .३: जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका मुख्य चरण तथा खुड्किलाहरू	Error! Bookmark not defined.
चित्र नं .४: वडास्तरीय सडक संजाल.....	33
चित्र नं .५: गाउँपालिकाको भू उपयोग सम्बन्धी अवस्था विश्लेषण.....	34
चित्र नं .६: पालिकामा उपजलाधार क्षेत्रहरू र खोला खोल्सी जलग्रह-	35
चित्र नं .७ : पालिकाको मौसमी पात्रो.....	39
चित्र नं .८ : अवस्थितिका आधारमा पालिकामा जलस्रोतहरू	43
चित्र नं .९: जलस्रोतको भौगोलिक अवस्थिति.....	44
चित्र नं .१० : क्षमता का आधारमा जलस्रोतहरूको विश्लेषण (लिट्र प्रति सेकेन्ड पानीको बहाव).....	45
चित्र नं .११ : विद्यमान मूलमुहान स्रोतहरूमा उपलब्ध पानीको गुणस्तर विश्लेषण.....	45
चित्र नं .१२ : विद्यमान परिप्रयोगका आधारमा जलस्रोत विश्लेषण	46
चित्र नं .१३ : सम्भावित परिप्रयोगका आधारमा जलस्रोत विश्लेषण.....	46
चित्र नं .१४ : सोरु गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांश चित्र.....	73
चित्र नं .१५: जलस्रोत संरक्षण तथा जलउपयोग क्षेत्रका सरोकारवाला पहिचान चित्र.	Error! Bookmark not defined.

संलग्न अनुसूचीहरूको सुची

अनुसूची-१ SA-1: घरधुरी तथा जनसंख्या सम्बन्धी विवरण
अनुसूची-१ SA-2: भौगोलिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक तथा आर्थिक जानकारी सम्बन्धी विवरण
अनुसूची-१ SA-3: विद्यमान सहकारी संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण
अनुसूची-१ SA-4: विद्यमान सरोकारवाला संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण
अनुसूची-१ SA-5: स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्बन्धी विवरण
अनुसूची-२ TA-1: पानीका स्रोतहरूको विवरण
अनुसूची-३ SA-6: टोलहरूको सुची
अनुसूची-३ TA-2: विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको सुविधास्तर र संरचनागत विवरण फारम
अनुसूची-४ SA-7: विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको सामाजिक तथा संस्थागत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-8: विद्यमान कुलो सिंचाइ योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-3: विद्यमान कुलो सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-9: विद्यमान लघु सिंचाइ योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-4: विद्यमान लघु सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-10: विद्यमान बहु उपयोगी योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-5: विद्यमान बहु उपयोगी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-11: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्बन्धित योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम

अनुसूची-५ TA-6: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्बन्धित योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-12: विद्यमान सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-7: विद्यमान सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-8: विद्यमान लघु जलबिधुत योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OS-1: निर्माणाधिन जलस्रोत सम्बन्धित योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-1: निर्माणाधिन खानेपानी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-2: निर्माणाधिन कुलो सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-3: निर्माणाधिन लघु सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-4: निर्माणाधिन बहु उपयोगी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-5: निर्माणाधिन सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-6: निर्माणाधिन लघु जलबिधुत योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-७ PL-1: तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-७ TA-9: तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-७ TA-10: तर्जुमा गरिएका सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-८ PL-2: तर्जुमा गरिएका कुलो सिंचाइ योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-८ TA-11: तर्जुमा गरिएका कुलो सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-८ PL-3: तर्जुमा गरिएका लघु सिंचाइ योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-८ TA-12: तर्जुमा गरिएका लघु सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-९ PL-4: तर्जुमा गरिएका बहु उपयोगी योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-९ TA-13: तर्जुमा गरिएका बहु उपयोगी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-१० PL-5: तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्बन्धित योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-१० TA-14: तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्बन्धित योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-११ PL-6: तर्जुमा गरिएका सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-११ TA-15: तर्जुमा गरिएका सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-१२ PL-7: तर्जुमा गरिएका लघु जलबिधुत योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-१२ TA-16: तर्जुमा गरिएका लघु जलबिधुत योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-१३: सौर गाउँपालिकाले तर्जुमा गरेका क्षमता विकासका कृयाकलापहरू

संक्षेप र संक्षिप्त नामहरुको सुची

गाउँपालिका	भन्नाले सोरु गाउँपालिका लाई सम्झनु पर्दछ ।
जलउपयोग गुरुयोजना	भन्नाले सोरु गाउँपालिकाको "जलउपयोग गुरुयोजना २०८०-२०८४ (सन् २०२३-२०२७)" लाई सम्झनु पर्दछ ।
एस.डी.जी.	भन्नाले संयुक्त राष्ट्र संघको "दिगो विकास लक्ष्य सन् २०१६-२०३०" लाई सम्झनु पर्दछ ।
एस.डी.पी.	भन्नाले नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालयको "नेपाल खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजना वि. सं. २०७४-२०८७" लाई सम्झनु पर्दछ ।
नेपाल रोडम्याप	भन्नाले नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगको "नेपाल: दिगो विकास लक्ष्यहरू- वर्तमान अवस्था र भावी मार्ग चित्र वि. सं. २०७४-२०८७" लाई सम्झनु पर्दछ ।
जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सि	भन्नाले जलउपयोग गुरुयोजनालाई नेपाल सरकारको विद्यमान क्षेत्रगत विकास संरचनाहरु, कानुनी प्रावधानहरु र दिगो विकास अवधारणा अनुसार निर्माण गर्न तथा गुरुयोजना तयारीलाई सहज बनाई योजना निर्माण प्रकृयालाई व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्नका लागि अवलम्बन गरिएको जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सिको चित्रगत अवधारणालाई सम्झनु पर्दछ । यो अवधारणा सरोकारवालाहरुको बुझाईमा एकरुपता ल्याउन निकै प्रभावशाली औजारका रुपमा रहेको छ । जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सिले औल्याएका क्षेत्रहरुमा केन्द्रित रहेर गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण गरिन्छ ।
जलउपयोग सेवा प्रदायक	भन्नाले जलउपयोग आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले स्थापना भई नेपाल सरकार अन्तर्गत दर्ता भएका सरकारी स्वायत्त संस्थान वा सामुदायिक संस्था वा उपभोक्ता समुह वा नीजि उद्योग वा नागरिक समाज वा समुह वा व्यक्तिहरुलाई सम्झनु पर्दछ । हाल नेपालमा जलउपयोग आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापनको भूमिका गर्दै आएका नेपाल खानेपानी संस्थान, नेपाल विद्युत प्राधिकरण, जलउपयोग प्रयोजनका उपभोक्ता समिति, निजि उद्योग, जलउपयोग स्व-सेवा गर्ने ससाना उपभोक्ता समुह वा परिवार, आदि समेत जलउपयोग सेवा प्रदायक अन्तर्गत पर्दछन ।
खानेपानी सुविधास्तर	भन्नाले खानेपानी आयोजनाहरुले उपभोक्ता घरपरिवारहरुलाई उपलब्ध गराएको खानेपानीको चार तहको सुविधास्तरहरु सुरक्षित व्यवस्थापन सुविधास्तर, आधारभूत सुविधास्तर, सिमित सुविधास्तर, र सुविधा नभएको (सुन्य सुविधास्तर) लाई बुझ्नु पर्दछ । खानेपानी सुविधास्तर सूचकहरु परिमाण, गुणस्तर, पहुच र विश्वसनीयताको आधारमा खानेपानीको समग्र सुविधास्तर निर्धारण हुन्छ । यी चारवटा सुविधा सूचकहरुको समग्र सुविधास्तरलाई खानेपानी सुविधास्तर भन्ने बुझ्नु पर्दछ । अर्थात् खानेपानी सुविधास्तर भन्नाले यस जलउपयोग गुरुयोजनामा परिभाषित गरे अनुसारको उपभोक्ता घरधुरीले खानेपानी धाराबाट उपलब्ध गरेको खानेपानी सुविधास्तर भन्ने बुझ्नु पर्दछ ।
सिबिआरटी	भन्नाले तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन प्राथमिकता निर्धारण गर्दा प्रयोग गरिने "मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार" लाई बुझ्नु पर्दछ ।

कार्यकारी सारांश

कुनै निश्चित स्थान भित्र रहेका पानीका स्रोतहरूको संरक्षण, व्यवस्थापन र न्यायोचित तथा समतामूलक वितरण गर्नका लागि समुदायकै सहभागितामा तयार गरिने जलस्रोत क्षेत्रको एकीकृत आवधिक योजना जलउपयोग गुरुयोजना हो । जलउपयोग गुरुयोजनामा उपलब्ध जलस्रोतहरूको विश्लेषण, लागत अनुमान, सहयोगी सरोकारवाला पहिचान गर्नुका साथै परिकल्पना, लक्ष्य, र लगानी नीति समेत समेटिएको हुन्छ । गुरुयोजनालाई समुदायको क्षमता विकास गर्न, स्रोतहरूको विवेकपूर्ण उपयोग गर्न, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण गर्न, पानीको बहुउपयोग गर्न, जलस्रोत सम्बन्धी विवाद न्युनिकरण तथा समाधान गर्नका साथै सुशासन कायम गरि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न समेतका लागि क्षेत्रगत योजना तर्जुमाको दीर्घकालिन औजारका रूपमा लिन सकिन्छ ।

जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेको स्थानीय स्तरमा जलस्रोतको प्रभावकारी, समानुपातिक, पारदर्शी र दक्ष रूपले पानीको बहुउपयोग गर्न एकीकृत योजनाको विकास गर्नु तथा आफ्नो गाउँपालिका क्षेत्रका निश्चित समुदाय भित्र तथा समुदाय-समुदायका बीचमा जलस्रोतको समानुपातिक वितरण तथा बाँडफाँट मार्फत दिगो रूपमा पानीसंग सम्बन्धित आवश्यकताहरू पुरा गर्नु रहेको छ । गुरुयोजनाले जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा सम्भावित प्राकृतिक जोखिम व्यवस्थापनका लागि समुदाय र स्थानीय सरकारको क्षमता विकास गर्नुका साथै जलस्रोतका क्षेत्रमा नयाँ अवधारणाहरू जस्तै एकजल अवधारणा, र पानीको उत्पादनशिल उपयोगका लागी स्थानीय जनसमुदायहरूलाई शसक्तिकरण गर्दै समुदाय परिचालन र सचेतिकरणमा टेवा पुऱ्याउंदछ ।

जलउपयोग गुरुयोजनाको तयारि प्रकृया मार्फत महिला, पछाडी परेका समुदाय, अति विपन्न, सीमान्तकृत समुदाय र पानीको उपभोगमा बन्चितिकरणमा परेका भूगोल र समुदायहरूलाई मापदण्डमा आधारित आयोजना प्राथमिकिकरणका सूचकहरूका माध्यमबाट मुलप्रभाविकरण गर्दै खानेपानी लगायतका संविधानले सुनिश्चित गरेका जलस्रोत उपयोगका क्षेत्रहरूका मौलिक हकलाई समेत पुरा गर्न योगदान पुऱ्याउंदछ ।

यस गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका लागि तयारी चरण, क्षमता विकास चरण, अध्ययन चरण, योजना तर्जुमा चरण र प्रतिबेदन लेखन तथा प्रतिबेदन प्रमाणीकरण चरणहरूमा क्षेत्रगत प्राविधिक र सामाजिक विज्ञहरूको परिचालन गरि तथ्याङ्क संकलन, प्रमाणीकरण, विश्लेषण, र प्रतिबेदन तयार गरिएको छ । तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि N-WASH सफ्टवेयर र DAI Collect KoBo मोबाइल एप्लिकेशनको प्रयोग गरिएको छ । संकलित तथ्याङ्कहरूलाई एकत्रित गरि तथ्याङ्कमा रहेका त्रुटीहरू कर्णाली जल परियोजनाको सहयोगमा समन्वय गरि सच्याउने, सान्दर्भिक नरहेका तथ्याङ्कहरूलाई हटाउने कार्य गरिएको थियो । संकलित तथ्याङ्कहरूलाई वडास्तरमा प्रमाणिकरण गोष्ठी सञ्चालन गरि छुटेका तथ्याङ्कहरू लिने र शुद्धीकरण गरिएको थियो । गाउँपालिकाका ११ वटै वडाहरूमा वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन मार्फत योजनाहरूको प्राथमिकीकरण पश्चात गाउँपालिकास्तरमा तथ्याङ्क प्रमाणीकरण र योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन गरिएको थियो ।

जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका लागि संकलन गरिएका तथ्याङ्कहरूलाई विभिन्न विधिहरू अपनाई विश्लेषण गरिएको छ । विश्लेषण गरिएका तथ्याङ्कहरूलाई गाउँपालिकामा उपलब्ध अन्य तथ्याङ्कहरूसंग तुलना सहित सरोकारवालाहरू माझ गरिएका छलफल अन्तर्क्रिया पश्चात आवश्यक तालिका, ग्राफ, र अनुसूची राखि त्यसको ब्याख्यात्मक स्वरूपमा यो प्रतिबेदन तयार गरिएको छ । सोरु गाउँपालिकामा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका क्रममा विभिन्न चरणहरू (१३ वटा खुड्किलाहरू) मा सम्पन्न गरिएका प्रक्रियागत क्रियाकलापहरू निम्न अनुसार रहेका छन् ।

- तयारी चरण अन्तर्गत कर्णाली जल परियोजना र सांझेदारहरू बिचको समझौता, सुरुवात प्रतिबेदन, तथ्याङ्क संकलनका औजार तथा विधिहरूको छनौट, अभिमुखीकरण तालिम, कार्ययोजना तयारी, आदि गरिएको थियो।

- क्षमता विकास चरणमा १० जना तथ्याङ्क संकलकहरूलाई N-WASH/DAI Collect KoBo सफ्टवेयर र तथ्याङ्क संकलन विधि सम्बन्धि तालिम सञ्चालन गरिएको थियो ।
- ६१ वटा टोलवस्तीहरूमा सामाजिक तथा प्राविधिक तथ्याङ्कहरू संकलन गरिएको थियो । ति तथ्याङ्कहरू संकलन गर्दा महिला तथा पछाडि परेका वर्गका सवालहरूको अध्ययन गरिएको थियो ।
- ११ वटै वडाहरूमा वडास्तरीय २/२ दिने क्षमता विकास तालिमहरू सम्पन्न गरिएको थियो । यस गोष्ठीमा वडा निर्वाचित पदाधिकारीहरू, वडामा रहेका राजनैतिक दलका प्रतिनिधीहरू, वडामा जलस्रोत क्षेत्रमा कार्यरत संघसस्थाका प्रतिनिधिहरू, वडा कर्मचारीहरू (सचिब र प्राविधिक), वडा तहमा गुरुयोजना तयारीका लागि प्राविधिक कार्यसमूहका सदस्यहरू, आमा समूह प्रतिनिधि, दलित तथा जनजाती संघ संस्था/संजाल प्रतिनिधि, अपांगता भएका व्यक्तिहरूको प्रतिनिधि, आदिको सहभागिता रहेको थियो । यस गोष्ठीमा लैगीक समानता र सामाजिक समावेशीकरणका विषयवस्तुहरू, नेतृत्व विकास, जल अधिकार, एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापन, जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रिया, जलसुशासन, एक जल अवधारणा, आदि विषयवस्तुहरूमा कार्यक्रम सञ्चालन भएको थियो ।
- गाउँपालिकास्तरमा १ पटक अभिमुखीकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी र १ पटक योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन गरिएको थियो ।

विश्लेषणबाट प्राप्त मुख्य तथ्याङ्कहरू र योजना तर्जुमा सारांस:

- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक प्रतिवेदन अनुसार यस सौरु गाउँपालिकाको कूल घरधुरी संख्या २५८१ (<https://cbs.gov.np>) रहेको देखिन्छ भने हाल संकलन गरिएको तथ्याङ्क अनुसार कुल घरधुरी संख्या ३२९६ रहेको र कूल जनसंख्या १८१४२ रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको कुल घरधुरी संख्या मध्ये २१.६% दलित, ०.३% जनजाती र ७८.१% ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्ध्यासी रहेका छन् । जल उपयोग सेवास्तर अध्ययन तथा योजना तर्जुमा प्रयोजनका लागि यस गुरुयोजनामा अस्थायी बस्तिहरू समेतको घरधुरी संख्या गणना गरेकोले त्यस्ता अस्थायी बस्तिहरूका घरधुरी संख्या दोहोरिन गई गाउँपालिकाको घरधुरीसंख्या राष्ट्रिय जनगणनाको तथ्यांक भन्दा बढी देखिएको छ । यस जल उपयोग गुरुयोजनामा संकलन गरिएको घरधुरीसंख्यालाई जल उपयोग प्रयोजनका लागि अस्थायी बस्तिहरूको समेत भनेर सम्झिनु पर्दछ ।
- यस गाउँपालिकामा ३ वटा उपजलाधारहरू मुगुकर्णाली, लिब्रु खोला र लोती कर्णाली उपजलाधार क्षेत्रहरू रहेका छन् । यी उपजलाधारहरूको मुख्य स्रोत उच्च पहाडी र हिमाली भूभाग रहेको छ । यी ३ वटै उपजलाधार क्षेत्रहरूमा प्रशस्त संख्यामा शाखा खोला खोल्सी र मूलमुहान स्रोतहरू समेत रहेका छन् । यस पालिकामा रहेका स्रोतहरूको सर्वेक्षण गर्दा ३४३ वटा मूलहरू (कुवा/नाउला समेत) को तथ्याङ्क संकलन भएको छ भने नदि/ खोला/ खोल्सीहरूको मापन भएको छैन ।
- सौरु गाउँपालिकामा हाल सञ्चालनमा रहेका जम्मा ८८ वटा विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूको सञ्चालन व्यवस्थापन अवस्था अध्ययन गर्दा ३९% आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था व्यवस्थित स्तरको रहेको छ, ७% आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ भने ५५% आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था अव्यवस्थित अर्थात् न्यूनस्तरको रहेको छ । विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूबाट उपभोक्ताहरूलाई वितरण गरेको खानेपानी सुविधा विश्लेषण गर्दा यस पालिकाका ८% घरधुरीहरूले मात्र आधारभूत खानेपानी सुविधास्तर पाएको देखिन्छ भने ९२% घरधुरीहरूलाई सिमित सुविधास्तरको खानेपानी सेवा अर्थात् आधारभूत भन्दा तल्लो स्तरको खानेपानी सुविधा रहेको देखिन्छ । यस जलउपयोग गुरुयोजनामा सबै बस्ति र घरपरिवारको खानेपानी सेवास्तर वृद्धि गर्नको लागि १० वटा नयाँ खानेपानी योजना र ८८ वटा विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूको मर्मत/पुनःनिर्माण/विस्तार योजना तर्जुमा गरिएको छ । गाउँपालिका भित्रका सबै जनताको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत वा सो भन्दा माथिल्लो सुविधा स्तरमा उन्नती हुने गरी यो पञ्चवर्षीय गुरुयोजना योजना तर्जुमा भएको छ ।

- सोरु गाउँपालिकाका हरेक घरधुरीमा शौचालय निर्माण भई गाउँपालिका खुला दिशामुक्त घोषणा भएको स्थिति रहेतापनि समाजमा प्रचलित रितिरिवाजका कारण विशेष समयहरुमा चर्पी प्रयोग नगर्ने, विद्यालयहरुमा शौचालयको अपर्याप्त सुविधा, सार्वजनिक शौचालय निर्माण नभएका, आदि कारणहरुले गर्दा अझै पनि कतै कतै खुला दिशा देख्न सकिन्छ । यस पालिकामा साबुन सहितको हात धुने स्थान रहेका घरधुरी १५% मात्र रहेको देखिन्छ । चाङ्ग, जुठ्यान भएका १७% र व्यवस्थित ठोस फोहर व्यवस्थापन भएका घरधुरी १०% मात्र रहेका छन् । व्यवस्थित पशुपालन र गोठेमल व्यवस्थापन भएका घरधुरी २% रहेका छन् । यस पालिका क्षेत्र भित्रका ५७ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु मध्ये ७ वटामा मात्र खानेपानी व्यवस्था भएको, ३७ वटामा शौचालय व्यवस्था भएको, र ११ वटामा ठोस फोहरको व्यवस्था भएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा दिसाजन्य ढल निकासको निर्माण भएको छैन । शौचालयका दिसाजन्य फोहर सोहि स्थानमा जमिन मुनि सोसिने खाडल बनाएर वा सेप्टिक टङ्की बनाएर व्यवस्थापन गरिएको छ । फोहर पानी प्रशोधनशाला, ल्याण्डफिल साईट आदि निर्माण भएका छैनन् । जलउपयोग गुरुयोजनामा यस गाउँपालिकालाई ५ वर्ष भित्रमा पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा गर्ने योजना रहेको छ जस अन्तर्गत ठोस फोहोर व्यवस्थापन, सार्वजनिक शौचालय निर्माण र विद्यालय वास तीन तारा घोषणा गर्ने आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् ।
- त्यसैगरि सोरु गाउँपालिकामा विद्यमान परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरु ७६ वटा रहेका छन् भने ७ वटा लघुसिंचाइ आयोजनाहरु छन् जसबाट हाल ७६३० रोपनी जमिन सिंचाइ भएको छ । साथै ११ वटा निर्माणाधीन लघु सिंचाइ आयोजनाबाट ९२७ रोपनी जमिन सिंचाइ हुनेछ । विद्यमान कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था मुल्यांकन गर्दा ५% आयोजनाहरु मात्र राम्रो सञ्चालनमा रहेको, ९३% आयोजनाहरु आंशिक सञ्चालनमा, र २% आयोजनाहरुको सेवा बन्द अवस्थामा रहेको छ । गाउँपालिकाका खेतियोग्य जमिनमा सिंचाइ सेवा वृद्धि गर्नको लागि यस गुरुयोजनामा ४८ वटा कुलो सिंचाइ आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जस मध्ये ३ वटा नयाँ र ४५ वटा मर्मत/पुनर्निर्माण/विस्तार योजना रहेका छन् । त्यसैगरि पाखो जमिनमा सिंचाइ सेवा वृद्धिका लागि ६ वटा लघु सिंचाइ आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जसमध्ये ३ वटा नयाँ र ३ वटा मर्मत/पुनर्निर्माण/विस्तार योजना रहेका छन् ।
- सोरु गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ११ वटा विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण गर्दा, १८% आयोजना मात्र राम्रो सञ्चालनमा रहेका छन्, ३६% आयोजना मध्यम र ४६% आयोजनामा न्युनस्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन रहेको छ । सोरु गाउँपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत गाउँपालिका क्षेत्रभित्र जम्मा १८ वटा नयाँ वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जसमध्ये ४ वटा पहिरो नियन्त्रण योजना र १४ वटा नदि नियन्त्रण तथा तटबन्धन योजनाहरु रहेका छन् ।
- सोरु गाउँपालिकामा जलउर्जा क्षेत्रमा जम्मा २ वटा लघुजलविद्युत, र २३ वटा बाह्रै महिना सञ्चालनमा रहेका परम्परागत घट्टहरु रहेका छन् । विद्यमान पानीघट्टहरुको अवस्था अध्ययन गर्दा सबै (१००%) घट्टहरु आंशिक रुपमा संचालनमा रहेको देखिन्छ । त्यसैगरि २ वटा लघु जलविद्युत आयोजनाहरु मध्ये हाल १ वटा (५०%) योजना राम्रो सञ्चालनमा छ र १ वटा (५०%) आंशिक सञ्चालनमा रहेको छ । उर्जा योजनाको सञ्चालन अवस्था नराम्रो हुनमा लघुजलविद्युत आयोजनाको मर्मत गर्न जिल्लास्तरमा सर्भिस सेन्टर नहुनु यसको मुख्य कारण देखिएको छ । आयोजना मर्मतको लागि हाल बुटवल वा काठमाडौँ जानु पर्ने वा प्राविधिकलाई त्यहाँबाट मगाउनु पर्ने बाध्यता र मर्मतका समान खरिदको लागि ठुलो यातायात तथा भ्रमण खर्च गरेर बुटवल र काठमाडौँका उद्योगहरुमा जानु पर्ने अवस्था, दिनको समयमा विद्युत बिक्रि नहुने आदि कारणहरु समेतले गर्दा लघुजलविद्युत आयोजनाहरुको सञ्चालन ब्यबस्थापन अवस्था नराम्रो रहेको देखिन्छ । सोरु

गाउँपालिकामा पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत पालिका भरिमा जम्मा ३५ वटा जलउर्जा आयोजनाहरुको तर्जुमा भएको छ जसमध्ये २९ वटा सुधारिएको घट्ट र ६ वटा लघुजलविद्युत आयोजनाहरु रहेका छन् । उक्त जलविद्युत आयोजनाहरुबाट १०७९ घरधुरीहरुमा विद्युत लाइन जडान हुनेछ र सो क्षेत्रमा कुटानी, पिसानी, पेलानी मिल र अन्य उद्योग सञ्चालनको लागि विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ । साथै सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरुबाट १७५५ घरधुरीहरुलाई पिसानी, कुटानी, र पेलानी सेवा उपलब्ध हुनेछ । साथै, २ वटा लघु जलविद्युत योजना मर्मत/पुनर्निर्माण/विस्तार हुनेछ जसबाट ५२८ घरधुरीहरुलाई विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

सोरु गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनामा २११ वटा जलस्रोत आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जसको कुल अनुमानित लागत रु ५७,३९,९१,००० रहेको छ । यस गुरुयोजनाको लागत अनुमान गर्दा हालको इकाई परल मुल्यका आधारमा अनुमान गरिएको छ योजनाहरुको अनुमानित लागतमा वार्षिक मूल्यवृद्धि प्रक्षेपण गरिएको छैन ।

अध्याय १: परिचय

1.1 पृष्ठभूमि

जलाधार क्षेत्रमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको संरक्षण, सन्तुलित उपयोग र न्यायोचित तथा समतामूलक वितरणका लागि उक्त जलाधार क्षेत्रका समुदायहरूको सहभागितामा तयार गरिने एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापन तथा उपयोगको आवधिक योजना नै जलउपयोग गुरुयोजना हो । जलउपयोग गुरुयोजनामा उपलब्ध जलस्रोतहरूको विश्लेषण, विद्यमान उपयोग अवस्था, आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था, सम्भावित जलउपयोग तथा सेवा अवस्थाको परिकल्पना, लक्ष्य, रणनीति, योजना तर्जुमा, प्राथमिकीकरण, लागत अनुमान, लगानी सरोकारवालाहरूको पहिचान तथा बजारीकरण नीति समेत समेटिएको हुन्छ । जलउपयोग गुरुयोजनालाई स्थानीय सरकारको क्षमता विकास, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण, स्रोतहरूको विवेकपूर्ण तथा बहुउपयोग, जलस्रोत सम्बन्धी विवाद समाधान साथै संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि सहितको दिर्घकालिन जलस्रोत क्षेत्रगत योजना तर्जुमा गर्ने औजारको रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसैगरी गरिब र सीमान्तकृत समूहको बसोबास भएका क्षेत्रहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिँदै पानीका स्रोतहरूको संरक्षण तथा व्यवस्थापन र उपयोगमा ती समूहहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्नुका साथै जलउपयोग सेवामा पछाडी परेका र सामाजिक तथा आर्थिक रूपले जोखिममा रहेका समूहहरूको जलउपयोगमा पहुँच सुनिश्चित गर्न जलउपयोग गुरुयोजना प्रभावकारी औजारको रूपमा रहेको छ ।

जलउपयोग गुरुयोजनाले विश्वव्यापि सर्वमान्य जल व्यवस्थापनका सिद्धान्तहरूलाई पुर्णतया अंगिकार गरेको छ, जुन निम्न प्रकार छन् । सन् १९९२ को जनवरीमा डब्लिन सम्मेलनले स्वच्छ पानीका स्रोतहरूको व्यवस्थापन गर्न चार मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू स्थापित गरेको छ । साथै सन् १९९२ को जुन महिनामा रियोदि जनरियोमा सम्पन्न सयुक्त राष्ट्रसंघको वातावरण र विकास सम्मेलनको एजेण्डा २१ मा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी उक्त डब्लिन सिद्धान्तलाई अनुमोदन गरेको छ । जुन निम्न अनुसार छन् ।

- शुद्ध पानी सिमित र जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको छ, जुन बाँच्न, विकास गर्न तथा वातावरणीय दृष्टीकोणले अत्यावश्यक छ ।
- पानीको विकास र व्यवस्थापन सहभागितात्मक विधिको आधारमा हुनुपर्छ जसले उपभोक्ता, योजनाविद् र नीति निर्मातालाई समाहित गर्दछ ।
- पानीको सुरक्षात्मक व्यवस्थापनमा महिलाहरूको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ ।
- पानी सामुदायिक वस्तु हुनुका साथै यसको सामाजिक र आर्थिक रूपले उच्च महत्व रहेको छ ।

1.1.1 जलस्रोत क्षेत्रका राष्ट्रिय नीति तथा कानुनी प्रावधानहरू

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ मा रहेको मौलिक हक र कर्तव्यको धारा ३०(१) मा स्वच्छ वातावरणको हकमा “प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ” भन्ने उल्लेख छ भने धारा ३५(४) अन्तर्गत स्वास्थ्य सम्बन्धि हकमा “प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ” भन्ने उल्लेख छ । संविधानको धारा ५१ अन्तर्गत राज्यका नीतिमा जनसहभागितामा आधारित जलस्रोतको उपयोग, स्थानीय समुदायलाई प्राकृतिक स्रोतको उपयोगमा प्राथमिकता र अग्राधिकार दिनुपर्ने र आधारभूत वस्तु तथा सेवामा सबै नागरिकको समान पहुँचका साथै पछाडि परेका वर्ग, क्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्ने व्यवस्था छ ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको एकल तथा साझा अधिकार सूचिको व्यवस्था गरेको छ । उक्त सूचिमा उल्लेख भए अनुसार आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ, खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना तथा जलाधार संरक्षण जस्ता विषयहरू स्थानीय तहको अधिकार अन्तर्गत पर्दछन् । खानेपानी ऐन २०७९ को परिच्छेद १० उपदफा ५६ मा “नेपाल सरकारले पानीका स्रोत, परिमाण, गुणस्तर, लाभान्वित क्षेत्र तथा खानेपानी तथा सरसफाइ प्रणालीका सम्पूर्ण अवयवहरू प्रस्ट देखिने गरी तोकिएको समयमा विभिन्न विद्युतीय अभिलेख सहितको एकीकृत नक्सा तयार गर्नु पर्नेछ” भन्ने उल्लेख गरि गाउँपालिकाहरूको खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थित अभिलेखीकरणमा जोड दिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ६ अन्तर्गत योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा “गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत र विषयक्षेत्रगत योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ” भनी उल्लेख गरेको छ ।

नेपाल सरकारले दिगो विकास लक्ष्य लगायत जलस्रोत, वातावरण, खानेपानी र सरसफाइसित सम्बन्धित विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय घोषणा तथा अभिसन्धिहरूको अनुमोदन गर्दै तिनको कार्यान्वयनका लागि प्रतिबद्धता जनाएको छ । दिगो विकास लक्ष्यको छैटौँ बुँदाले सन् २०३० सम्म खानेपानी तथा सरसफाइमा सबैको खासगरी महिला, बालबालिका तथा जोखिममा परेका समुहका लागि पहुँच सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

संविधान प्रदत्त मौलिक हकहरूको निर्बाध उपभोग तथा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि जलस्रोतको बहुआयामिक उपयोग र त्यसको प्रभावकारी व्यवस्थापन अत्यावश्यक छ र यस कार्यमा स्थानीय तहको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । नेपालको संविधान, २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा उल्लिखित अधिकार क्षेत्रहरू उपयोग गरी प्रभावकारी जलस्रोत व्यवस्थापनद्वारा नागरिकको मौलिक अधिकार सुरक्षित गर्ने गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दिगो विकास लक्ष्यहरू खास गरी दिगो विकास लक्ष्य अन्तर्गत छैटौँ लक्ष्यको प्राप्तिका लागि र लक्ष्य ५, ७ र १३ प्राप्त गर्न सहयोगका लागि यो जलउपयोग गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।

1.1.2 एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका अवधारणा र सिद्धान्त

जलउपयोग गुरुयोजना भनेको जलस्रोतको योजना तयार गर्ने एकीकृत, सहभागितात्मक र समावेशी पद्धति हो । यो कुनै निश्चित स्थानमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको विकास एवम् त्यसको न्यायोचित तथा समतामूलक वितरण गर्नका लागि स्थानीय समुदायकै सहभागितामा तयार गरिने जलस्रोत क्षेत्रको आवधिक योजना हो । यसमा स्थानीय समुदायको सहभागितामा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको पहिचान तथा मापन गर्नुका साथै तिनलाई कुन कुन प्रयोजनका निम्ति उपयोग गर्ने भन्ने निर्णय गरिएको हुन्छ । यसमा योजनाहरूको लागत अनुमानका साथै तिनलाई कार्यान्वयन गर्ने रणनीति, लक्ष्य र परिकल्पना समेत समेटिएको हुन्छ । यसले स्थानीय समुदाय, विशेष गरेर पछाडि रहेका समुहहरूको क्षमता विकास गर्न, पानीका स्रोतहरूको विवेकपूर्ण उपयोग गर्न, वातावरण संरक्षण गर्न, जलस्रोत सम्बन्धि विवाद समाधान गर्नका साथै सुशासन कायम गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ ।

यस गुरुयोजनाको स्वामित्व सम्बन्धित गाउँपालिकामा रहेको हुन्छ भने समन्वयको जिम्मेवारी गाउँपालिका स्तरीय जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिमा रहेको हुन्छ । यस गुरुयोजनाले वातावरणीय पक्ष, जलवायु परिवर्तन र यसका असरहरूसँग जुध्ने जस्ता विषयहरूमा समुदायलाई सुसूचित हुन जोड दिन्छ । यो गुरुयोजना सुशासनको प्रवर्द्धन र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको

सुनिश्चितताका लागि पारदर्शिता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यास गराउँदै महिला तथा विभिन्न जातजातिहरूको समानुपातिक प्रतिनिधित्व मार्फत् स्थानीय समुदायहरूको सहभागितात्मक अवधारणा अबलम्बन गरी तयार गरिन्छ ।

1.1.3 दिगो विकासका लक्ष्य

सहस्राब्दी विकास लक्ष्यहरूको सापेक्षिक सफलतामा आधारित रहेर दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई सन् २०३० सम्ममा अवलम्बन गर्न र हासिल गर्न नेपाल प्रतिबद्ध रहेको छ । दिगो विकास लक्ष्यले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै सहमति भएका साझा विकासका उद्देश्यहरू तथा सवालहरूमा विश्व समुदायको एकवद्धता हुनुका साथै विश्वव्यापी न्यायोचित तथा समतामूलक विकासका महत्वाकाङ्क्षाहरूलाई सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय अभिलाषाहरूमा व्यापक रूपमा प्रतिबिम्बित गरेको छ । दिगो विकास लक्ष्यहरू केवल अन्तर्राष्ट्रिय महत्वपूर्ण कोसेढुङ्गा मात्र नभएर विश्वव्यापी साझा प्रगतिका निम्ति नेपालले गरेका प्रतिबद्धताहरूलाई समेत प्रतिनिधित्व गरेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यहरू सरकारको मात्र जिम्मेवारी नभएर सबै नागरिक तथा यसको कार्यन्वयनमा सहजीकरण गर्ने सबै संस्थागत निकायहरूको उत्तिकै जिम्मेवारी रहेको छ । यी लक्ष्यहरू हासिल गर्नका निम्ति नेपाल सरकार राष्ट्रिय योजना आयोगले “दिगो विकास लक्ष्यहरू: वर्तमान अवस्था र भावी मार्गचित्र २०१६-२०३०” तयार गरी लागु गरेको छ । नेपाल सरकारले तयार गरेको भावी मार्गचित्र (Roadmap) अनुसारका लक्ष्य प्राप्तिकालागि राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका सरकारहरू बीच प्रभावकारी समन्वयका साथै सरकारी, गैरसरकारी, विकास साझेदार, नीजि र सामुदायिक क्षेत्रहरूसँग रणनीतिक साझेदारी गर्न आवश्यक छ ।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घले सन् २०१६ देखि २०३० सम्मका लागि दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्यहरू र १६९ वटा परिमाणात्मक लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको छ । सहस्राब्दी विकास लक्ष्यहरूलाई प्रतिस्थापन गर्ने गरी पृथ्वी, मानिस र तिनीहरूको समृद्धिको निम्ति विश्वव्यापी रूपमा सहमति गरिएका विकासका साझा खाका नै दिगो विकास लक्ष्यहरू हुन् । दिगो विकास लक्ष्य मूलतः सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको जगमा बसेको छ र यसले अधिकारमा आधारित दिगो विकासका वृहत दायरा समेटेको छ ।

चित्र नं. १ : दिगो विकास लक्ष्यहरू

जलउपयोग गुरुयोजना मुख्यतया दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य-६ हासिल गर्न योजना तर्जुमा गर्नेछ । तथापि यस गुरुयोजनाले दिगो विकास लक्ष्यमा उल्लेखित लक्ष्यहरू मध्ये तपसिल अनुसार चर्चा गरिएका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सहयोग गर्नेछ ।

लक्ष्य ५: लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालिकालाई सशक्त बनाउने ।

- राजनीतिक, आर्थिक र सार्वजनिक जीवनका सबै निर्णायक तहमा महिलाहरूको पूर्ण प्रभावकारी नेतृत्व सहभागिता समान अवसर सुनिश्चित गर्ने ।

लक्ष्य ६: सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाइको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।

- ६.१ सुरक्षित खानेपानी सेवामा सबैको न्यायोचित पहुँच भएको हुनेछ ।
- ६.२ सुरक्षित सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधामा सबैको पर्याप्त र न्यायोचित पहुँच भएको हुनेछ ।
- ६.३ पानीको गुणस्तरमा सुधार हुनेछ ।
- ६.४ सबै क्षेत्रमा पानीको उपयोग दक्षतालाई उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि गरी सबैलाई पानीको आपूर्ति सुनिश्चित हुनेछ ।
- ६.५ एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको कार्यान्वयन हुनेछ ।
- ६.६ पानी सम्बन्धि पर्यावरण (हिमाल, जंगल, नदि, ताल तलैया, आदि) को संरक्षण तथा पुनर्भरण हुनेछ ।

लक्ष्य ७ : सबैका लागि किफायती, विश्वसनीय, दिगो तथा नवीकरणीय उर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

- ७.१ सबैका लागि किफायती, विश्वसनीय, दिगो तथा नवीकरणीय उर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने।
- ७.२ विश्वब्यापी उर्जा मिश्रणमा नवीकरणीय उर्जाको हिस्सालाई उल्लेख्य मात्राले वृद्धि गर्ने ।
- ७.३ विश्वब्यापी उर्जा दक्षता सुधारको दरलाई दोब्बर गर्ने ।

लक्ष्य १३: जलवायु परिवर्तन र यसको प्रभाव नियन्त्रण गर्न तत्काल पहल थाल्ने ।

- १३.१ जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न जोखिम र प्राकृतिक प्रकोपको समनुकूलन तथा अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- १३.२ राष्ट्रिय नीति, रणनीति तथा योजनाहरूमा जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धि उपायहरू समायोजन गर्ने ।
- १३.३ संस्थागत क्षमता विकास तथा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

1.1.4 अन्तर क्षेत्रगत सवालहरू (लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद जोखिम व्यवस्थापन)

यस जलउपयोग गुरुयोजनाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनलाई गुरुयोजनाको चारवटै विकास क्षेत्रको योजना तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्दा सामाजिक समावेशीकरण तथा वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण संबन्धित अवधारणाको सुनिश्चितता गरि स्थानीय उपभोक्ताहरूमा स्वामित्वको आत्मबोध गराई दिगो विकासका क्रियाकलापहरू गर्ने सिद्धान्त लिएको छ ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण:

जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रिया समष्टिगत रूपमा पारदर्शिता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यास सहित सरसफाइ र स्वच्छताको क्षेत्रमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने एउटा प्रभावकारी प्रक्रिया एवम् औजारको रूपमा अभ्यास हुदै आएको छ । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रिया र कार्यान्वयन गर्दा अनिवार्य गरेको छ । जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रियामा गाउँपालिकास्तरीय मूल समिति र वडास्तरीय उपसमितिहरू वा गुरुयोजना तर्जुमा प्राविधिक समुहको सक्रिय सहभागिता रहन्छ । यी समितिहरूले नै आ-आफ्नो क्षेत्रमा जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमाका लागि समन्वय, सामाजिक परिचालन र नेतृत्व गर्दछन् । यी वडास्तरीय उपसमितिहरूमा उक्त क्षेत्रमा बसोवास गर्ने महिला तथा विभिन्न जातजातिहरूको समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिएको हुन्छ । जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने क्रममा गाउँपालिकाभित्र रहेका जलस्रोतहरूको पहिचान र तिनको उपयोग के कसरी गर्ने भन्ने निर्णय उक्त समितिहरूले गर्दछ ।

जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमाका लागि संकलन गरिने तथ्याङ्कहरूमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि तथ्याङ्कहरू प्राथमिकताका साथ समाबेस गरिएको छ । जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा जलस्रोत र सरसफाइका क्षेत्रमा तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको प्राथमिकताक्रमको निर्णय वर्तमान सेवास्तर र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सूचकहरूलाई बिशेष महत्व दिदै निर्धारण हुन्छ साथै योजनाहरूको कार्यान्वयनमा समेत गाउँपालिकाले उक्त प्राथमिकताक्रम अनुसार लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई मुलप्रभावमा ल्याई योजनाहरूको कार्यान्वयन गर्दछ ।

पानीको घरायसी प्रयोगका लागि महिलाहरू पानीसंग बढी संलग्न हुने हुँदा स्रोत पहिचान, स्रोत छनौट देखि योजना तर्जुमाका चरणहरूमा जलउपयोग गुरुयोजनाले महिलाहरूको उल्लेख्य सहभागिता गराउने गर्दछ । त्यस्तै अपांगता भएका व्यक्तिहरूको खानेपानी र सरसफाइ जस्ता आधारभूत सेवाहरूमा पहुँच बढाउन तथा अपांगतामैत्री अवधारणाको विकासका लागि उनीहरूको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका हरेक चरणमा सहभागिता सुनिश्चित गर्दछ । हाम्रो देशको परिवेशमा जलस्रोतको पहुँच र नियन्त्रणमा लैङ्गिकताका

आधारमा छाउपडी र जातीय भेदभावदबाट प्रायः महिला, बालिका र सीमान्तकृत समूहका सदस्यहरू बढी प्रभावित भएको देखिन्छ । स्रोतको बाँडफाँट र योजना तर्जुमा गर्दा महिला तथा सीमान्तकृत समूहको सहभागिताले उनीहरूको जलस्रोत तथा खानेपानी सेवास्तरमा सुधार सुनिश्चितता, समयको बचत हुनुका साथै लैङ्गिक हिंसाको जोखिम, शोषण, र नकारात्मक परिणामहरू कम गर्न मद्दत गर्दछ । साथै समुदायको जीविकोपार्जन प्रत्यक्ष रूपमा पानीसँग जोडिएको हुने हुँदा त्यस्ता विपन्न वर्गहरूको सहभागिताले जीविकोपार्जनका अवसरहरू सबैलाई हुनेछ । जलउपयोगका आयोजनाहरू तर्जुमा गर्दा कोहि पनि नछुट्ने अवस्था सुनिश्चित गर्नको लागि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका रणनीतिहरूलाई यस गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रियामा समेत अवलम्बन गिरएको छ ।

जलवायु परिवर्तन:

जलवायु परिवर्तन विश्वव्यापी मुद्दा हो । नेपालको परिप्रेक्षमा पनि यो प्रमुख वातावरणीय तथा सामाजिक चुनौतीको रूपमा उभिएको छ । नेपालको हिमाली क्षेत्र र त्यसका जलाधार क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनको असर अझ बढी देखिइरहेको छ । तापक्रम वृद्धि भएको कारणले हिमक्षेत्र परिवर्तन, हिम पहिरो जाने, अनियमित वर्षा, मनसुनी वर्षाको तालिकामा गडबडी, एक्कासि आउने बाढी पहिरोमा वृद्धि, नदी कटान आदि जलवायु परिवर्तनका असरहरू हाल नेपालमा देखिएका छन । पानीका मूलहरू बिस्तारै सुक्दै जानु यसको अर्को प्रमुख प्रभाव हो । अनियमित वर्षा, उच्च तीव्रताका साथ हुने वर्षा आदिका कारण पहाडी क्षेत्रमा वर्षाको पानी सिधै बगेर जाने तथा सतहमा नछिर्ने हुँदा जमिनमा पानीको सतह कम हुँदै विस्तारै स्रोतहरू सुक्दै गएको अवस्था छ । फलस्वरूप खोलानाला, पोखरी तथा झरनाहरूमा विस्तारै पानीको सतह घट्दै गइरहेको छ र अन्ततोगत्वा यसको प्रभाव खानेपानी, कृषि प्रणाली, सिंचाइ, जलउर्जा, जैविक विविधता जस्ता विभिन्न क्षेत्रमा परिरहेको छ । यसले गर्दा स्थानीय रूपमा मौसमी सिंचाइमा समेत असर पर्न गई कृषकहरूको खेती गर्ने समय तालिकामा असर गरेको छ । यसबाहेक पानीका मूलहरू सुक्दै गइरहेका कारण आजभोलि ग्रामीण भेगका बासिन्दाहरूलाई पानीको स्रोत पहिले भन्दा टाढा रहेको अवस्था छ । यस्तो अवस्थाले भविष्यमा हुन सक्ने पानीको सङ्कटलाई सङ्केत गर्छ ।

स्थानीय स्तरमा पानीका स्रोतहरूको संरक्षण, जलाधार क्षेत्र संरक्षण, वर्षाको पानी सङ्कलन र पानीको उपयुक्त उपयोग नै जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलन हुने उपायहरू हुन सक्छन । जलउपयोग गुरुयोजनाले गाउँपालिकाको जलस्रोत योजना तर्जुमा गर्दा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद जोखिम व्यवस्थापन जस्ता अन्तरक्षेत्रीय सवालहरूमा सरोकारवालाहरूको क्षमता विकासमा सहयोग गर्नुका साथै सचेतिकरण र स्थानीय स्रोत साधनको विश्लेषण सहित दिगो उपायहरूको प्रवर्द्धनमा विशेष जोड दिएको छ ।

1.2 जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्देश्य र क्षेत्र

1.2.1 जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्देश्य

यस जलउपयोग गुरुयोजनाले सोरु गाउँपालिकामा उपलब्ध जलस्रोतको प्रभावकारी, समानुपातिक, पारदर्शी र दिगो रूपले पानीको बहुउपयोग गर्न एकीकृत योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने उद्देश्य राखेको छ । गुरुयोजनाले गाउँपालिका भित्रका समुदाय-समुदायका बीचमा जलस्रोतको उपयुक्त उपयोग, समानुपातिक वितरण, बाँडफाँट र पर्यावरण संरक्षण मार्फत दिगो रूपमा सबै प्रकारका आवश्यकताहरू पुरा गर्न सुनिश्चितता प्रदान गर्दछ ।

जलउपयोग गुरुयोजनाका विशिष्ट उद्देश्यहरू यसप्रकार छन ।

- गाउँपालिका भूगोल भित्रका जलस्रोतहरूको वस्तुस्थिति पत्ता लगाउनुका साथै जलस्रोतसंग सम्बन्धित सुचना तथा सेवास्तर पहिचान गर्न ।
- गाउँपालिकामा पानीका उपलब्ध सबै स्रोतहरूको विश्लेषण गरी स्रोतहरूको न्यायोचित र विवेकपूर्ण वितरण गर्न । साथै आयोजना प्रति अपनत्वको भावनाको विकास गरी निर्मित संरचना तथा सेवाहरूलाई दिगो बनाउन ।
- जलस्रोतको बहुउपयोग गर्नको लागि गाउँपालिकाको अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन योजना तय गरी यस क्षेत्रमा दीर्घकालिन लगानी प्राप्त गर्न ।
- वातावरणीय दिगोपनाको साथै जल सम्बन्धी भौतिक पुर्वाधारहरू र तिनको दिगो व्यवस्थापनको संस्थागत र वित्तीय व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न ।
- गाउँपालिकामा जलस्रोत क्षेत्रको लगानी नीति तथा दुरदृष्टी रणनीति निर्माण गरेर लक्ष्य हासिल गरी आन्तरिक एवम् बाह्य स्रोत तथा सरोकारवालाहरूको पहिचान गरी समन्वय तथा सहकार्य गर्न ।
- गाउँपालिका स्तरका जलस्रोत र यस सँग सम्बन्धित प्राकृतिक स्रोतहरूको संरक्षण गर्न, र गाउँपालिकामा पूर्ण सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्न ।
- गाउँपालिकाका जलस्रोत संरक्षण तथा उपयोग, सरसफाइ र स्वच्छताको क्षेत्रमा पारदर्शिता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यासको माध्यमबाट सुशासन प्रवर्द्धन गर्न ।
- गुरुयोजनाको समग्र कार्यान्वयनमा महिला, पछाडी परेका वर्ग, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता र लाभ सुनिश्चित गराउन ।
- जलस्रोत सम्बन्धि आयोजना कार्यान्वयन गर्दा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद जोखिम व्यवस्थापनका पक्षहरू प्रति विशेष चासो र सचेत रहँदै सो क्षेत्रमा आवश्यक नीति नियम रणनीति तर्जुमा गर्नमा सहयोग गर्नुका साथै कार्यान्वयन पक्षमा समेत विशेष महत्वका साथ प्राथमिकता दिन ।

1.2.2 जलउपयोग गुरुयोजनाले समेट्ने क्षेत्रहरू

यस जलउपयोग गुरुयोजनाले सोरु गाउँपालिका भित्र अवस्थित पानीका स्रोतहरू जस्तै मूल मुहान, खोला, नदि, ताल, हिउँ, जमिन मुनिको पानी, आदि पृथ्वीको सतह भित्रका र सतहका पानीका स्रोतहरू र वर्षात स्रोतका पानी व्यवस्थापन गरी दिगो उपयोग गर्न मध्यकालीन योजना तर्जुमा गर्नेछ । गुरुयोजनाले समेट्ने दिगो जलउपयोग व्यवस्थापनका क्षेत्रहरूलाई जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सिले निम्न अनुसार स्पष्ट ब्याख्या गर्दछ ।

जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सि:

जलउपयोग गुरुयोजनालाई नेपाल सरकारको विद्यमान क्षेत्रगत विकास संरचनाहरू, कानुनी प्रावधानहरू र दिगो विकास अवधारणा अनुसार निर्माण गर्न तथा गुरुयोजनाको समग्र स्वरूप ब्यक्त गर्न साथै योजना तर्जुमा प्रकृत्यालाई व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्नका लागि जलउपयोग व्यवस्थापन कुर्सिको अवधारणालाई अवलम्बन गरिएको छ । यो अवधारणा सरोकारवालाहरूको बुझाईमा एकरूपता ल्याउन निकै प्रभावशाली औजारका रूपमा रहेको छ । जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सिले औल्याएका तथा गुरुयोजनाले समेट्ने चार वटा जलस्रोत विकास विषयगत क्षेत्रहरूको चर्चा तल गरिएको छ ।

खानेपानी तथा सरसफाइ: खानेपानीका आयोजनाहरू (नयाँ, मर्मत, पुनःनिर्माण, सेवाविस्तार), सतह, भूमिगत, वर्षातका स्रोतहरूको प्रयोग; ग्राभिटी पाइपलाईन खानेपानी, लिफ्ट खानेपानी, ओभरहेड पाइपलाईन खानेपानी, लिफ्ट खानेपानी आयोजना; चर्पी निर्माण, सरसफाइ, स्वच्छता, व्यक्तिगत/घरेलु/

वातावरणीय सरसफाई, पूर्ण सरसफाई योजना, विद्यालय वास तिन तारा योजना, ठोस फोहोर ब्यबस्थापन, दिसाजन्य लेदो तथा फोहरपानी व्यवस्थापन, आदि ।

सिंचाई तथा निकास: परम्परागत कुलो सिंचाई आयोजना, लघुसिंचाई आयोजना (फोहरा सिंचाई, थोपा सिंचाई, प्लाष्टिक पोखरी, आदि) र ढल निकास आयोजनाहरू (नयाँ, मर्मत, पुनःनिर्माण, सेवाविस्तार) ।

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण: वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरू (नयाँ, मर्मत, पुनःनिर्माण, सेवाविस्तार) । स्रोतहरूको पुनर्भरण, पुनर्धारण तथा पुनर्प्रयोग क्रियाकलापहरू, वर्षातको पानी संकलन, पुनर्भरण पोखरी निर्माण (मनोरञ्जनात्मक पोखरी, धार्मिक पोखरी, माछापोखरी पोखरी, आहाल पोखरी), वन व्यवस्थापन, बृक्षारोपण, चरन क्षेत्रहरूको व्यवस्थित विकास, पाखो तथा गह्रा सुधार, नदी नियन्त्रण, पहिरो नियन्त्रण, स्रोत सुधार, जलाधार संरक्षण, आदि ।

जलउर्जा र बहुउपयोग: परम्परागत पानीघट्ट, सुधारिएको पानीघट्ट, लघु/साना जलविद्युत, बहुउपयोगी आयोजनाहरू (नयाँ, मर्मत, पुनःनिर्माण, सेवाविस्तार) । बहुउपयोगी आयोजनाहरू जस्तै: खानेपानी + लघु सिंचाई, खानेपानी + सुधारिएको घट्ट, कुलो सिंचाई + परम्परागत घट्ट, कुलो सिंचाई + सुधारिएको घट्ट, कुलो सिंचाई + जलविद्युत, खानेपानी + माछा पोखरी / जनावरका लागि पानी, लघु जलविद्युत + धार्मिक प्रयोजन एवम् जलक्रिडास्थलका लागि पानी + उन्नत स्तरको जीविकोपार्जन लघुवित्त विकास (सामुदायिक संस्था र सहकारी), आदि ।

माथि उल्लेखित मुख्य क्षेत्रहरू बाहेक गुरुयोजना तर्जुमाको समग्र चरणहरूले तपसिलका विषयवस्तुहरू समेत समेटेको हुन्छ ।

- जलवायु परिवर्तन अनुकुलन र विपद जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धि स्थानीय उपायहरू ।
- सरोकारवालाहरूको छलफलको थलो: जलस्रोतहरूको समष्टिगत प्रयोगमा उत्पन्न हुन सक्ने विवाद न्युनिकरण, जलाधार क्षेत्रहरू बिचको पारस्परिक सम्बन्ध, पानीका उपयोगका क्षेत्रहरूको प्राथमिकता, आदि ।
- टेवा तथा क्षमता अभिवृद्धि: स्थानीय तह, समुदायहरूको आन्तरिक र बाह्य स्रोतसाधनको पहिचान तथा परिचालन, जनसहभागिताका पक्षहरू, राजनैतिक क्षेत्रको प्रतिवद्धता, कानुनी विषयहरूको सचेतिकरण, स्थानीय स्रोतसाधनहरूको समग्र विश्लेषण, स्थानीय समुदायहरूको क्षमता विकास, आदि ।

जलश्रोत व्यवस्थापन कुर्सी

चित्र नं. २: जलउपयोग गुरुयोजना तथा जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सी

1.3 जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमामा अपनाइएका पद्धतिहरु

1.3.1 स्थानीय तहका विद्यमान रणनीतिक योजनाको समीक्षा

सोरु गाउँपालिकाले खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन शुरु गरेको भएतापनि जल उपयोगका सबै क्षेत्र समेटेर एकीकृत रूपमा गुरुयोजना तर्जुमा यस वर्षदेखि सुरु भएको छ । यसरी गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनाको सिद्धान्त अनुसारको दिगो जलस्रोत व्यवस्थापन तथा उपयुक्त जलउपयोग नीति अवलम्बन गर्न प्रारम्भ गर्नेछ । यस गाउँपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइलाई मानव अधिकारको रूपमा प्राथमिकता दिदै आएको छ । साथै सोरु गाउँपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनलाई अवलम्बन गर्ने रणनीति लिएको छ । गाउँपालिकाले वास प्लानले प्राथमिकतामा राखेका खानेपानी तथा सरसफाइका आयोजनाहरुलाई प्राथमिकताक्रम अनुसार कार्यान्वयन गरेको छ । सन्तुलित र न्यायोचित विकासको लागि तथ्याङ्कमा आधारित योजना तर्जुमा विधिको अवलम्बन र निर्धारण गरेको प्राथमिकता अनुसार आयोजना कार्यान्वयन गर्ने विधिको अवलम्बन गर्ने यस गाउँपालिकाको सिद्धान्त रहेको छ । सोरु गाउँपालिका हिमाली क्षेत्रमा अवस्थित रहेकोले यस गाउँपालिकाले जलवायु परिवर्तन र यसले पार्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्ने क्रियाकलापहरु तथा पर्यावरण संरक्षणलाई विशेष प्राथमिकता दिने रणनीति लिएको छ ।

सोरु गाउँपालिकाले हालसम्म जलस्रोतसंग सम्वन्धित देहायका ऐन, नीति, निर्देशिका, कार्यविधी, रणनीति तथा योजनाहरु निर्माण गरेको छ ।

क्र.सं.	गाउँपालिकामा निर्मित ऐन, नीति, निर्देशिका, कार्यविधि, रणनीति तथा योजनाहरु	कार्यान्वयनको अवस्था
१	सोरु गाउँपालिकाको स्थानिय पूर्वाधार मर्मत सम्हार कोष तथा कार्य सञ्चालन कार्यविधि २०७९ लिंक: https://sorumun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको
२	वातावरणिय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव अध्ययन दिग्दर्शन २०७९ लिंक: https://sorumun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको
३	गैर सरकारी संस्था समन्वय, परिचालन निर्देशिका २०७९ लिंक: https://sorumun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको
४	गुनासाे व्यावस्थापन कार्यविधि २०७९ लिंक: https://sorumun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको
५	सोरु गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना (२०७८-२०८२) लिंक: https://sorumun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको

१.३.२ रणनीतिक योजनाको एकीकरण

यस गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा खानेपानी मन्त्रालयबाट निर्देशित खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमालाई समेत अद्यावधिक गरी नेपाल सरकारको जलस्रोत क्षेत्रका दिगो विकास लक्ष्यहरु हासिल गर्ने लक्ष्य राखी एकीकृत जलउपयोग योजना तयार गरिएको छ । गुरुयोजनाले एकीकृत जलस्रोत योजना तर्जुमा, जलस्रोत संरक्षण तथा स्रोतहरुको सन्तुलित प्रयोग, पानीको न्यायोचित वितरण, पानीको दिगो तथा बहुउपयोग, पानीको प्रयोगमा विवाद समाधान र जलाधार क्षेत्रको माथिल्लो र तल्लो भागमा बसोवास गर्ने जनताहरु बीच पानीको उपयोगमा आपसी सद्भाव (upstream-downstream linkage) कायम गर्ने रणनीति लिएको छ । गुरुयोजनाले जलस्रोत अन्तर्गतका जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन क्रियाकलापहरुलाई समेत यस गुरुयोजनामा समाबेस गर्ने रणनीति अबलम्बन गरेको छ । साथै गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका सबै चरणमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई अनिवार्य अबलम्बन गर्ने नीति लिएको छ ।

१.३.३ जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ६ को प्रावधान अनुसारको योजना तर्जुमा गर्नको लागि स्थानीय तहको कार्यसञ्चालन निर्देशिकाले विशेष दक्षता भएका सेवाप्रदायक संस्था वा परामर्शदाताहरुको सेवा तथा सहयोगमा आ-आफ्ना तहहरुले क्षेत्रगत विकास गुरुयोजनाहरु तयार गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । निर्देशिकामा गरिएको सोही व्यवस्थाकै आधारमा स्थानीय दक्ष सेवाप्रदायक संस्थाहरुको सेवा लिई यो जलउपयोग गुरुयोजनाको तर्जुमा गरिएको हो । सोरु गाउँपालिकाले यस अधि वि. सं. २०७७ मा युनिसेफको सहयोगमा वास प्लान तयार गरेको देखिन्छ । यस गुरुयोजना तर्जुमाका दौरानमा गाउँपालिका भित्र सम्पन्न खानेपानी तथा सरसफाइ, सिंचाइ तथा अन्य जलस्रोतका क्रियाकलापहरु तथा तिनको सेवास्तर, पहुँच नभएका क्षेत्रहरुको पहिचान र अन्य तथ्याङ्कमा आएको परिवर्तनहरुको अद्यावधिक गरी यस गाउँपालिकाको वास प्लान अद्यावधिक गरिएको छ । साथै खानेपानी तथा सरसफाइका अतिरिक्त जल

उपयोगका अन्य क्षेत्रहरू सिंचाइ, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण, उर्जा तथा बहुउपयोग सम्बन्धि जल उपयोगका सबै क्षेत्रहरूलाई समेटेर गुरुयोजना तर्जुमा निर्देशिकाको अवधारणा र निर्देशित प्रक्रिया बमोजिम स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागिता, नेतृत्व र निर्णय प्रक्रिया अनुसार यो जलउपयोग गुरुयोजना तयार गरिएको छ । यो प्रक्रिया अनुसार गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा निर्माण भएका जलस्रोत आयोजनाहरूको पहिचान गरि वर्तमान सञ्चालन व्यवस्थापन अवस्थाको अध्ययन गरिएको छ । साथै पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सामाजिक र प्राविधिक अध्ययन गरिएको छ । वर्तमान अवस्थाको तथ्याङ्क संकलन पश्चात तथ्याङ्क विश्लेषण गरि वर्तमान आयोजनाहरूको सेवास्तर वृद्धि र नयाँ आयोजना निर्माण मार्फत गाउँपालिका क्षेत्र भित्र बसोबास गर्ने सम्पूर्ण समुदाय र जनताहरूको लागी खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, वातावरण तथा पर्यावरण, जलउर्जा र बहुउपयोगका आयोजनाहरू तर्जुमा गरिएका छन् ।

सहभागितात्मक प्रक्रियाका आधारमा गाउँपालिका भित्रको भौगोलिक एवम् प्राकृतिक अवस्था, उपजलाधार क्षेत्रहरू, जलस्रोतको भौगोलिक साझेदारी एवम् सबै समुदायको लागि न्यायोचित जल उपयोगको सुनिश्चितलाई मध्यनजर गरी वडा स्तरमा प्राविधिक समन्वय समुह गठन गरी गुरुयोजना तर्जुमा गर्नका लागि परिचालन गरिएका थिए । सोही अनुरूप ति प्राविधिक समन्वय समुहको सहभागितामा सामाजिक र प्राविधिक अध्ययनहरू समन्वयात्मक, सहभागितात्मक, समावेशी एवम् पारदर्शी प्रक्रियाबाट सम्पन्न गरी यस गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।

सोरु गाउँपालिकाको यस जलउपयोग गुरुयोजना कर्णाली जल परियोजनाको प्राविधिक सहयोगमा गाउँपालिकाले तयार गरेको हो । गाउँपालिका भित्रका सबै भौगोलिक क्षेत्र, समुदाय, वर्ग, लिङ्ग, राजनीतिक दलहरू, गाउँपालिका र वडा तहमा निर्वाचित प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा यो गुरुयोजना तर्जुमा भएको हो । गुरुयोजना तयारी प्रक्रियामा सबैको सहभागिता गराउनको लागि गाउँपालिका, वडा र समुदायस्तरमा श्रृंखलावद्ध क्रियाकलापहरू गरिएका छन् ।

गुरुयोजना तयारी कार्यलाई एकरूप बनाउन तथा यस कार्यमा समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्न चरणवद्ध कार्यपद्धति अनुसार योजना तर्जुमा कार्य भएको छ । यस चरणवद्ध प्रक्रियामा निम्न अनुसारका चार वटा चरण अन्तर्गत १३ वटा खुड्किलामा आधारित रही जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने कार्य सम्पादन गरिएको छ ।

तयारी चरण:

जलउपयोग गुरुयोजनाको तयारी चरणमा वास प्लान सहित गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया/विधि/निर्देशिका अनुसार मोबाइल एप्स (NWASH Tools, DAI Collect Kobo tools) प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गर्ने विधि/औजार/प्रश्नावली सम्बन्धी प्रशिक्षक तालिम (४ दिन) कन्सल्टेन्ट बिज्ञहरूको लागि आयोजना गरिएको थियो । प्रशिक्षक तालिमको सहजीकरण कर्णाली जल परियोजनाका बिज्ञहरू र खानेपानी मन्त्रालयका वास प्लान बिज्ञहरूबाट गरिएको थियो । यस तालिमबाट गाउँपालिकाहरूको जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रियामा एकरूपता आएको छ । साथै तथ्याङ्क संकलकहरू छनौट गरी तथ्याङ्क संकलन विधि, प्रश्नावली र मोबाइल एप्स प्रयोग विधि सम्बन्धी प्रयोगात्मक तालिम (३ दिन) को आयोजना यस तयारी चरणमा सम्पन्न गरिएको थियो । यस चरणमा सञ्चालन गरिएका क्रियाकलाप र सहभागीको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तयारी चरणमा सम्पन्न क्षमता विकास क्रियाकलापका सहभागिता विवरण

जम्मा सहभागी	लिंग अनुसार			जातजाती अनुसार सहभागी विवरण					
	महिला	पुरुष	अन्य	ब्राह्मण/ठकुरी/क्षेत्री/सन्यासी	दलित	जनजाती	नेवार	मुस्लिम	अन्य
प्रशिक्षण प्रशिक्षक तालिम									
१५	२	१३	०	१२	०	२	१	०	०
तथ्याङ्क संकलनकर्ता गणक तालिम									
१०	९	१	०	८	२	०	०	०	०

क्षमता विकास चरण:

जलउपयोग गुरुयोजना निर्देशिकाले स्थानीय सरकार र उपजलाधार क्षेत्रका समुदायहरुको क्षमता विकास गरि उनीहरुको सहभागितामा गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने सिद्धान्त अवलम्बन गरेको छ । यसै सिद्धान्त अनुरूप जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका सम्पूर्ण कार्यहरुको अगुवाई तथा नेतृत्व गाउँकार्यपालिकाबाट गर्नुपर्ने भएको हुँदा यस चरणमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका लागि स्थानीय स्तरमा कार्यपालिका सदस्यहरु र विभिन्न सरोकारवालाहरुको गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया सम्बन्धमा क्षमता विकास गर्न तालिम गोष्ठीहरु आयोजना भयो । जस अन्तर्गत गाउँपालिका स्तरमा जलउपयोग गुरुयोजना सम्बन्धि अभिमुखिकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी आयोजना गरियो साथसाथै उक्त गोष्ठी मार्फत गाउँपालिकामा गुरुयोजना तयार गर्ने निर्णय गरी आवधिक लक्ष्यहरु निर्धारण, प्राविधिक समन्वय टोली गठन र वडास्तरमा तालिम गोष्ठी लगायतका क्रियाकलापहरु सम्पादन गर्न समय सारणी निर्धारण गरिएको थियो ।

२०७९ साल भाद्र ८ गते आयोजना गरिएको गाउँपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा अभिमुखिकरण तथा परिकल्पना गोष्ठीमा उपस्थित सहभागिता निम्न अनुसार रहेको थियो ।

गाउँपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना अभिमुखिकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या		
गोष्ठी आयोजना भएको स्थान	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्री/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जम्मा
पालिका केन्द्र	भाद्र ८, २०७९	२८	५	३३	३०	३	३३

स्रोत: तालिम गोष्ठी माइनुट

यस कार्यक्रममा पालिकाका पदाधिकारीहरुबाट खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (WASH Plan) को अद्यावधिक गर्नु पर्ने र पालिकास्तरिय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्नु पर्ने आवश्यकताको महशुस भएको थियो । साथै गुरुयोजना तयारीका लागि पालिकाबाट गर्नुपर्ने सबै किसिमका सहयोगहरुका लागि प्रतिबद्धता गर्नुका साथै सहयोग र सहजीकरण गर्ने नीकायहरुलाई धन्यवाद दिइएको थियो ।

गाउँपालिकास्तरको गोष्ठी पश्चात भाद्र महिनाको पहिलो र दोश्रो हप्तामा वडा स्तरमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया सम्बन्धि अभिमुखिकरण तथा क्षमता विकास गोष्ठी आयोजना गरिएका थिए जसमा निर्वाचित वडासमिति, दलित, महिला तथा पिछडिएका वर्गहरुको प्रतिनिधि, राजनैतिक दलका प्रतिनिधि आदिको सहभागिता रहेको थियो । यस गोष्ठी मार्फत उप-जलाधार स्तरीय गुरुयोजना तथ्याङ्क संकलनमा समन्वय र सहयोग गर्न स्वयम् सेवी सहजकर्ता छनौट, प्राविधिक समन्वय समुह गठन र वडा भित्रका टोलहरुमा जल उपयोगको अवस्था समीक्षा, पानीका स्रोतहरुको विवरण समीक्षा, स्थलगत तथ्याङ्क संकलन गर्ने टोली र

समय निर्धारण जस्ता महत्वपूर्ण कार्यहरु सम्पादन गरिएका थिए । वडा स्तरीय अभिमुखिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठीहरुमा उपस्थित सहभागिता निम्न अनुसार रहेको थियो ।

जलउपयोग गुरुयोजना अभिमुखिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठी विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या		
गोष्ठी आयोजना भएको वडा नं.	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ ठकुरी/सन्यासी	दलित	जम्मा
सोरु- १	भाद्र ३ र ४, २०७९	२८	२	३०	२५	५	३०
सोरु- २	भाद्र १ र २, २०७९	२९	३	३२	३०	२	३२
सोरु- ३	भाद्र ६ र ७, २०७९	१४	४	१८	१५	३	१८
सोरु- ४	भाद्र ८ र ९, २०७९	३१	३	३४	२९	५	३४
सोरु- ५	भाद्र १० र ११, २०७९	२१	१४	३५	२६	९	३५
सोरु- ६	भाद्र ३ र ४, २०७९	१४	४	१८	१६	२	१८
सोरु- ७	भाद्र ६ र ७, २०७९	१८	४	२२	१८	४	२२
सोरु- ८	भाद्र ५ र ६, २०७९	२२	६	२८	२७	१	२८
सोरु- ९	भाद्र ११ र १२, २०७९	४५	७	५२	३६	१४	५०
सोरु- १०	भाद्र १२ र १३, २०७९	२६	३	२९	२६	३	२९
सोरु- ११	भाद्र १० र ११, २०७९	२५	३	२८	२४	४	२८

स्रोत: तालिम गोष्ठी माइनुट

अध्ययन चरण:

जलउपयोग गुरुयोजना निर्देशिकाले यस चरणमा मोबाइल उपकरण प्रयोग गरि विद्युतीय सूचना संकलन प्रणाली मार्फत उप जलाधार क्षेत्रहरुमा भौगोलिक तथा सामाजिक स्थिति, जलउपयोग आयोजनाहरुको वर्तमान सञ्चालन अवस्था सम्बन्धि सर्वेक्षण गर्ने निर्देशन गरेको थियो । यस कार्यका लागि क्षमता विकास चरणमा तयार गरिएका कार्ययोजना र पहिचान भएका जलउपयोग तथ्याङ्कमा आधारित भई वर्तमान अवस्थाको स्थलगत विस्तृत तथ्याङ्क संकलन सम्पन्न भयो । यस चरणमा वडा पदाधिकारी तथा स्थानीय बुद्धिजीवीहरुको सहभागितामा ११ वटै वडा भित्र ३ वटा उपजलाधार क्षेत्रहरु तथा ६१ वटा टोलहरुको पहिचान तथा निर्धारण गरि जलउपयोग गुरुयोजनाका लागि आवश्यक तथ्याङ्कहरु जस्तै जनसंख्या विवरण, विद्यमान खानेपानी, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण सम्बन्धि जल उपयोगको अवस्था, निर्माणाधीन आयोजनाहरुको अवस्था र खानेपानी सेवा पुग्न नसकेका बस्तिहरुको अवस्थाको स्थलगत विस्तृत तथ्याङ्क संकलन सम्पन्न गरियो । यस चरणका सम्पूर्ण तथ्याङ्कहरु मोबाइल एपको प्रयोग गरी एनवास र डाईकलेक्ट ड्यासबोर्डमा सुरक्षित भण्डारण गर्ने कार्य समेत सम्पन्न गरियो । स्थलगत सूचना संकलन गर्नका लागि स्थानीय ५ जना सामाजिक र ५ जना प्राविधिक सूचना संकलनकर्ताहरुलाई तालिम दिई यस गाउँपालिकामा परिचालन गरिएको थियो ।

योजना तर्जुमा चरण:

गुरुयोजना निर्देशिकाको चरणवद्ध योजना तर्जुमा प्रक्रिया अनुसार यस चरणमा वडा तथा उप-जलाधार क्षेत्रहरुमा जल उपयोगको वर्तमान अवस्थाको प्रमाणीकरण र विश्लेषण गरी उप-जलाधार क्षेत्र स्तरबाट जलस्रोत संग सम्बन्धित सबै उपयोग क्षेत्रहरु (खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण) को अवस्था विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्नको लागि वडा भित्रका जलस्रोतका सबै क्षेत्रगत आयोजनाहरु तर्जुमा (नयाँ, पुनर्निर्माण, मर्मत) गर्ने कार्य वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट सम्पन्न गरिए । साथै तर्जुमा भएका आयोजना क्षेत्रमा जल उपयोगको सेवा अवस्था, भौगोलिक कठिनता,

सेवा सुविधा, घरपरिवारहरुको सम्पन्नता स्तर, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण आदि सूचकहरुका आधारमा आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट सम्पन्न गरिएका थिए । यस गाउँपालिकाका वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीहरुमा उपस्थित सहभागिता निम्न अनुसार रहेको थियो ।

वडा स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गोष्ठीको विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या		
गोष्ठी आयोजना भएको वडा नं.	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जम्मा
सोरु- १	भाद्र २९ र ३०, २०७९	२२	८	३०	२६	४	३०
सोरु- २	भाद्र २७ र २८, २०७९	२२	२	२४	२१	३	२४
सोरु- ३	आश्विन १ र २, २०७९	१४	४	१८	१३	५	१८
सोरु- ४	भाद्र २६ र २७, २०७९	२४	८	३२	२७	५	३२
सोरु- ५	भाद्र २४ र २५, २०७९	१५	१८	३३	२८	५	३३
सोरु- ६	भाद्र २५ र २६, २०७९	११	८	१९	१६	३	१९
सोरु- ७	भाद्र २१ र २२, २०७९	१८	४	२२	१९	३	२२
सोरु- ८	भाद्र १९ र २०, २०७९	२३	१	२४	२२	२	२४
सोरु- ९	भाद्र १७ र १८, २०७९	३२	५	३७	३३	४	३७
सोरु- १०	भाद्र २८ र २९, २०७९	१५	७	२२	२२	०	२२
सोरु- ११	भाद्र ३० र ३१, २०७९	१९	३	२२	२१	१	२२

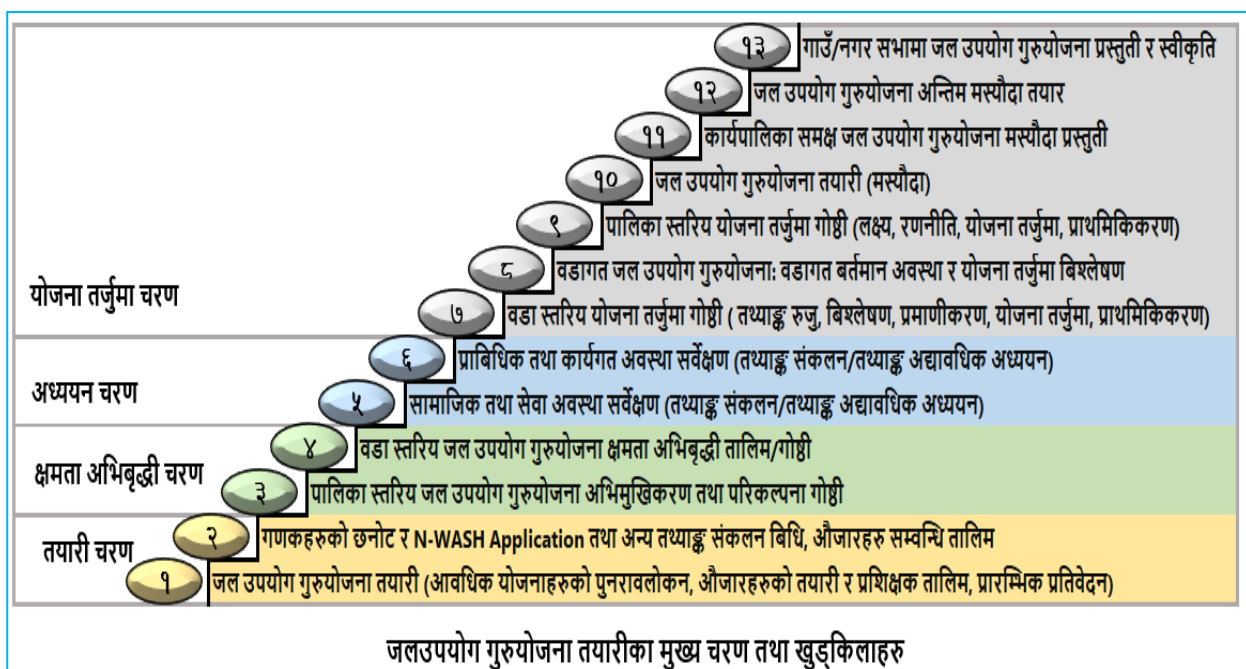
स्रोत: तालिम गोष्ठी माइनुट

वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी पश्चात गाउँपालिकास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो, उक्त गोष्ठीमा पालिका भित्रको जल उपयोगको समग्र वर्तमान अवस्थामाथि छलफल तथा क्षेत्रगत अवस्था विश्लेषण, पालिका स्तरीय तथ्याङ्क/सुचनाहरुको प्रमाणीकरण र वडास्तरबाट तर्जुमा भएका जलउपयोग आयोजनाहरुमाथि छलफल तथा प्रमाणीकरण तथा दिगो विकास लक्ष्य हाशिल गर्नेगरी जलस्रोत विकासका सबै क्षेत्रहरुको गाउँपालिका स्तरीय प्राथमिकता स्तर निर्धारण गर्ने कार्य सम्पन्न भयो । यस गोष्ठीमा गाउँपालिकाको अल्पकालिन (२ वर्ष), मध्यकालीन (५ वर्ष) र दिर्घकालिन (सन् २०३० सम्म) लक्ष्य तथा रणनीति तयार गर्नुकासाथै पाँच वर्षको आवधिक विस्तृत योजना तयार भएको छ । गाउँपालिकास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीमा उपस्थित सहभागिता निम्न अनुसार रहेको थियो ।

गाउँपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गोष्ठीको विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या		
गोष्ठी आयोजना भएको स्थान	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/ क्षेत्रि/ ठकुरी/ सन्यासी	दलित	जम्मा
पालिका केन्द्र	आश्विन ६ र ७, २०७९	१९	३	२२	२१	१	२२

स्रोत: तालिम गोष्ठी माइनुट

यस पालिकाले आगामी गाउँसभाबाट यो जलउपयोग गुरुयोजनालाई पारित गरि कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रतिवद्धता जनाएको छ भने यहि आर्थिक वर्ष २०७९/८० भित्र यस गुरुयोजनाको बजारीकरण तथा स्रोत परिचालन गोष्ठी आयोजना गर्ने र प्रदेश एवम् संघिय सरकारका सम्बन्धित निकायहरूसंग समन्वय गरि यस गुरुयोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक लगानीका स्रोतहरुको खोजि गर्ने प्रतिवद्धता गरेको छ ।

चित्र नं. 1: जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका मुख्य चरण तथा खुड्किलाहरू

तालिका नं. १1: जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका प्रमुख चरण तथा मितिहरू

क्रसं	क्रियाकलाप विवरण	मिति (वर्ष/महिना)
१	जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका औजारहरूको तयारी र प्रशिक्षक तालिम	२०७९ श्रावण
२	गणकहरूको छनोट र तालिम	२०७९ श्रावण
३	गाउँपालिकास्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना अभिमुखीकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी	२०७९ भाद्र
४	वडा स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना क्षमता अभिवृद्धि तालिम/गोष्ठी	२०७९ भाद्र
५	सामाजिक तथा सेवा अवस्था तथ्याङ्क संकलन/तथ्याङ्क अद्यावधिक अध्ययन	२०७९ भाद्र-आश्विन
६	प्राविधिक तथा कार्यगत अवस्था तथ्याङ्क संकलन/तथ्याङ्क अद्यावधिक अध्ययन	२०७९ भाद्र-आश्विन
७	वडा स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी (तथ्याङ्क रजु, विश्लेषण, प्रमाणीकरण, योजना तर्जुमा, प्राथमिकीकरण)	२०७९ भाद्र –आश्विन
८	वडागत जलउपयोग गुरुयोजना: वडागत वर्तमान अवस्था/योजना तर्जुमा विश्लेषण	२०७९ आश्विन
९	गाउँपालिकास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी (लक्ष्य, रणनीति, योजना तर्जुमा, प्राथमिकता)	२०७९ आश्विन
१०	जलउपयोग गुरुयोजना तयारी (मस्यौदा)	२०७९ कार्तिक-चैत्र
११	जलउपयोग गुरुयोजना अन्तिम मस्यौदा तयार (गाउँ कार्यपालिकामा प्रस्तुत गर्नकालागि तयारी अवस्थाको प्रतिवेदन)	२०८० बैसाख
१२	जलउपयोग गुरुयोजना अन्तिम प्रतिवेदन (गाउँकार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरि गाउँ/नगर सभाबाट पारित गर्नको लागि तयारी अवस्थामा रहेको प्रतिवेदन)	२०८० बैशाख
१३	गाउँ/नगर सभामा जलउपयोग गुरुयोजना प्रस्तुती र स्वीकृति	गाउँकार्यपालिकाले आउने गाउँसभाबाट पारित गराउने छ ।

अध्याय २ पालिका पाश्चित्र

२.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

सोरु गाउँपालिका नेपालको संबिधान २०७२ को धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम गठित गाँउपालिका, नगरपालिका, स्वायत्त, संरक्षित वा विशेष क्षेत्रको नाम, संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगको सिफारिसमा बनेको ७५३ वटा स्थानीय तह मध्यको एक हो । भौगोलिक रूपमा बिकट र दुर्गम भएता पनि सोरु गाउँपालिकाको भौगोलिक, व्यवसायिक, वातावरणीय, धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकिय लगायतका बिभिन्न बहुआयमिक पक्षहरुबाट महत्वपुर्ण पहिचान रहेको छ । यस गाउँपालिकामा स्थानीय ठकुरी, क्षेत्री, ब्राह्मण, दलित, सन्यासी जातजातिहरुको मुख्य बाहुल्यता रहेको छ । यस गाउँपालिकाका मुख्य उत्पादनको रूपमा स्याउ, आलु, मकै, फापर, कोदो, सिमी, मास आदि रहेका छन भने उच्च भु-भागमा अति मुल्यवान र महत्वपुर्ण जडिबुटी जस्तै सिलाजित, चिराइतो, कटुकी, मजिटो आदि यस क्षेत्रमा पाइन्छ । साथै यस पालिकामा कप्लेकोट, गुरा मन्दिर, बिजय मन्दिर जस्ता धर्मिक स्थलहरु पर्दछन ।

२.२ भौगोलिक अवस्थिति र पहुँच

सोरु गाउँपालिका सामुन्द्रिक सतहबाट करिव १२०० मिटर देखि ६००० मिटरको उचाइमा अवस्थित प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक उत्कृष्टता बोकेको क्षेत्र हो । भौगोलिक अवस्थितिका हिसाबले २९ डिग्री ३१ मिनेट १९.२ सेकेन्ड उत्तरदेखि २९ डिग्री ४५ मिनेट ३.६ सेकेन्ड उत्तरी अक्षांशदेखि ८१ डिग्री ४६ मिनेट ५५.२ सेकेन्ड पूर्वदेखि ८२ डिग्री ६ मिनेट ५७.६ सेकेन्ड पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ । यो गाउँपालिका मुगु जिल्लाको जिल्ला सदरमुकाम गमगढीबाट पश्चिममा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा छाँयानाथ रारा नगर पालिका, उत्तरमा हुम्ला जिल्लाको चंखेली र सर्केगाड गाउँपालिकाहरु, पश्चिममा हुम्ला जिल्लाको अदानचुली र तांजाकोट गाउँपालिकाहरु, र दक्षिणमा सोरु गाउँपालिका पर्दछ । यस जिल्लामा प्रवेश गर्न पूर्वपश्चिम लोकमार्गलाई बाँकेको कोहलपुरमा छोडेर सुर्खेत, दैलेख, कालिकोट, जुम्ला हुँदै सडकमार्गबाट पुग्न सकिन्छ भने नेपालगञ्जबाट हवाईमार्ग मार्फत ताल्चा विमानस्थलमा आउन पनि सकिन्छ । ताल्चा विमानस्थल वा जिल्लाको सदरमुकाम गमगढी बजारबाट ४५ किलोमिटर लामो कच्ची सडक प्रयोग गरी यस पालिकासम्म यात्रा गर्न मौसम अनुसार सार्वजनिक जिप सेवा पाउन सकिन्छ । गाउँपालिका भित्रको वडास्तरीय सडक संजालको अवस्था तलको चिन्मा प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र नं. ४) ।

२.३ भौगोलिक स्वरूप तथा भू-उपयोग स्थिति

धरातलिय स्वरूपका हिसाबले सोरु गाउँपालिका उच्च पहाडी र हिमाली क्षेत्र पर्दछ । यस पालिकाको भूभाग १२०१ मिटरको अल्टिच्युडदेखि ६७१७ मिटरको उचाईसम्म फैलिएर रहेको छ । तथापि होचा तथा अग्ला पहाडी एवम् हिमाली श्रृंखलाको काखमा रहेको समथर नदि किनारदेखि मध्यम भिरालो उपत्यका क्षेत्र र उच्चपहाडी भिरपाखा तथा घाँसे लेकभएको भूबनोटका कारण यस गाउँपालिकामा विविधतायुक्त धरातलिय स्वरूप रहेको छ ।

सोरु गाउँपालिका ३६५.८ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रमा फैलिएको छ । पालिकाको कुल भुक्षेत्र मध्ये २०७.१ वर्ग किलोमिटर (५६.६%) वनजंगल क्षेत्र रहेको छ भने १.३ वर्ग किलोमिटर (०.४%) जलक्षेत्र, ९५.६ वर्ग

किलोमिटर (२६.१%) खेतीयोग्य जमिन, ०.१ वर्ग किलोमिटर (०.१%) ताल तलैया, र ६१.७ वर्ग किलोमिटर (१६.९%) अन्य क्षेत्र (घाँसे/चरन क्षेत्र, हिमक्षेत्र, आदि) रहेको छ । गाउँपालिकाको भूउपयोगको अवस्था सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ भने भूउपयोगको अवस्था विश्लेषण तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र नं. ५)।

तालिका नं. २: भू-उपयोग स्थिति

क्र.सं.	जमिनको प्रकार	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
१	वनजंगल	२०७.१	५६.६%
२	जलक्षेत्र	१.३	०.४%
३	खेतीयोग्य जमिन	९५.६	२६.१%
४	ताल तलैया	०.१	०.१%
५	अन्य (घाँसे/चरन क्षेत्र, हिमक्षेत्र, आदि)	६१.७	१६.९%
	जम्मा	३६५.८	१००%

स्रोत : जी आई एस टोपोग्याप, सर्भे बिभाग, नेपाल सरकार

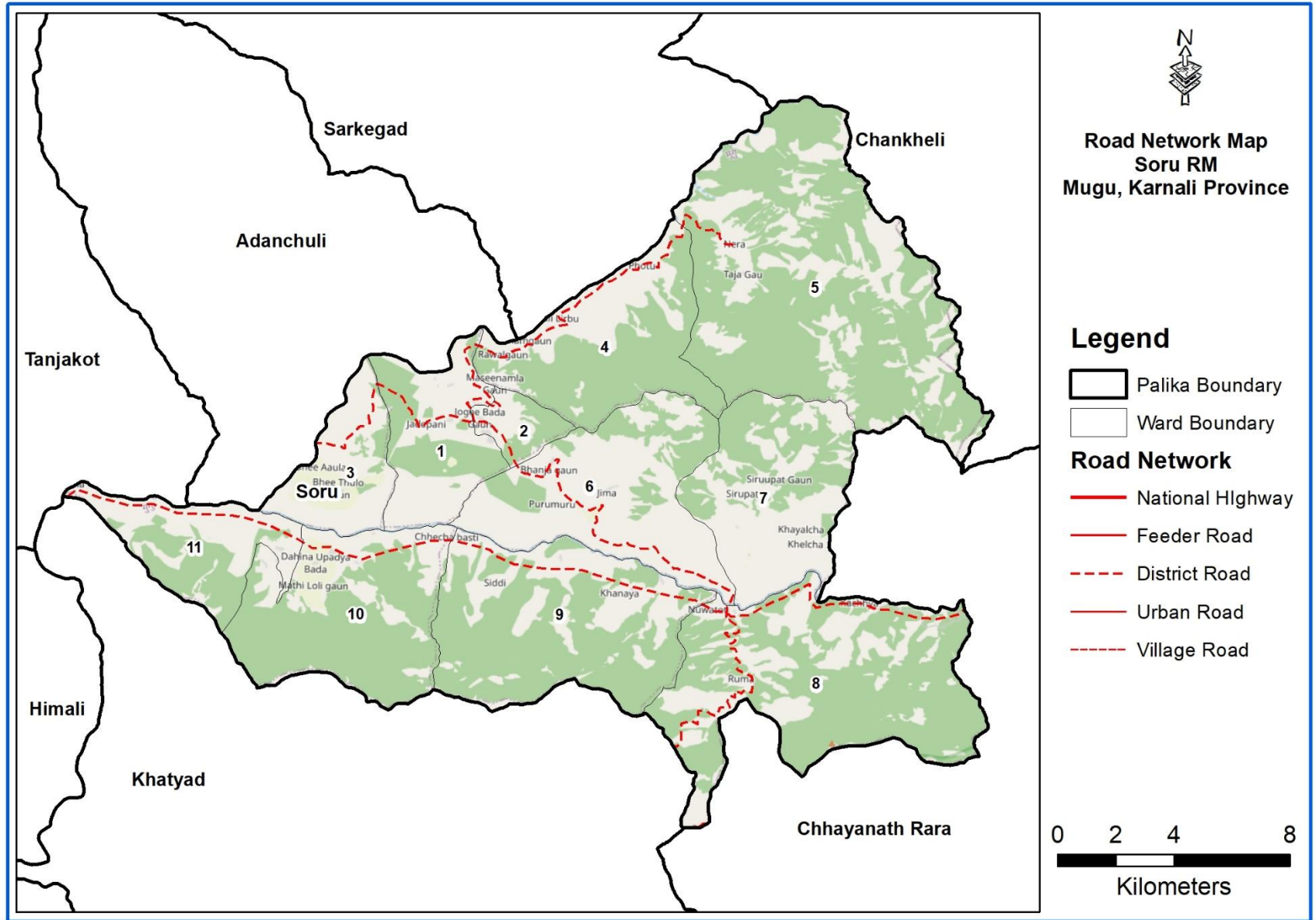
२.४ प्रमुख जलाधार तथा उप-जलाधार क्षेत्रको विवरण

यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र मुख्यतः ३ वटा उपजलाधार क्षेत्रहरू रहेका छन् मुगु कर्णाली, लिबु खोला र लोती कर्णाली उपजलाधार । यी उपजलाधार क्षेत्रहरूमा जलस्रोतका दृष्टिले मुगु कर्णाली, हुम्ला कर्णाली, लोती कर्णाली नदिहरू र यिनका शाखा उपशाखा खोलाहरू र मूलहरू रहेका छन् । यि जलाधार क्षेत्रका सबैजसो खोलानाला र मूलहरू खानेपानी तथा सरसफाइ, सिँचाइ, जलउर्जा, माछापालन र अन्य उत्पादन मुलक क्रियाकलापहरूमा उपयोग भएका छन् र अरु उपयोग गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । पालिकामा रहेका उप-जलाधार क्षेत्रहरूको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ साथै उप-जलाधार क्षेत्रहरू र यस क्षेत्रका खोला खोल्सी जलग्रहहरूलाई तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र नं. ६) ।

तालिका नं. ३: पालिकामामा उप-जलाधार क्षेत्रहरू

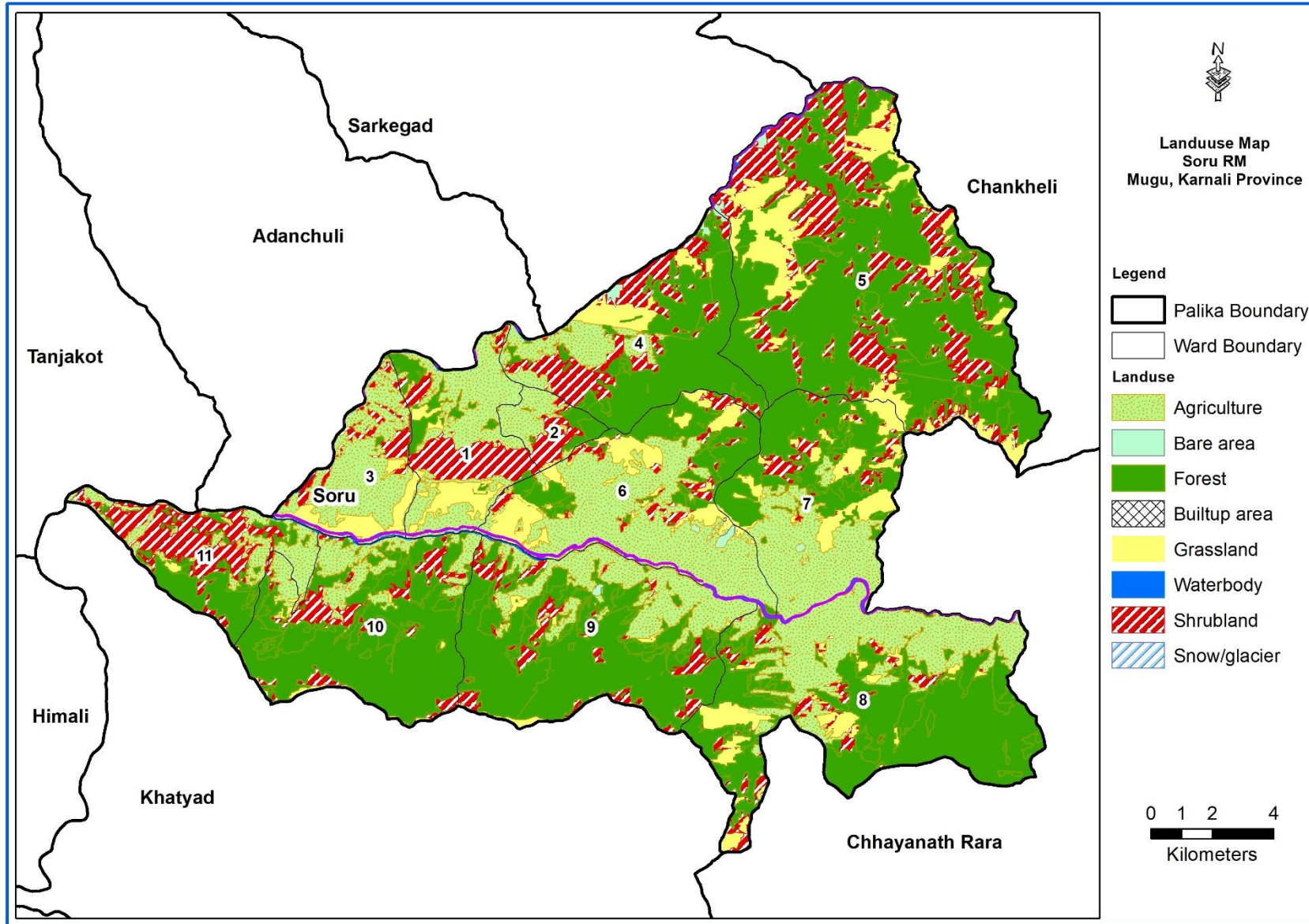
क्र. सं.	उप-जलाधार क्षेत्र	उप-जलाधारमा पर्ने वडा नं. हरु
१	मुगु कर्णाली	६,७,८,९,१०,११
२	लिबु खोला	१,२,३,४,५
३	लोती कर्णाली	५

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना

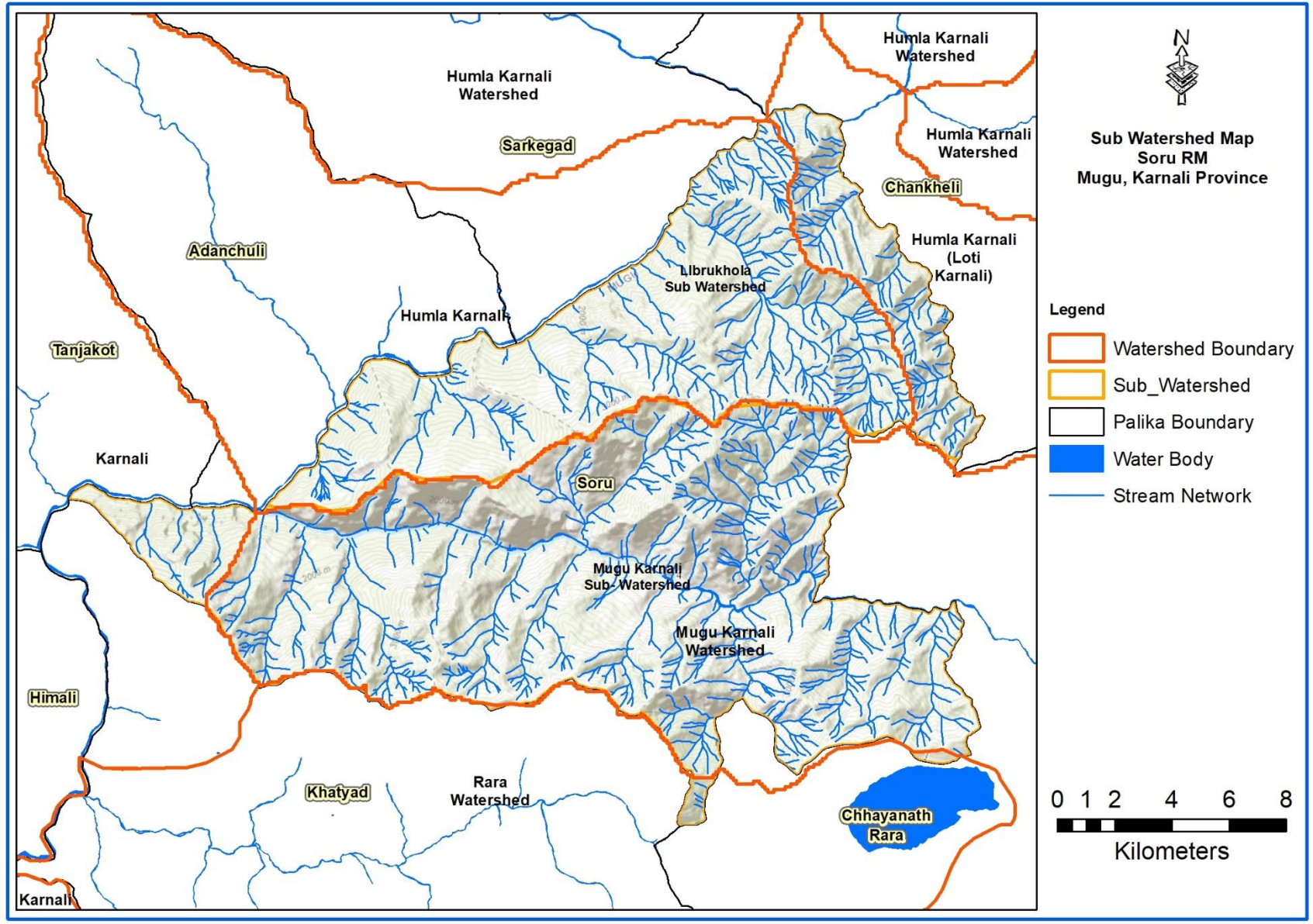

चित्र नं. ४: वडा स्तरीय सडक संजाल

चित्र नं. ५: गाउँपालिकाको भू उपयोग सम्बन्धी अवस्था विश्लेषण

चित्र नं. ६: पालिकामा उप-जलाधार क्षेत्रहरु र खोला खोल्सी जलग्रह

२.५ पालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक विवरण

२.५.१ घरधुरी तथा जनसंख्या

जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्यांक अनुसार सोरु गाउँपालिकामा जम्मा ६१ वटा टोल बस्तीहरू रहेका छन् जसमा कुल घरधुरीसंख्या ३२९६ र कुल जनसंख्या १८१४२ रहेको छ । जल उपयोग सेवास्तर अध्ययन तथा योजना तर्जुमा प्रयोजनका लागि अस्थायी बस्तिहरू समेतको घरधुरी संख्या गणना गर्दा त्यस्ता अस्थायी बस्तिहरूका घरधुरी संख्या दोहोरिन गई गाउँपालिकाको घरधुरीसंख्या राष्ट्रिय जनगणनाको तथ्यांक भन्दा बढी देखिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस गाउँपालिकाको घरधुरीसंख्या २५८१ रहेको छ । यस जल उपयोग गुरुयोजनामा संकलन गरिएको घरधुरीसंख्यालाई जल उपयोग प्रयोजनका लागि अस्थायी बस्तिहरूको समेत भनेर सम्झिनु पर्दछ । यस तथ्यांक अनुसार सबैभन्दा थोरै घरधुरी संख्या वडा नं. ४ मा १२५ घरधुरी र सबैभन्दा धेरै घरधुरी संख्या भएको वडा नं. ६ मा ५७० घरधुरी संख्या रहेको छ । वडागत टोलबस्ति संख्या, घरधुरी संख्या तथा जनसंख्या विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४: वडागत घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण

वडा नं.	जम्मा बस्ति संख्या	जम्मा घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या
१	३	१४१	७७६
२	६	३१०	१७०५
३	९	३१०	१७०८
४	५	१२५	६९०
५	२	१९७	१०८४
६	५	५७०	३१३६
७	६	३१७	१७४६
८	८	३८९	२१४१
९	४	३४०	१८७१
१०	५	२६६	१४६४
११	८	३३१	१८२१
जम्मा	६१	३२९६	१८१४२

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-१

२.५.२ जातीय संरचना

यस जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्याङ्क अनुसार सोरु गाउँपालिकामा रहेका कुल घरधुरीसंख्या ३२९६ मध्ये ७८.१% ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी घरधुरी, ०.३०% जनजाति घरधुरी, र २१.६% दलित घरधुरी रहेका छन् । गाउँपालिकाको वडागत जातजाति अनुसारको घरधुरीसंख्या विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५: जातिगत आधारमा घरधुरी विवरण

वडा नं।	जम्मा बस्ति संख्या	घरधुरी संख्या						जम्मा
		ब्राह्मणरक्षेत्रि र सन्यासी	जनजाति	नेवार	दलित	मुस्लिम	अन्य	
१	३	१०९	०	०	३२	०	०	१४१
२	६	२०३	०	०	१०७	०	०	३१०
३	८	२२७	०	०	६२	०	०	२८९

वडा नं।	जम्मा बस्ति संख्या	घरधुरी संख्या						
		ब्राह्मणरक्षेत्रि र सन्यासी	जनजाति	नेवार	दलित	मुस्लिम	अन्य	जम्मा
४	६	९४	०	०	५२	०	०	१४६
५	२	१६५	०	०	३२	०	०	१९७
६	५	४४३	१०	०	११७	०	०	५७०
७	६	२७७	०	०	४०	०	०	३१७
८	८	३००	०	०	८९	०	०	३८९
९	४	२८३	०	०	५७	०	०	३४०
१०	५	२३१	०	०	३५	०	०	२६६
११	८	२४२	०	०	८९	०	०	३३१
जम्मा	६१	२५७४	१०	०	७१२	०	०	३२९६
प्रतिशत		७८.१%	०.३०%	०%	२१.६%	०%	०%	१००%

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-१

२.५.३ साक्षरता

सौरु गाउँपालिकामा साक्षरताको स्थिति हेर्दा ५०% पुरुष र ३८% महिला साक्षर रहेका छन् जुन नेपालको औसत साक्षर जनसंख्या भन्दा निकै तल रहेको देखिन्छ । हालको वडागत साक्षरता अवस्था विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६:२ वडागत साक्षर जनसंख्या विवरण

वडा नं	साक्षर जनसंख्या सम्बन्धी विवरण				कैफियत
	पुरुष		महिला		
	संख्या	प्रतिशत (%)	संख्या	प्रतिशत (%)	
१	१७१	४८	१९७	४७	
२	४७१	६०	४७८	५२	
३	३१५	४०	१८४	२०	
४	१४३	४५	१३१	३५	
५	२३५	४७	२६३	४५	
६	९३७	६५	६७८	४०	
७	४४२	५५	४२४	४५	
८	५४१	५५	५२१	४५	
९	४७३	५५	४५५	४५	
१०	१३५	२०	११९	१५	
११	३३६	४०	२९५	३०	
जम्मा	४१९९	५०	३७४५	३८	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना

२.५.४ व्यवसाय

सौरु गाउँपालिकाको पालिका प्रोफाइल हालसम्म तयार नभएको भएतापनि जलउपयोग गुरुयोजना तयार गर्दा वडा नं. २,४,६,११ को सामुदायिक तथ्याङ्क संकलन गरे अनुसार परम्परागत कृषि तथा जीविकोपार्जन बाहेक यस गाउँपालिकाका यी वडाहरूका घरपरिवारहरूले विभिन्न आयआर्जन मुलक व्यवसायिक क्रियाकलापहरू समेत सञ्चालन गरेको देखिन्छ । जसमध्ये कृषिजन्य आयआर्जन व्यवसाय (तरकारी उत्पादन, तरकारी नर्सरी, बहुउद्देश्यीय नर्सरी, मसला खेति, बिउ उत्पादन, च्याउ खेति, फलफुल खेति,

आदि) ४५६ वटा, व्यवसायिक पशुपन्धी पालन (भेडा, च्यांग्रा, बाख्रा, कुखुरा, दुग्ध) २०० वटा, लघुउद्यम व्यवसाय (धागो उत्पादन, गुन्द्री बुत्रे, मह उत्पादन, अचार उत्पादन, जुत्ता बनाउने, आदि) ७० वटा, र व्यापार व्यवसाय (खुद्रा पसल, होटल, बिजुलि पसल, एग्रोभेट पसल, आदि) १३८ वटा रहेका छन् । पालिकामा संचालित आयआर्जन व्यवसाय सम्बन्धी वडागत विवरण देहाय अनुसार रहेका छन् ।

तालिका नं. ७३: व्यवसायिक हिसाबले संचालित क्रियाकलापहरू

वडा	व्यवसाय सम्बन्धी विवरण					कैफियत
	कृषि	लघु उद्यम	ब्यापार	गैर काष्ठ वन पैदावारहरू	भेडा/च्यांग्रा/बाख्रा /कुखुरा पालन	
२	१५०	०	२०	०	०	
४	५०	५०	२०	०	२०	
६	२०६	२०	८१	०	११०	
११	५०	०	१७	०	७०	
जम्मा	४५६	७०	१३८	०	२००	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, नमुना तथ्याङ्क वडा नं. २,४,६,११

नोट: सोरु गाउँपालिकाको प्रोफाइल पालिका स्थापना भएदेखि हालसम्म तयार भएको छैन ।

२.५.५ कृषि र जीविकोपार्जन

राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०७५ अनुसार सोरु गाउँपालिकामा हाल जम्मा ३५१ वटा उद्यम व्यवसाय प्रतिष्ठानहरू हाल सञ्चालनमा रहेका छन् जसबाट जम्मा ८७० जनसंख्या वर्षभरी स्थानीय व्यवसायहरूमा संलग्न भएका छन् वा रोजगार पाएका छन् । उक्त ८७० स्वरोजगार/रोजगार जनसंख्या मध्ये ५४१ पुरुष र ३२९ महिला रहेका छन् ।

पालिकामा हाल १८१४२ जनसंख्या रहेको र ८७० जना मात्र व्यवसायमा संलग्न वा रोजगार रहेको र यस क्षेत्रका खेतीयोग्य जमिनमा बाह्रै महिना सिंचाइको सुविधा हुन नसकेको कारणले कृषि उत्पादन न्यून रहेको अवस्थामा यस गाउँपालिकाका मानिसहरूले वैकल्पिक आयस्रोतको रूपमा नोकरी, ज्याला मजदुरी लगायत विभिन्न ब्यापार व्यवसायहरू सञ्चालन तथा मौसमी रोजगारीमा भारत र नेपालका विभिन्न शहरहरूमा जाने गरेको वा बैदेशिक रोजगारीमा जाने गरेको देखिन्छ । यदि परम्परागत कुलो सिंचाइ वा लघु सिंचाइ सेवा बाह्रै महिना उपलब्ध हुन सकेमा कृषि क्षेत्रबाट नै यस पालिकाका घरपरिवारहरूको रोजगारी तथा जिबिकोपार्जन स्थितिमा सुधार गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

तालिका नं. ८४: स्थानीय उद्यम व्यवसाय प्रतिष्ठानहरूमा रोजगार जनसंख्या विवरण

वडा नं.	पालिका क्षेत्र भित्र स्थापना भएका उद्यम व्यवसाय तथा प्रतिष्ठानहरूको संख्या	स्थानीय उद्यम व्यवसाय तथा प्रतिष्ठानहरूमा संलग्न रोजगार जनसंख्या		
		जम्मा	पुरुष	महिला
१	१६	३८	२५	१३
२	१४	४१	३४	७
३	२२	५०	३६	१४
४	२१	६७	५१	१६
५	९	१९	११	८
६	६५	१४२	९६	४६

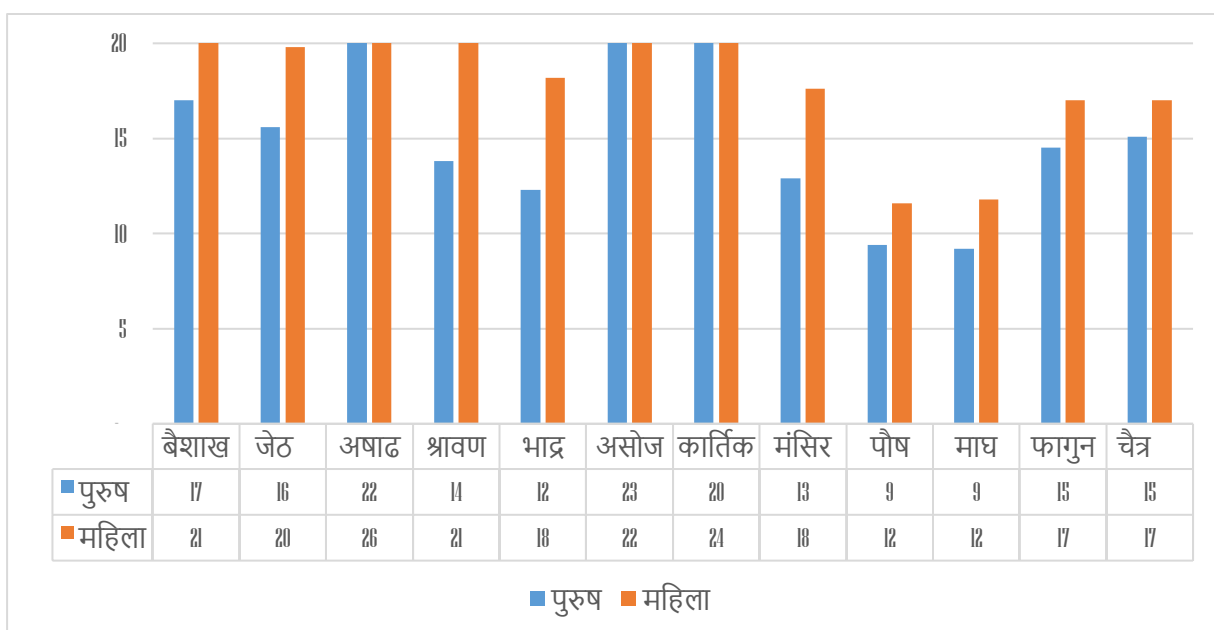
७	४५	९५	५७	३८
८	३८	९१	५७	३४
९	४६	९८	५७	४१
१०	४४	१०१	६९	३२
११	३१	१२८	४८	८०
जम्मा	३५१	८७०	५४१	३२९

स्रोत : राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०७५

नोट: सोरु गाउँपालिकाको प्रोफाइल पालिका स्थापना भएदेखि हालसम्म तयार भएको छैन ।

२.५.६ मौसमी पात्रो

यस गाउँपालिकामा समुदायमा आधारित विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न समुदायका मानिसहरुको कार्य ब्यस्तताको समय जान्न आवश्यक हुन्छ । ग्रामीण समुदायका अधिकांस व्यक्तिहरु स्थानीय कृषि तथा मजदुरी जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी जीविकोपार्जन गर्ने भएकाले समुदायको फुर्सदलाई मध्यनजर गरी सहभागितात्मक विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ । तसर्थ समुदायको फुर्सदको समय थाहा पाउन महिना अनुसार मौसमी पात्रो तयार पारिएको छ । गुरुयोजनाको वडागत तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकाका महिला र पुरुषहरु असार, असोज र कार्तिक महिनामा खेतीपाती लगाउने र बाली भण्डारण लगायतका कार्य ब्यस्तताका कारणले गर्दा अति ब्यस्त हुने गरेको देखिएको छ । बाँकी अन्य महिनाहरुमा केही दिन विकास निर्माणका गतिविधिहरुमा समुदायलाई सहभागिता गराउन सकिने सम्भावना देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा महिलाहरु सबै मौसममा पुरुष भन्दा बढी ब्यस्त रहने भएतापनि असार, असोज र कार्तिक महिनामा पुरुषहरु समेत ब्यस्त हुने गरेको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ । यस पालिकाका महिला र पुरुषको महिना अनुसार ब्यस्ततास्तरको विश्लेषण तलको चित्रमा गरिएको छ ।

चित्र नं. ७ : पालिकाको मौसमी पात्रो

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना

२.५.७ मानव संसाधन विश्लेषण

जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न र योजना सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार गर्नको लागि पालिकामा दक्ष जनशक्ति उपलब्ध रहेका छन् । गाउँपालिकाका सबै वडाहरूको स्थलगत अवलोकन अनुसार सिमेन्टको काम गर्ने दक्ष मिस्त्री, काठको काम गर्ने मिस्त्री, निर्माण सम्बन्धी मिस्त्री, विद्युत प्राविधिक, कृषि प्राविधिक, जनस्वास्थ्य प्राविधिक, प्लम्बर आदि दक्ष जनशक्तिहरू पालिका क्षेत्र भित्र उपलब्ध रहेको देखिन्छ ।

नोट: यस पालिकाको विस्तृत प्रोफाइल हाल सम्म तयार नभएकोले हाल पालिकामा उपलब्ध वडागत दक्ष मानव संसाधनको संख्या भने विश्लेषण गरिएको छैन ।

२.५.८ स्थानीय निर्माण सामग्री उपलब्धता

प्राकृतिक स्रोतका हिसावले सम्पन्न सुरु गाउँपालिका भित्र मुगु कर्णाली र यसका शाखा खोलाहरू रहेका छन् साथै पश्चिम र उत्तर सिमानामा हुम्ला कर्णाली र लोती कर्णाली रहेका छन् । यी ठुला नदि र शाखा खोलाहरूबाट बालुवा, गिट्टी, ढुङ्गा प्रशस्त उपलब्ध हुन्छ । त्यसैले यस गाउँपालिकामा स्थानीय स्रोत तथा निर्माण सामग्रीहरूको प्रयाप्तता रहेको छ । नदि जन्य खानीहरू प्रशस्त भएको कारणले यस पालिकाले ढुङ्गा, बालुवा, गिट्टी नदि खोलाबाट निकाल्ने र बिक्रि गर्ने सम्बन्धमा यस वर्ष नीतिगत व्यवस्था गर्ने योजना समेत रहेको छ । ढुङ्गाको स्रोतको लागि गाउँपालिकाका सबै वडाहरूको विभिन्न ठाउँहरूमा प्रयाप्त मात्रामा उपलब्ध हुने सम्भावना छ भने बालुवाको लागि अर्को वडा सम्म जानु पर्ने हुन सक्दछ । निर्माणमा प्रयोग हुने काठको लागि केही वडाहरूलाई अरु वडाहरूमा जानुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

२.६ सेवाकेन्द्रहरू सम्बन्धी विवरण

यस पालिकामा स्वास्थ्य तथा प्रशुती सेवाको लागि २१ वटा स्वास्थ्य सेवा ईकाईहरू रहेका छन् । यसैगरी पालिका भित्र शिक्षा सेवाको लागि आधारभूत तहदेखि माध्यमिक तहसम्मका ५७ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू रहेका छन् । साथै पालिका कार्यालय र ११ वटै वडामा पालिकाको वडा सेवा कार्यालयहरू रहेका छन् ।

तालिका नं. ९५: पालिकामा उपलब्ध सेवाकेन्द्र सम्बन्धी विवरण

सेवा केन्द्रको प्रकार	संख्या
पालिका र वडा कार्यालय	१२
स्वास्थ्य सेवा इकाई	२१
विद्यालय (बाल शिक्षा, आधारभूत तह, र मा.वि. तह)	५७
सहकारी सेवा	१५

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-५

२.७ विकास साझेदारहरु, गैर सरकारी संस्थाहरु, समुदायमा आधारित संस्थाहरु तथा सहकारी सम्बन्धि विवरण

यस पालिकामा बचत तथा लघुऋण सेवाको लागि १२ वटा सहकारी संस्थाहरुले हाल पालिका क्षेत्र भित्र सेवा सञ्चालन गरेको देखिन्छ । सहकारी संस्थाहरुको वडागत विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १०: पालिकामा हाल संचालित सहकारी संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं.	सहकारी संस्थाको नाम	कार्यालय स्थित वडा र स्थान	कार्यक्षेत्र र किसिम	कैफियत
१	फुलबारी सहकारी संस्था	१	बचत तथा ऋण	
२	सिर्जनशील महिला कृषि सहकारी संस्था	१	बचत तथा ऋण	
३	कर्णाली बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	२	बचत तथा ऋण	
४	परोपकार कृषि सहकारी संस्था	२	बचत तथा ऋण	
५	समईजु महिला कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	२	बचत तथा ऋण	
६	जनमुखि कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	६	बचत तथा ऋण	
७	कर्णाली बिजय कृषि सहकारी संस्था	८	बचत तथा ऋण	
८	रारा महिला कृषि सहकारी संस्था	८	बचत तथा ऋण	
९	उर्जा शिल महिला कृषि सहकारी	८	बचत तथा ऋण	
१०	सुनिय आधुनिक कृषि सहकारी संस्था	९	बचत तथा ऋण	
११	एस.के. बहु उद्देशीय कृषि सहकारी संस्था	१०	बचत तथा ऋण	
१२	नमुना कृषि सहकारी संस्था	११	बचत तथा ऋण	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-३

यस पालिकामा हाल कर्णाली जल परियोजनाका अतिरिक्त अन्य विकास साझेदारहरु र जिल्ला स्तरका गैरसरकारी संस्थाहरुले यस पालिका क्षेत्र भित्र कार्यक्रमहरु गरिरहेका छन् । उक्त संस्थाहरुले खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, पुर्बाधार निर्माण, स्वास्थ्य, शिक्षा, जीविकोपार्जन, स्वास्थ्य पोषण, र जनचेतनामुलक क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरेका छन् । जलस्रोत र सम्बन्धित क्षेत्रमा यस पालिका भित्र हाल कार्यरत विकास साझेदारहरु र गैरसरकारी संस्थाहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११: पालिकामा हाल कार्यरत विकास साझेदारहरुको विवरण

क्र. सं.	परियोजना/ संस्थाको नाम	किसिम	कार्य क्षेत्र	कैफियत /सम्पर्क
१	हिरिसडेक मुगु	गैरसरकारी संस्था	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता	९८५८३२२१२३
२	आईएनएफ मुगु	गैरसरकारी संस्था	आयआर्जन	
३	ग्रामीण सामुदायिक संस्था	गैरसरकारी संस्था	शिक्षा	९८५८३२२९५२
४	KPDF मुगु	गैरसरकारी संस्था	शिक्षा, खानेपानी, सरसफाइ	९८६१४३९८६८
५	ग्रामीण सामुदायिक विकास केन्द्र	गैरसरकारी संस्था	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता	९८५८३६६८८२
६	फेज नेपाल	गैरसरकारी संस्था	स्वास्थ्य तथा कृषि	

७	मालिका समुदायक विकास केन्द्र	गैरसरकारी संस्था	कृषि, सरसफाइ	९८५८३२२९५२
८	कर्णाली एकिकृत तथा अनुसन्धान विकास केन्द्र	गैरसरकारी संस्था	शिक्षा	९८५११८३९५८
९	कर्णाली जल परियोजना	विकास साझेदार	जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा सहकार्य	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-४

अध्याय ३: विद्यमान जलस्रोतको अवस्था र प्रयोग

३.१ जलस्रोतको विवरण

यस पालिकामा रहेका पानीका मूलमुहान स्रोतहरूको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा सोरु गाउँपालिकामा जम्मा ३४३ वटा मुलमुहान स्रोतहरू अवस्थित रहेको देखिन्छ । साथै यस पालिकामा अवस्थित नदि, खोला, खोल्सीहरूको तथ्याङ्क संकलन भएको छैन ।

मुलमुहान स्रोत अवस्थितिको हिसावले हेर्दा सबैभन्दा बढी मुलमुहान स्रोत संख्या वडा नं. ९ मा ४५ वटा रहेको छ भने सबैभन्दा कम संख्या वडा नं. ६ मा १५ वटा रहेको छ । यस पालिकामा अबस्थित पानीका मूलमुहान स्रोतहरूको वडागत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १२: पालिकामा अवस्थित जलस्रोतहरूको सारांस तालिका

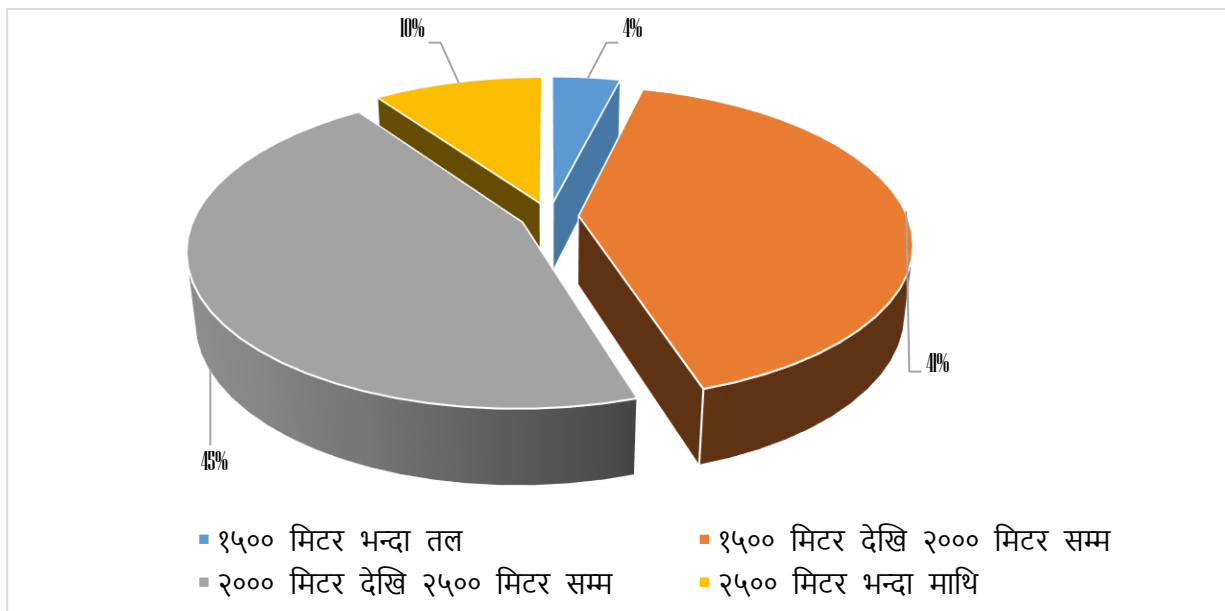
स्रोतहरूको प्रकार	जम्मा स्रोत संख्या (वडागत)											जम्मा
	वडा १	वडा २	वडा ३	वडा ४	वडा ५	वडा ६	वडा ७	वडा ८	वडा ९	वडा १०	वडा ११	
खोला/खोल्सी/नदि												
मुल (नाउला/कुवा समेत)	२३	२९	३६	२५	२६	१५	३६	३६	४५	२८	४४	३४३
नाउला/कुवा												
जम्मा	२३	२९	३६	२५	२६	१५	३६	३६	४५	२८	४४	३४३

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २ TA-१

3.2 जलस्रोतको विश्लेषण

3.2.1 अवस्थितिका आधारमा

यस पालिकामा रहेका विद्यमान स्रोतहरूको उपयोग प्रयोजनको प्राविधिक सम्भाव्यता विश्लेषण गर्नको लागि सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययनको क्रममा हरेक स्रोत र मुख्य बस्तीहरूको जी.पी.एस. अवस्थिति रेकर्ड गरिएको छ । विद्यमान स्रोतहरूको अवस्थिति उचाई र उपलब्ध क्षमता अनुसार स्रोतहरूको सम्भावित उपयोग प्रयोजन र समेट्न सकिने वस्तीहरूको यकिन गरी योजनाहरूका लागि स्रोतहरूको बाँडफाँट गरेर क्षेत्रगत योजनाहरू तर्जुमा गरिएका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका विद्यमान स्रोतहरूको उचाई अवस्थितिको आधारबाट विश्लेषण गर्दा ४% स्रोतहरू १५०० मिटर अल्टिच्युड भन्दा तल रहेका छन्, ४१% स्रोतहरू १५०० मिटरदेखि २००० मिटरसम्ममा रहेका छन्, ४५% स्रोतहरू २००० मिटरदेखि २५०० मिटरसम्ममा रहेका छन्, र १०% स्रोतहरू २५०० मिटरभन्दा बढि अल्टिच्युडको उचाईमा अवस्थित रहेको स्रोतको जी.पी.एस. तथ्याङ्क विश्लेषणले देखाएको छ । उचाई अनुसार स्रोतहरूको विश्लेषण र भौगोलिक अवस्थिति अनुसार स्रोतहरूको नक्सांकन तलको चित्रहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र नं. ८ र ९)।

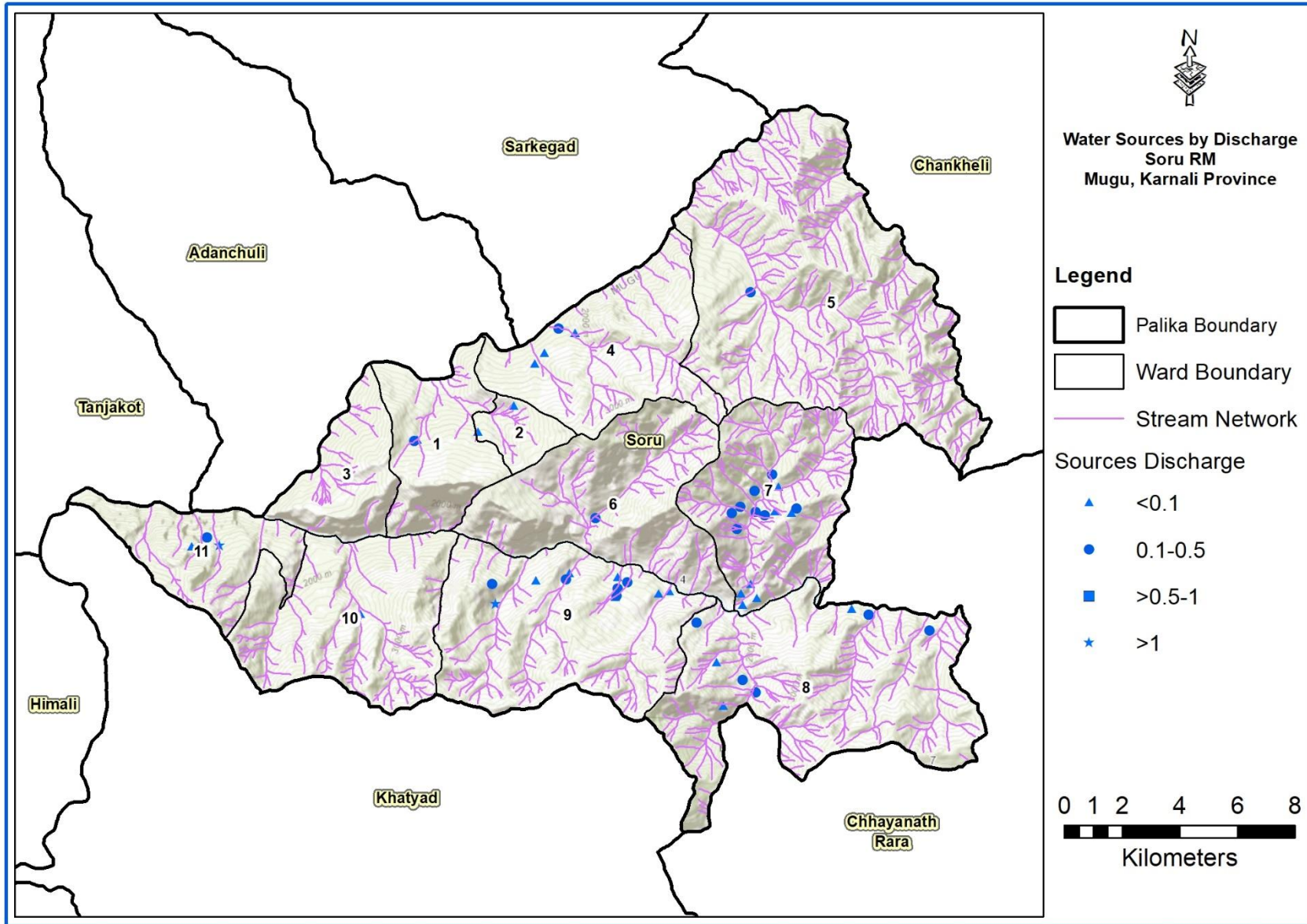

चित्र नं. ८ : अवस्थितिका आधारमा पालिकामा जलस्रोतहरू

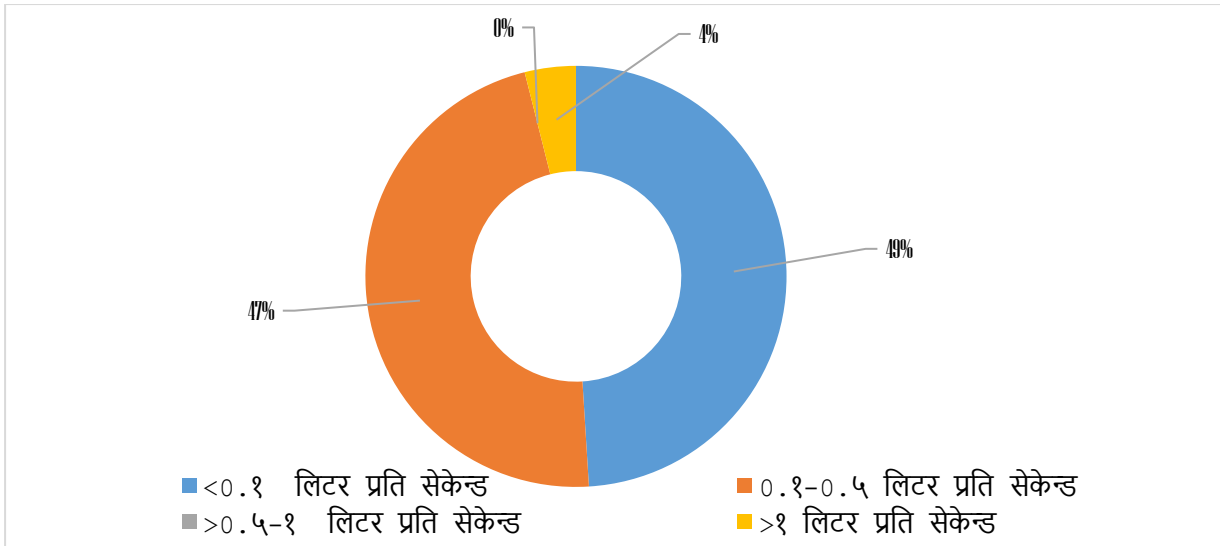
स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २, TA-1, नमुना स्रोत संख्या ५१

3.2.2 क्षमताका आधारमा

यस पालिकामा अवस्थित विद्यमान स्रोतहरूमा उपलब्ध पानीको परिमाणको हिसाबले विश्लेषण गर्दा पालिकामा विद्यमान स्रोतहरू मध्ये ४९% स्रोतहरूमा पानीको बहाव ०.१ लिटर प्रति सेकेन्ड भन्दा कम रहेको छ, ४७% स्रोतहरूमा ०.१ देखि ०.५ लिटर प्रति सेकेन्ड, ०% स्रोतहरूमा ०.५ देखि १ लिटर प्रति सेकेन्ड रहेको छ, भने ४% स्रोतहरूमा १ लिटर प्रति सेकेन्ड भन्दा बढि पानीको बहाव पाईएको छ । यसरी यस पालिकाका मूल मुहान स्रोतहरूको क्षमता हेर्दा जलस्रोत संरक्षण गरेर खानेपानीको लागि मूल मुहानहरूको थप उपयोग गर्न सक्ने देखिन्छ । यस पालिका भित्रका खोलाहरू हिमक्षेत्रबाट बगेर आउने भएकोले बाह्रै महिना पानीको क्षमता प्रशस्त हुने गरेको छ त्यसैले यस्ता खोलाहरूको पानी भने उत्पादनशिल उपयोगमा लगाउन सकिने देखिन्छ । तलको चित्रमा विद्यमान स्रोतहरूको क्षमता विश्लेषण प्रस्तुत गरिएको छ ।

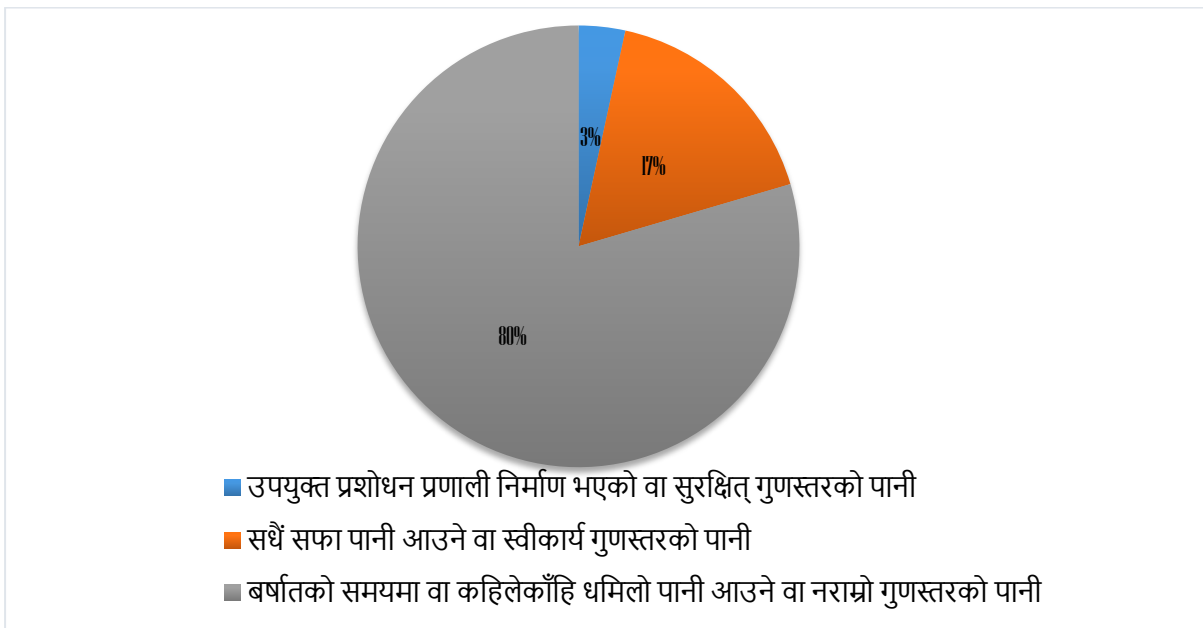
चित्र नं. ९: जलस्रोतको भौगोलिक अवस्थिति

चित्र नं. १० : क्षमता (लिटर प्रति सेकेन्ड पानीको बहाव) का आधारमा जलस्रोतहरुको विश्लेषण
स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २, TA-1, नमुना स्रोत संख्या 51

3.2.3 गुणस्तरका आधारमा

यस पालिकामा रहेका विद्यमान स्रोतहरुमा पानीको गुणस्तरलाई विश्लेषण गर्दा धेरै स्रोतहरुमा पानीको गुणस्तर नराम्रो स्तरको भएको समुदायको धारणा रहेको छ खास गरी बर्षातको समयमा धमिलो पानी आउने वा असुरक्षित गुणस्तर रहेको समुदायको धारणा छ । समुदायको खानेपानी गुणस्तर धारणाको आधारमा तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा पालिकामा हाल उपयोगमा आएका ८८ वटा स्रोतहरु मध्ये ३% स्रोतहरुमा सुरक्षित गुणस्तरको पानी भएको, १७% स्रोतहरुमा स्वीकार्य गुणस्तरको पानी भएको अर्थात् सधैं सफा पानी आउने, र ८०% स्रोतहरुमा नराम्रो गुणस्तरको पानी भएको अर्थात् बर्षातको समयमा धमिलो पानी आउने गरेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । तलको चित्रमा विद्यमान स्रोतहरुमा पानीको गुणस्तर विश्लेषण प्रस्तुत गरिएको छ ।

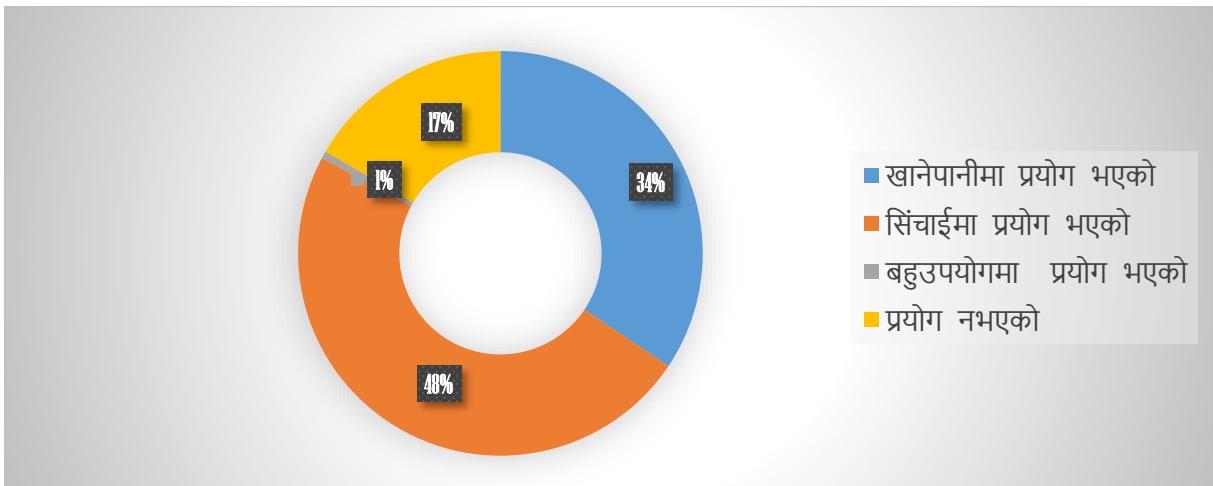

चित्र नं. ११ : विद्यमान मूलमुहान स्रोतहरुमा उपलब्ध पानीको गुणस्तर विश्लेषण
स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ३, TA-२, नमुना स्रोत संख्या ८८

३.२.४

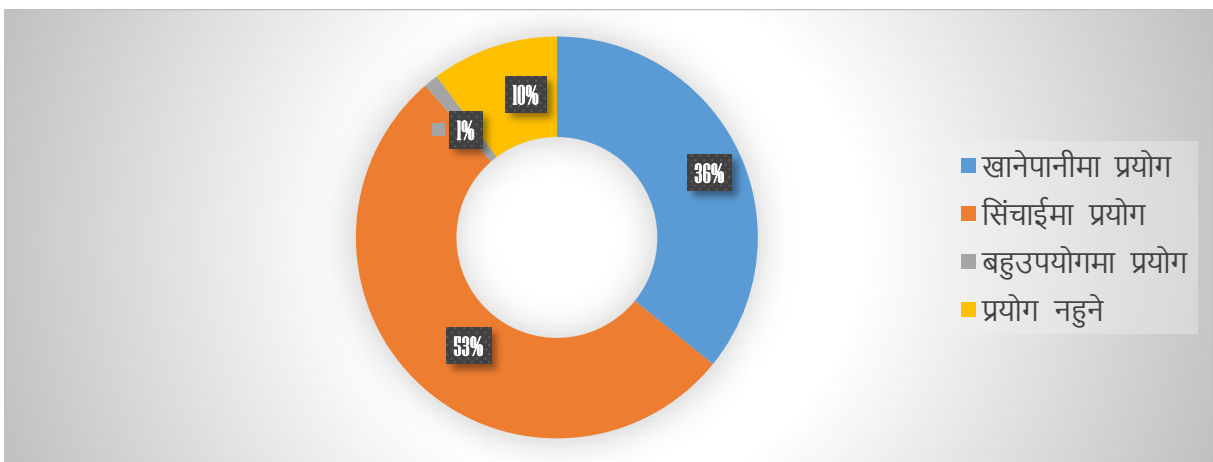
विद्यमान उपयोग र उप-जलाधार क्षेत्रहरुमा सम्भावित उपयोगका आधारमा

यस पालिकाका विद्यमान जलस्रोतहरुको उपयोगको स्थिति विश्लेषण गर्दा पालिकाको भौगोलिक क्षेत्र भित्र रहेका जम्मा ३४३ वटा जलस्रोतहरु मध्ये ३४% स्रोतहरु खानेपानी तथा सरसफाइ प्रयोजनमा उपयोग भएको देखिन्छ, ४८% स्रोतहरु सिंचाइ प्रयोजनमा उपयोग भएको देखिन्छ, भने १% स्रोतहरु बहुउपयोग प्रयोजनमा प्रयोग भएको देखिन्छ । साथै १७% स्रोतहरु हाल समुदायले उपयोग नगरी प्राकृतिक बहावमा रहेको छ जसले स्थानीय पर्यावरण संरक्षण तथा सम्बर्द्धनमा सहयोग पुगेको छ । यी मूलमुहानहरुका अतिरिक्त मुगु कर्णाली, लिब्रु खोला र लोती कर्णाली उपजलाधार क्षेत्रका खोलाहरुमा बाह्रै महिना प्रशस्त पानीको क्षमता रहेको छ । यस क्षेत्रका खोलाहरु सिंचाइ सेवा, जलविद्युत उत्पादन र पानीघट्ट सञ्चालनमा उपयोग भएको भएतापनि यी खोलाहरुको पानीको अरु थप उपयोगको लागि प्रशस्त क्षमता र सम्भावना रहेको छ । मूलमुहान स्रोतहरुको विद्यमान परिप्रयोगको आधारमा अवस्था चित्रण तथा समुदायले उक्त स्रोतहरुको निकट भविष्यमा उपयोग गर्ने सम्भावना देखेका आधारमा गरिएको विश्लेषण तलको चित्रहरुमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

चित्र नं. १२ : विद्यमान परिप्रयोगका आधारमा जलस्रोत विश्लेषण

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २ TA-१, स्रोत संख्या ३४३

चित्र नं. १३ : सम्भावित परिप्रयोगका आधारमा जलस्रोत विश्लेषण

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २ TA-१, स्रोत संख्या ३४३

३.३ विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण

सोरु गाउँपालिकामा हाल सञ्चालनमा रहेका जम्मा ८८ वटा विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूको सञ्चालन व्यवस्थापन अवस्था अध्ययन गर्दा ३९% आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था व्यवस्थित स्तरको रहेको छ, ७% आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ भने ५५% आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था अव्यवस्थित अर्थात् न्यूनस्तरको रहेको छ । यस पालिकामा खानेपानी आयोजनाहरू हाल निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छैनन् । विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूको सञ्चालन व्यवस्थापन अवस्था विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १३: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण

विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण									
वडा नं.	सेवा क्षेत्रका लाभान्वित घरधुरीहरू	प्रयोग गरिएका स्रोत			सञ्चालन अवस्था			निर्माणाधिन योजना	
		व्यवस्थित योजना	अव्यवस्थित योजना	असुरक्षित योजना	व्यवस्थित	सन्तोषजनक	अव्यवस्थित	संख्या	सेवा क्षेत्रका घरधुरी संख्या
१	१४१	३	०	४	३	०	४		
२	२०६	४	१	४	४	१	४		
३	२४८	०	०	८	०	०	८		
४	१०६	५	०	५	५	०	५		
५	१६५	०	०	६	०	०	६		
६	९५	०	२	३	०	२	३		
७	२८८	४	१	९	४	१	९		
८	२७७	२	१	५	२	१	५		
९	१४९	३	०	३	३	०	३		
१०	१३४	३	०	१	३	०	१		
११	३२३	१०	१	०	१०	१	०		
जम्मा	२१३२	३४	६	४८	३४	६	४८	०	०
प्रतिशत					३९%	७%	५५%		

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.३.१ विद्यमान योजनाहरू र सेवाक्षेत्र

यस पालिकाका ८८ वटा विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूबाट २१३२ घरपरिवारका ११७०१ जनसंख्यालाई पाईपलाईन खानेपानी सेवा वितरण भएको छ । उक्त विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूले पालिकाका सबै मुख्य बस्तिहरू र मौसमी बस्तिहरूमा सेवा पुऱ्याएको देखिन्छ । मौसम अनुसारका जिउल र लेक बस्तिहरूका खानेपानी आयोजनाहरूमा भने घरधुरी संख्या राखिएको छैन । विद्यमान आयोजनाहरूले

सेवा पुन्याएका वडागत बस्तिहरु र घरधुरीसंख्या तथा जनसंख्या विवरण देहायको तालिका अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १४: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरु र सेवाक्षेत्र विवरण

वडा नं.	योजना संख्या	लाभान्वित वस्तिहरु	लाभान्वित घरधुरी	पुरुष	महिला	जम्मा
१	७	जमलधारा, बर्मा, घताडी, धुपी, गुल्मा, फुर्केसल्ला, घताडी गाउँ	१४१	४२२	४६७	८८९
२	९	मुसिनामेला, जडेपानी, नाचारा, शुवापानी, जौलीसल्ला, नाचारे, सिउत्कुचा र सुवापानी	२०६	५८६	६३०	१२१६
३	८	भीगाउँ, तलीपुनेरा, भिटा गाउँ, पुछेधारा, बैना गाउँ, भीई, ठुलागाउँ भीई, दलित बाडा	२४८	६१३	६३७	१२५०
४	१०	रावलबाडा, दलितबाडा, रौतला मूल, गडा, भित्र खोला, सिप, स्कूल खानेपानी, पोर्शिखेत, लिबुरा र गुरु बर्मा स्कूल	१०६	६३६	५८५	१२२१
५	६	नेर, ताँजा, नेर समुदाय, गोरु चुटुवा	१६५	५२०	५५९	१०७९
६	५	बन्जा, पुरुमुरु, झुलेनी, जीमा, लेख गाउँ	९५	२४०	२३८	४७८
७	१४	लेप्चा सिरुपाटा, शालौ, बुम्च, बैनेरा, ख्याल्च, चौरा, बुम्चा, गैरा, कुलाहा, शिप, थालागैरी, दक्छा र सिङ्डी	२८८	६५२	७२५	१३७७
८	८	आँशिधारा, कच्चा रोड, कच्चा स्कूल, ग्याम्मा, रुमा, नुवाकोट, तारापानी	२७७	५४८	५९५	११४३
९	६	औलाघर कालाई, कालाई, तली कालाई, कालिकोट औला	१४९	४२४	४१८	८४२
१०	४	जोसीबाडा, कोटबाडा, दहि र लाम्तु	१३४	२८४	३३०	६१४
११	११	धैन-तलीबाडा, सार्कीबाडा, गुरुगाऊ, हितबाडा, जेठाबाडा, लुहारबाडा, रोकायाबाडा, तलीबाडा	३२३	७६९	८२३	१५९२
जम्मा	८८		२१३२	५६९४	६००७	११७०९

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.३.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

सोरु गाउँपालिकामा जम्मा ८८ वटा विद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइ योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था अध्ययन गर्दा ७५ वटा आयोजनामा मात्र उपभोक्ता समिति सक्रिय देखिन्छन । संस्था दर्ता भएका उपभोक्ता समिति ३७ वटा छन् । कुनै पनि आयोजनामा पानी सुरक्षा योजना लागु भएको छैन । हाल कुनै पनि आयोजनामा मर्मत सम्भार कोष छैन । मर्मत सम्भार कार्यकर्ता परिचालन गरेका आयोजनाहरु ६ वटा छन् । कुनै पनि आयोजनाले नियमित पानी महशुल उठाउने गरेका छैनन् । यसरी समग्रमा यस पालिकामा खानेपानी सञ्चालन व्यवस्थापनको अवस्था न्युनस्तरको रहेको देखिन्छ ।

विद्यमान आयोजनाहरुमा सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार व्यवस्थापन, लेखा व्यवस्थापन, पारदर्शिताको लागि सार्वजनिक सुनुवाई तथा जनलेखापरीक्षण, नियमित उपभोक्ता समितिको बैठक, उपभोक्ता समितिहरुको क्षमता विकासका कृयाकलापहरु, मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको तालिम तथा नियुक्ति, पानी सुरक्षा योजनाको कार्यान्वयन आदि लागु गरी आयोजनाहरुको दिगो सञ्चालन व्यवस्थापन तथा उपभोक्ताहरुको खानेपानी सेवास्तर उन्नति गर्नको लागि खानेपानी सञ्चालन व्यवस्थापन कार्यविधि लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. १५: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था विवरण

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	पालिकामा रहेका जम्मा विद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइ योजनाहरू	८८	
२	जलस्रोत समितिमा दर्ता भएका योजनाहरू	३७	
३	सक्रिय उपभोक्ता समिति भएका योजनाहरू	७५	
४	नियमित उपभोक्ता समितिको बैठक बस्ने योजनाहरू	१०	
५	नियमित साधारण सभा गर्ने योजनाहरू	०	
६	नियमित जनलेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ गर्ने योजनाहरू	३	
७	नियमित पानी महशुल संकलन गर्ने योजनाहरू	०	
८	मर्मत सम्भार कार्यकर्ता राखि परिचालन गर्ने योजनाहरू	६	
९	पानी सुरक्षा योजना तयार गरी लागु गर्ने योजनाहरू	०	
१०	मर्मत सम्भार कार्यविधि तयार गरी लागु गर्ने योजनाहरू	०	
११	मर्मत सम्भार कोष भएका योजनाहरू	०	
१२	मर्मत सम्भारका लागी आवश्यक जगेडा सामग्री भएका योजनाहरू	२	
१३	आफै लेखा व्यवस्थापन गर्ने योजनाहरू	८७	
१४	बैंक खाता भएका योजना संख्या	५	
१५	खेर गएको पानीलाई आयआर्जनमा सदुपयोग गर्ने योजनाहरू	४२	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.३.३ विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको सुविधास्तर विश्लेषण

जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्याङ्क अनुसार विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूबाट उपभोक्ताहरूलाई वितरण गरेको खानेपानी सुविधा विश्लेषण गर्दा यस पालिकाका ८% घरधुरीहरूले मात्र आधारभूत खानेपानी सुविधास्तर पाएको देखिन्छ भने ९२% घरधुरीहरूलाई सिमित सुविधास्तरको खानेपानी सेवा अर्थात् आधारभूत भन्दा तल्लो स्तरको खानेपानी सुविधा रहेको देखिन्छ । यस पालिकामा कुनै पनि घरधुरीले सुरक्षित व्यवस्थापन भएको खानेपानी सुविधा पाएका छैनन् । विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूबाट उपभोक्ता घरधुरीहरूलाई उपलब्ध भएको खानेपानी सुविधास्तर अवस्था देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १६: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरूको सुविधास्तर

वडा नं	जम्मा घरधुरी संख्या	सुविधास्तर वर्गिकरण घरधुरी संख्या				कैफियत
		सुविधा नभएका	सिमित सुविधा भएका	आधारभूत सुविधा भएका	सुरक्षित व्यवस्थापन सुविधा भएका	
१	१४१	०	१२४	१७	०	
२	२०६	०	१८२	२४	०	
३	२४८	०	२४७	१	०	
४	१०६	०	१०६	०	०	
५	१६५	०	१६५	०	०	
६	९५	०	९३	२	०	
७	२८८	०	२८३	५	०	
८	२७७	०	२५१	२६	०	

९	१४९	०	१०३	४६	०	
१०	१३४	०	१३३	१	०	
११	३२३	०	२८०	४३	०	
जम्मा	२१३२	०	१९६७	१६५	०	
प्रतिशत	१००%	०%	९२%	८%	०%	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

3.3.4 निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र

यस पालिकामा हाल निर्माणाधिन अवस्थाका खानेपानी आयोजनाहरु रहेका छैनन् । पालिकामा यस वर्ष खानेपानी सेवा क्षेत्रमा लगानी गर्ने विकास साझेदार संस्थाहरु कम रहेको देखिन्छ ।

3.4 विद्यमान सरसफाइ अभ्यासको अवस्था विश्लेषण

3.4.1 बस्तीहरुको खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्र तथा पूर्ण सरसफाइ स्थिति

सोरु गाउँपालिकाका हरेक घरधुरीमा शौचालय निर्माण भई पालिका खुला दिशामुक्त घोषणा भइसकेको छ । वडागत नमुना घरधुरी सर्वेक्षणको तथ्याङ्क अनुसार हाल सबै घरधुरीहरुमा शौचालय भएको देखिन्छ । तैपनि पालिकामा केही सामाजिक कुरीतिहरु जस्तै: महिनावारी भएको केहि दिन सम्म चर्पी र पानीको धारा प्रयोग नगर्ने प्रचलन अझै पनि रहेको र सार्वजनिक शौचालयको सुविधा पर्याप्त नरहेको समेतको कारणले अझै पनि खोला खोल्सामा खुला दिशा देख्न सकिन्छ । त्यसैगरी गाउँपालिकाका करिब सबैजसो ग्रामीण क्षेत्रका घरधुरीहरुले पशुपालन गरीराखेको तर गोठेमल व्यवस्थापनको अवस्था एकदमै न्यून देखिन्छ । यस पालिकामा साबुन सहितको हात धुने स्थान रहेका घरधुरी १५% मात्र रहेको देखिन्छ । सरसफाइका अन्य महत्वपूर्ण अंगहरु अन्तरगत भाँडा सुकाउने चांग र फोहर फाल्ने खाडलहरुको व्यवस्थापन पनि अत्यन्त न्यून घरधुरीहरुमा देखिन्छ । चाङ्ग, जुठ्यान भएका १७% र व्यवस्थित ठोस फोहर व्यवस्थापन भएका घरधुरी १०% मात्र रहेका छन् । यस पालिकामा व्यवस्थित पशुपालन र गोठेमल व्यवस्थापन भएका घरधुरी २% रहेका छन् ।

आगामी दिनहरुमा यस पालिकामा घरायसी तथा व्यक्तिगत सरसफाइका क्रियाकलापहरुमा पालिकाले प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ । यस पालिकाका कुनै पनि वडा हालसम्म पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा भएको छैन । यस पालिकाको घरायसी सरसफाइ स्थिति तथा सरसफाइ तथा स्वच्छता सूचकहरुको विद्यमान अवस्था वडागत रुपमा निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १७: घरायसी सरसफाइ तथा स्वच्छताको विद्यमान अवस्था

वडा न.	जम्मा घरधुरी संख्या	शौचालय भएका घरधुरी संख्या	सुधारिएका शौचालय भएका घरधुरी संख्या	घरधुरीस्तरको अन्य सरसफाइको अवस्था विश्लेषण					पूर्ण सरसफाइ	
				साबुन सहितको हात धुने स्थान रहेका घरधुरी	चाङ्ग जुठ्यान भएका घरधुरी	व्यवस्थित ठोस फोहर व्यवस्थापन भएका घरधुरी	व्यवस्थित दिसा जन्य लेदो व्यवस्थापन भएका घरधुरी	व्यवस्थित पशुपालन र गोठेमल व्यवस्थापन भएका घरधुरी	घोषणा भएको छ/छैन	योजना छ भने लक्षित समय
१	१४१	९१	५०	२१	२४	१४	९१	३	छैन	५ वर्षमा
२	३१०	२१६	९४	४७	५३	३१	२१६	६	छैन	५ वर्षमा
३	३१०	२६२	४८	४७	५३	३१	२६२	६	छैन	५ वर्षमा
४	१२५	१२५	०	१९	२१	१३	१२५	३	छैन	५ वर्षमा
५	१९७	१९७	०	३०	३३	२०	१९७	४	छैन	५ वर्षमा
६	५७०	४१५	१५५	८६	९७	५७	४१५	११	छैन	५ वर्षमा
७	३१७	१४१	१७६	४८	५४	३२	१४१	६	छैन	५ वर्षमा
८	३८९	२८१	१०८	५८	६६	३९	२८१	८	छैन	५ वर्षमा
९	३४०	२६४	७६	५१	५८	३४	२६४	७	छैन	५ वर्षमा
१०	२६६	२३६	३०	४०	४५	२७	२३६	५	छैन	५ वर्षमा
११	३३१	३०३	२८	५०	५६	३३	३०३	७	छैन	५ वर्षमा
जम्मा	३२९६	२५३१	७६५	४९४	५६०	३३०	२५३१	६६		
%	१००%	७७%	२३%	१५%	१७%	१०%	७७%	२%		

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.४.२ विद्यालय तथा सार्वजनिक स्थलको सरसफाइ अवस्था

समुदायमा सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवहार प्रबर्द्धनका लागि विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र सार्वजनिक सेवा संस्थाहरुमा संस्थागत सरसफाइ र स्वच्छता कायम हुन अति आवश्यक छ । साथै व्यक्तिगत सरसफाइ तथा स्वच्छता कायम गर्न र व्यवहार परिवर्तनका लागि विद्यालय एउटा महत्वपूर्ण घर भएको कारणले समुदायमा सरसफाइ र स्वच्छता कायम गर्न विद्यालयको सरसफाइले संवाहकको रुपमा काम गर्दछ । गुरुयोजनाको तथ्याङ्क अनुसार यस पालिकामा रहेका मुख्य सार्वजनिक सेवा संस्थाहरु पालिका कार्यालय, र वडा कार्यालयहरुमा सरसफाइका पुर्बाधारको अवस्था राम्रो देखिन्छ । यस पालिका क्षेत्र भित्रका २१ वटा स्वास्थ्य सेवा संस्थाहरु मध्ये १० वटामा मात्र खानेपानी व्यवस्था भएको, १२ वटामा शौचालय व्यवस्था भएको, र ११ वटामा ठोस फोहरको व्यवस्था भएको देखिन्छ । त्यस्तै यस पालिकाका ५७ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु मध्ये ७ वटामा मात्र खानेपानी व्यवस्था भएको, ३७ वटामा शौचालय व्यवस्था भएको, र ११ वटामा ठोस फोहरको व्यवस्था भएको देखिन्छ । यस पालिकाका स्वास्थ्य संस्था, विद्यालय र सार्वजनिक सेवा कार्यालयहरुमा सरसफाइको अवस्था विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १८: सार्वजनिक सेवासंस्थाहरुमा सरसफाइ र स्वच्छताको विद्यमान अवस्था

क्रम संख्या	संस्थाको किसिम	संस्थाको संख्या	खानेपानीको व्यवस्था भएका	शौचालयको व्यवस्था भएका	अन्य सरसफाइ स्थिति		कैफियत
					व्यवस्थित ठोस फोहर व्यवस्थापन भएका	व्यवस्थित दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन भएका	
१	सामुदायिक विद्यालयहरु	५७	७	३७	११	३७	
२	स्वास्थ्य संस्थाहरु	२१	१०	१२	११	१२	
३	वडा कार्यालयहरु	११	११	११	११	११	
४	गाउँपालिका कार्यालय	१	१	१	१	१	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.४.३ वातावरणीय सरसफाइको अवस्था

खुला दिसा र यसको प्रभाव: सोरु गाउँपालिका खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा भइसकेको छ र गाउँपालिकाका सबै टोलका मानिसहरुमा व्यक्तिगत र घरायसी सरसफाइका बारेमा चेतना विकास हुँदै आएको देखिन्छ । शत प्रतिशत घरधुरीमा चर्पी निर्माण भएको र प्रयोगमा समेत हाल चेतना बढ्दै गएको छ तर पनि पूर्ण सरसफाइको क्षेत्रमा धेरै कार्य गर्न अझै बाँकी देखिन्छ ।

स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयहरुमा खानेपानी, शौचालयको सुविधा नभएका वा पर्याप्त संख्यामा नभएका, महिला अपांगता बालबालिकामैत्री नभएका र सरसफाइको व्यवस्थापन नभएको अवस्था छ । यस पालिकामा हालसम्म सार्वजनिक शौचालयहरु निर्माण भएका छैनन् । यस्तो अबस्थामा अझै पनि वास्तविक खुला दिशामुक्त समाज निर्माणको लागि सार्वजनिक संस्था, विद्यालय र स्वास्थ्य सेवासंस्थाहरुमा खानेपानी र सरसफाइको सुविधास्तर बढाउनु पर्ने अनिवार्य देखिन्छ ।

ठोस फोहर, सिनोको विसर्जन र प्रभाव: मानवीय तथा अन्य क्रियाकलापहरुबाट फोहरका रूपमा ठोस वा अर्धठोस वस्तुहरु निस्कने गर्दछन् । गाउँस्तरमा धेरै प्रकारका फोहरहरु देखिन्छन् जसमध्ये कृषिजन्य फोहर, निर्माणजन्य फोहर, घरायसी फोहर, पशुजन्य र सिनो, प्लास्टिक आदि प्रमुख हुन् । कृषिजन्य फोहर र घरायसी फोहरलाई घर तथा कृषि क्षेत्रमा नै कम्पोस्ट मल बनाई फोहर सदुपयोग गर्ने, गोठहरुको राम्रो व्यवस्थापन गर्ने तथा निर्माणजन्य फोहर र सिनोलाई उचित व्यवस्थापन गरेको खण्डमा वातावरणीय प्रदूषण र स्रोत प्रदूषण हुने सम्भावनालाई निकै कम गर्न सकिन्छ । साथै प्लास्टिकजन्य फोहरलाई संकलन गरी पुनर्प्रयोगको लागि पठाउने व्यवस्था गरी सहरोन्मुख बस्ती र विद्यालय वरिपरिको वातावरण सुन्दर बनाउन सकिने देखिन्छ ।

शहरोन्मुख बस्तिहरुको फोहर व्यवस्थापन: सोरु गाउँपालिकाका धेरैजसो वडाहरुमा ग्रामीण विशेषता रहेको पाइन्छ भने कतिपय वडा र प्रमुख वस्तीहरु शहरोन्मुख अवस्थामा रहेको पाइन्छ । यस पालिकाका शहरोन्मुख वस्तीहरुमा व्यवस्थित योजना बनाएर खानेपानी, सार्वजनिक शौचालय, ठोस फोहरको व्यवस्थापन इत्यादिको समयमै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३.४.४

दिशाजन्य लेदो, ठोस फोहर तथा फोहरपानी व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था

यस पालिकामा दिसाजन्य ढल निकासको निर्माण भएको छैन । शौचालयका दिसाजन्य फोहर सोहि स्थानमा जमिन मुनि सोसिने खाडल बनाएर वा सेप्टिक टंकी बनाएर व्यवस्थापन गरिएको छ । यस पालिकामा हाल सम्म कुनै फोहर पानी प्रशोधनशाला, ल्याण्डफिल साईट आदि निर्माण भएका छैनन् । यस पालिकामा अझै पनि खुला दिशामुक्त अवस्था सार्थक हुन सकेको छैन । विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानीको सुविधा नभएको कारणले पनि शौचालय प्रयोग हुन सकेका छैनन् ।

गाउँपालिकाले दिसाजन्य लेदो, फोहर पानी र ठोस फोहर व्यवस्थापनका लागि देहायका मुख्यनीतिहरु अवलम्बन गर्ने नीति लिएको छ ।

- पालिका क्षेत्रमा वढिरहेको फोहरले सहरी सुन्दरता र सहरी स्वास्थ्यको लागि प्रमुख चुनौती हुने संभावनालाई मध्यनजर गर्दै फोहर विसर्जनको लागि उपयुक्त हुनेस्थानको पहिचान गरी फोहर व्यवस्थापनको व्यवस्था मिलाइने छ । गाउँ सरसफाइको लागि निजी क्षेत्रलाई जिम्मा (सहकारी, गैसस) दिई सरसफाइ कार्यलाई अगाडि वढाईनेछ ।
- गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्त बनाउने कार्यमा गाउँ तथा वडास्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ स्वच्छता समन्वय समितिलाई थप क्रियाशील बनाई एक घर एक शौचालय तथा प्रत्येक गाउँमा प्रत्येक महिना सरसफाइ अभियानलाई अनिवार्य गरिनेछ । यस कार्यमा गाउँपालिकाले बिभिन्न संघ संस्थाहरुसंग सहकार्य गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- गाउँगाउँमा सरसफाइ अभियान सञ्चालन गर्न खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता समितिलाई सकृय बनाउंदै एक गाउँ एक गाउँसुधार समिति गठन गर्ने नीति लिइनेछ । साथै सरसफाइका क्षेत्रमा बिभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी निकायसंग साझेदारी गरिनेछ ।
- गाउँपालिकाले आफ्नो गाउँक्षेत्रका घरबाट भान्साको फोहरलाई सड्ने र नसड्ने फोहर विभाजन गरी सड्ने फोहरलाई घरपरिवारहरुले नै आफ्नो बारीभित्रै कम्पोष्ट मल बनाई उपयोगमा ल्याउने र नसड्ने फोहर वडा/गाउँपालिकाले संकलन गरि व्यवस्थापन गर्ने नीति अवलम्बन गर्नेछ ।

३.५ विद्यमान सिंचाइ योजनाको अवस्था विश्लेषण

यस गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरुमा हालसम्म पालिका र बिभिन्न निकायहरुको सहयोग एवं समुदायको आफ्नै लगानीमा ७६ वटा परम्परागत सिँचाई कुलो आयोजना र ७ वटा लघुसिँचाई गरी जम्मा ८३ वटा सिंचाइ आयोजनाहरु निर्माण भएका छन । उक्त परम्परागत सिँचाई कुलो योजनाहरुबाट यस गाउँपालिकाको करिब ७०८० रोपनी क्षेत्रफल सिंचित भएको देखिन्छ भने लघुसिँचाई योजनाहरुबाट करिब ५५० रोपनी क्षेत्रफल सिंचित भएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा हाल ११ वटा लघुसिंचाइ आयोजनाहरु निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छन् जसबाट ९२७ रोपनी जमिन क्षेत्र सिंचित हुनेछ । गाउँपालिकामा रहेका विद्यमान र निर्माणाधिन सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १९: विद्यमान र निर्माणाधिन सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	विद्यमान सिंचाइ योजनाको विवरण					निर्माणाधिन सिंचाइ योजना					
	कुलो सिंचाइ					लघुरअन्य सिंचाइ		कुलो सिंचाइ		लघु/अन्य सिंचाइ	
	जम्मा क्षेत्रफल ढरोपनी	पक्क संख्या	सेवा क्षेत्र ढरोपनी	कच्ची संख्या	सेवा क्षेत्र ढरोपनी	संख्या	सेवा क्षेत्र ढरोपनी	संख्या	रोपनी	संख्या	रोपनी
१	३०००	०	०	५	३०००			०	०		
२	३४१	०	०	८	३४१	१	३५	०	०	२	११५
३	१२९	०	०	६	१२९			०	०		
४	३८६	०	०	१५	३८६			०	०		
५	८०	०	०	३	८०			०	०		
६	५५०	०	०	२	५५०	२	२५०	०	०	२	२२०
७	६१०	०	०	९	६१०	१	१३०	०	०		
८	६५५	०	०	१२	६५५			०	०	१	८०
९	३६४	०	०	१०	३६४	१	२०	०	०	४	३६२
१०	९६५	०	०	६	९६५			०	०	१	५०
११	०	०	०	०	०	२	११५	०	०	१	१००
जम्मा	७०८०	०	०	७६	७०८०	७	५५०	०	०	११	९२७

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-८, TA-३, SA-९, TA-४, अनुसूची ६ OS-१, OT-२, OT-३

३.५.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र

विद्यमान परम्परागत कुलो सिंचाइ सेवा अवस्थाको वडागत विश्लेषण गर्दा सबै भन्दा बढी वडा नं. १ मा ३००० रोपनी कुलो सिंचाइ सेवा भएको देखिन्छ । त्यसैगरी लघुसिंचाइ सेवा अवस्था विश्लेषण गर्दा वडा नं. ६ मा सबै भन्दा बढी २५० रोपनी जमिनमा लघुसिंचाइ सेवा रहेको देखिन्छ । वडा नं. ११ भने लघु सिंचाइ आयोजना मात्र रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्रमा जलस्रोतको क्षमता राम्रो भएकोले जलस्रोतको सन्तुलित रूपमा उपयोग गरी परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघुसिंचाइ आयोजनाहरु निर्माण गरेर पानीको उत्पादनमुलक उपयोगमा प्राथमिकता दिनु पर्ने देखिन्छ ।

३.५.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

सोरु गाउँपालिकामा विद्यमान सिंचाइ आयोजनाहरुको संस्थागत तथा मर्मत सम्भारको अवस्था कमजोर रहेको छ । कुनैपनि आयोजनाको व्यवस्थापन प्रणालीमा दिगो संस्थागत अवधारणा अवलम्बन गरिएको छैन । यस पालिकाका सिंचाइ आयोजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापनको लागि उपभोक्ता समिति गठन तथा अद्यावधिक भएको छैन, मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको नियुक्ति र नियमित पानी महशुलको व्यवस्था गरिएको छैन । यसकारण अगामी दिनहरुमा यस गाउँपालिकामा सिंचाइ आयोजनाहरु निर्माण गर्दा

सरोकारबालाहरुले उपभोक्ता समिति वा सेवा प्रदायकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी आयोजनाको सञ्चालन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकासका क्रियाकलापहरुलाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ ।

यस पालिकाका ७६ वटा विद्यमान कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको हालको सञ्चालन अवस्था मुल्यांकन गर्दा ५% आयोजनाहरु मात्र राम्रो सञ्चालनमा रहेको, ९३% आयोजनाहरु आंशिक सञ्चालनमा रहेको, र २% आयोजनाहरुको सेवा बन्द अवस्थामा रहेको देखिन्छ । यस पालिकाका परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन अवस्था देहाय अनुसारको छ ।

तालिका नं.२०: विद्यमान परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन अवस्था

वडा नं।	कुलो सिंचाइ आयोजनाको सञ्चालन अवस्था (संख्या)			
	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	सञ्चालन बन्द भएको	जम्मा
१		५		५
२		८		८
३		६		६
४		१५		१५
५		३		३
६		२		२
७	१	७	१	९
८	१	११		१२
९	२	८		१०
१०		६		६
११				
जम्मा	४	७१	१	७६
प्रतिशत	५%	९३%	२%	१००%

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ TA-३

३.५.३ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र

सोरु गाउँपालिकामा हाल ११ वटा लघुसिंचाइ आयोजनाहरु निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छन् जसले ९२७ रोपनी खेतियोग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउनेछ र ६६८ घरधुरीहरुलाई सिंचाइको सुविधा पुऱ्येछ । निर्माणाधिन कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको सेवाक्षेत्र विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २१: निर्माणाधिन परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको लक्षित सेवाक्षेत्र विवरण

वडा नं	निर्माणाधिन कुलो सिंचाइ आयोजनाको लक्षित सेवा विवरण		
	योजनाको संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)
२	२	१०१	११५
६	२	१२५	२२०
८	१	८६	८०
९	४	२६७	३६२
१०	१	३४	५०
११	१	५५	१००
जम्मा	११	६६८	९२७

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ६ OS-१, OT-२, OT-३

३.६ विद्यमान जलवायु परिवर्तन अनुकुलन/विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण योजनाको अवस्था विश्लेषण

सोरु गाउँपालिकाको कूल भू-भाग ३६५.८० वर्ग किलोमिटर रहेको छ र उक्त भू-भाग मध्ये करिब ५६.६% हिस्सा जंगल क्षेत्रले ओगटेको छ । तथापि सहरोन्मुख बस्ति विकास, विकास निर्माणका गतिविधिहरु, खेतीपाती, पशुपालन, वन फँडानी, खान पकाउने इन्धन तथा कोठा तातो बनाउने इन्धनमा दाउराको अधिक प्रयोग आदि मानविय दैनिक गतिविधिका कारणहरुले हालको वनजंगल क्षेत्रमा दबाव पर्दै आएको देखिन्छ भने अर्कोतर्फ पालिका क्षेत्रमा नदी कटान, बर्षातको भल, बाढी र पहिरोका कारणले गर्दा वातावरणमा असर पर्न गएको छ ।

यस पालिकाका खोला स्रोतहरुको क्षमता राम्रो रहेको भएतापनि मूलमुहान स्रोतहरुको क्षमता दिगो उपयोगका लागि पर्याप्त नभएकोले स्रोतहरुको क्षमता वृद्धि गरी खानेपानीको लागि सुरक्षित पानीको उपलब्धता बढाउन यस जलाधार क्षेत्रमा वनजंगल तथा जलस्रोत संरक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ । जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा प्राप्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा यस गाउँपालिकामा हालसम्म वातावरण तथा पर्यावरण सम्बन्धी योजना तथा क्रियाकलापहरु पर्याप्त मात्रामा सञ्चालन र व्यवस्थापन नभएको देखिन्छ । आगामी दिनहरुमा क्षेत्रगत योजना निर्माण गर्दा वातावरण, पर्यावरण तथा जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी कृयाकलापहरु अन्य योजनाहरुको अन्तरनिहित कृयाकलापको रुपमा सञ्चालन गरी जलाधारको सुन्दरतालाई कायम गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

हाल सोरु गाउँपालिकामा विद्यमान तथा सञ्चालनमा रहेका स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरु अध्ययन गर्दा ११ वटा नदि नियन्त्रण तथा तटबन्धन आयोजनाहरु निर्माण भएको देखिन्छ । यस गुरुयोजनाको तथ्यांक संकलन गर्दाको समयमा गाउँपालिका भित्र निर्माणाधिन अवस्थाका वातावरण संरक्षण आयोजनाहरु रहेको देखिएन । विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण विषयगत आयोजनाहरुको वडागत विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २२: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको वडागत विवरण

वडा नं.	विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको संख्या								कुल जम्मा
	जलाधार क्षेत्र संरक्षण		स्रोत संरक्षण		पहिरो नियन्त्रण		नदि नियन्त्रण		
	विद्यमान	निर्माणाधिन	विद्यमान	निर्माणाधिन	विद्यमान	निर्माणाधिन	विद्यमान	निर्माणाधिन	
१							२		२
३							३		३
४							३		३
५							३		३
जम्मा							११		११

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-११, TA-६

३.६.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र

सौरु गाउँपालिकामा विद्यमान स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरु जम्मा ११ वटा सञ्चालनमा रहेका छन् र ६१३ घरधुरीहरु प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् जस मध्ये ४०४ ब्राह्मण/क्षेत्री /सन्यासी /ठकुरी घरधुरी, र २०९ दलित घरधुरी रहेका छन् । हाल सञ्चालनमा रहेका स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको वडागत विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं.२३: विद्यमान स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सेवाक्षेत्र विवरण

वडा नं.	विद्यमान स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सेवाक्षेत्र							
	जम्मा योजना संख्या	जम्मा लाभान्वित परिवार	दलित	जनजाती	नेवार	मुस्लिम	ब्राह्मण/क्षेत्री /सन्यासी /ठकुरी	अन्य
१	२	९४	२१	०	०	०	७३	०
३	३	२४६	८८	०	०	०	१५८	०
४	३	१९०	६५	०	०	०	१२५	०
५	३	८३	३५	०	०	०	४८	०
जम्मा	११	६१३	२०९	०	०	०	४०४	०

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-११

३.६.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

सौरु गाउँपालिकामा रहेका विद्यमान स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण गर्दा हाल संचालित जम्मा ११ वटा आयोजनाहरु मध्ये १८% आयोजनाहरु मात्र राम्रो सञ्चालन अवस्थामा रहेका छन्, ३६% आयोजनाहरु मध्यमस्तरको सञ्चालनमा र ४६% आयोजनामा न्यूनस्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन रहेको छ ।

विद्यमान स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापन अवस्था कमजोर रहेको र यस क्षेत्रका खोलाहरुबाट तटीय क्षेत्रमा नदि कटान र बाढीको जोखिम समेत रहेकोले स्थानीय उपभोक्ता समितिहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी जोखिम न्यूनीकरणका उपाय तथा स्रोत/वातावरण संरक्षणका आयोजनाहरु लागु गरेर व्यवस्थितरूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्यमान वातावरण विषयगत आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २४: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

वडा नं.	आयोजना संख्या		
	राम्रो स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका	मध्यम स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका	न्यून स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका
१		१	१
३			३
४	१	१	१
५	१	२	
जम्मा	२	४	५
प्रतिशत	१८%	३६%	४६%

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-११, TA-६

३.६.३ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र

यस पालिकामा हाल निर्माणाधिन अवस्थाका स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरु रहेका छैनन् । यस वर्ष स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण विषयगत क्षेत्रमा लगानी गर्ने विकास साझेदारहरु पालिकामा कम रहेको बुझ्न सकिन्छ ।

३.७ विद्यमान जलउर्जा योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

सौर गाउँपालिकामा जलउर्जा उपयोग क्षेत्रमा जम्मा २ वटा लघु जलविद्युत, २३ वटा परम्परागत पानीघट्ट आयोजनाहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा विद्यमान जलस्रोतहरुको क्षमता भन्दा धेरै कम जलउर्जा आयोजनाहरुको स्थापना भएको देखिन्छ । यस पालिकामा मध्यम खालको जलविद्युत उत्पादन गरी गाउँमा वितरण गर्नु पर्ने र राष्ट्रिय लाइनमा समेत जोड्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ जसले गर्दा स्थापना भएका विद्युत उद्योगको क्षमताको उच्चतम उपयोग हुनेछ र दिगो सञ्चालन हुनेछ । साथै कुटानी, पिसानी, र पेलानी सेवा टोल बस्तीको नजिक पुऱ्याउनको लागि सुधारिएको पानीघट्ट आयोजनाहरु धेरै संख्यामा निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ । हाल यस पालिकामा निर्माणाधिन उर्जा आयोजनाहरु छैनन् । विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको वडागत विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २५: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको वडागत विवरण

वडा नं.	विद्यमान जलउर्जा योजनाको विवरण						निर्माणाधिन जलउर्जा योजनाको विवरण	
	विद्युतीकरण (संख्या)				पानी घट्ट (संख्या)		विद्युतीकरण	पानी घट्ट
	पिको	माइक्रो	मिनी	मेगा	परम्परागत	सुधारिएको	क्षमता/लाभान्वित जनसंख्या	किसिम/लाभान्वित जनसंख्या
१	-	-	-	-	-	-	-	-
२	-	-	-	-	-	-	-	-
३	-	-	-	-	-	-	-	-
४	-	-	-	-	२	-	-	-
५	-	१	-	-	४	-	-	-
६	-	-	-	-	३	-	-	-
७	-	-	-	-	३	-	-	-
८	-	-	-	-	५	-	-	-
९	-	-	-	-	३	-	-	-
१०	-	-	-	-	२	-	-	-
११	-	-	-	-	१	-	-	-
जम्मा	-	२	-	-	२३	-	-	-

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-१२, TA-७, TA-८, अनुसूची ६ OS-१, OT-५, OT-६

३.७.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र

यस पालिकामा २ वटा लघु जलविद्युत आयोजना कार्यगत सञ्चालन अवस्थामा रहेकोले विद्युत उत्पादन गरि ८२५ घरधुरीहरुलाई अनियमित भएपनि विद्युत सेवा उपलब्ध भएको छ । साथै पिसानी सेवाको लागि जलउर्जाको उपयोग गरी पानीघट्टहरु परम्परागत रूपमा सञ्चालनमा छन् । वर्षा मौसमको ३-४ महिनासम्म

धेरै पानीघट्टहरू सञ्चालन रहेतापनि बाह्रै महिना सेवा सञ्चालन गर्ने २३ वटा परम्परागत पानीघट्टहरू पालिका क्षेत्र भित्र हाल सञ्चालनमा रहेका छन् । उक्त पानीघट्टबाट करिब १५७७ घरधुरीहरूलाई पिसानी सेवा उपलब्ध भएको छ । विद्यमान परम्परागत घट्टहरू टोलबस्ति भन्दा टाढा खोला किनारमा स्थापना हुने भएकोले पिसानी सेवा लिनको लागि धेरै समय लाग्ने र महिलाहरूको लागि साँझबिहान असुरक्षित हुन सक्ने हुँदा यस्तो पिसानी सेवाका लागि टोलबस्ति नजिकमा सानो पानीबाट सञ्चालन हुने सुधारिएको पानीघट्टहरू धेरै संख्यामा स्थापना गरी सुरक्षित र घर नजिकै सेवा विस्तार गर्नु पर्ने देखिन्छ । विद्यमान उर्जा आयोजनाहरूको सेवा विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २६: विद्यमान उर्जा आयोजनाहरूको सेवाक्षेत्र विवरण

वडा नं.	जलविद्युत		पानीघट्ट	
	आयोजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	आयोजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या
४			२	११५
५	१	७१५	४	२३७
६			३	२२०
७			३	१२१
८	१	११०	५	५०५
९			३	१६९
१०			२	१२०
११			१	९०
जम्मा	२	८२५	२३	१५७७

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-१२ र अनुसूची ५ TA-८

३.७.२ विद्यमान योजनाहरूको सञ्चालन अवस्था

यस पालिकामा हाल रहेका जम्मा २३ वटा परम्परागत पानीघट्टहरूको अवस्था अध्ययन गर्दा सबै (१००%) घट्टहरू आंशिक रूपमा मात्र सञ्चालनमा रहेको पाईएको छ । परम्परागत घट्ट सञ्चालनको लागि खोलामा पर्याप्त पानी नहुनु र सिंचाइमा धेरै पानी आवश्यक परेका दिनहरूमा घट्ट चल्ने पानी नपुग्ने समस्या हुनु आदि कारणहरूले गर्दा घट्टहरू आंशिक रूपमा चल्ने गरेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा स्थापना भएका २ वटा लघु जलविद्युत आयोजनाहरू मध्ये हाल १ वटा आयोजना राम्रो सञ्चालनमा रहेको छ भने १ वटा आंशिक सञ्चालनमा रहेको अवस्थामा छ । लघु जलविद्युत आयोजना मर्मत गर्न जिल्ला स्तरमा सर्भिस सेन्टर नहुनु यसको मुख्य कारण देखिएको छ । आयोजना मर्मतको लागि हाल बुटवल वा काठमाडौँ जानु पर्ने वा प्राविधिकलाई त्यहाँबाट मगाउनु पर्ने बाध्यता रहेको छ । यसका अतिरिक्त सानो मर्मतको समान खरिदको लागि ठुलो यातायात तथा भ्रमण खर्च गरेर बुटवल र काठमाडौँका उद्योगहरूमा जानु पर्ने बाध्यता रहेको छ । साथै दिनको समयमा विद्युत बिक्री नहुने भएकोले ५०% क्षमतामा आयोजना सञ्चालन गरेर मर्मत खर्च धान्न मुस्किल भएको देखिएको छ । विद्यमान पानी घट्ट र जलविद्युत आयोजनाहरूको वर्तमान सञ्चालन कार्यअवस्था निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २७: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाको सञ्चालन अवस्था विवरण

वडा नं.	विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरूको सञ्चालन अवस्था विवरण					
	लघु जलविद्युत (संख्या)			पानी घट्ट (संख्या)		
	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	बन्द भएको	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	बन्द भएको
४					२	
५	१				४	
६					३	
७					३	
८		१			५	
९					३	
१०					२	
११					१	
जम्मा	१	१	०	०	२३	०
प्रतिशत	५०%	५०%	०%	०%	१००%	०%

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-१२, TA-७, TA-८

३.७.३ निर्माणाधिन योजनाहरू र लक्षित सेवा क्षेत्र

यस पालिकामा हाल निर्माणाधिन अवस्थाका जलउर्जा आयोजनाहरू रहेका छैनन् । यस वर्ष जलविद्युत उत्पादन र सुधारिएको पानीघट्ट स्थापना क्षेत्रमा लगानी गर्ने विकास साझेदारहरू पालिकामा कम रहेको बुझ्न सकिन्छ ।

३.८ जलस्रोतहरूको दिगो उपयोगका लागि संस्थागत/उपयोग सम्बन्धी संयन्त्र

सोरु गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (वास प्लान) को कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी गाउँ कार्यपालिकाले गर्दै आएको छ त्यसरी नै जलउपयोग गुरुयोजनाको योजना तर्जुमा साथै कार्यान्वयन गर्ने कार्य गाउँ कार्यपालिकाले गर्नेछ । गाउँ कार्यपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरूको वार्षिक योजना तर्जुमा गरी बैठकबाट स्वीकृत गरेपछि गाउँसभाबाट पारित गर्नेछ । गाउँसभाबाट वार्षिक योजनामा पारित भएका आयोजनाहरू गाउँपालिकाको प्राविधिक र सामाजिक शाखाहरू मार्फत कार्यपालिकाले कार्यान्वयन गर्नेछ ।

सोरु गाउँपालिकाको जलस्रोत आयोजनाहरूको अनुगमन तथा समीक्षा गरी गाउँकार्यपालिकालाई सुझाव दिने जिम्मेवारी पालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको रहेको छ । यस समन्वय समितिले गुरुयोजनामा उच्च प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरू मध्येबाट वार्षिक कार्यक्रममा छनौटका लागि कार्यपालिकालाई सुझाव दिने कार्य समेत गर्दछ ।

यसरी सोरु गाउँपालिकाको दिगो जलस्रोत व्यवस्थापन तथा जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि देहाय अनुसारका संस्थागत संरचनाहरु रहेका छन् ।

- निर्णय गर्ने संरचना: गाउँकार्यपालिका
- कार्यान्वयन गर्ने संरचना: गाउँपालिका कार्यालयका सम्बन्धित शाखाहरु
- अनुगमन गरी सुझाव दिने संरचना: गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति

३.९ जलस्रोतमा विवाद

समुदायमा सामाजिक, राजनीतिक वा आर्थिक कारणले गर्दा पानीका स्रोतहरुको स्वामित्व र स्रोतको पानीको उपयोगमा विवादहरु रहेका पाइन्छन् । सोरु गाउँपालिकाले विक्रम सम्बत २०७८ मा गाउँपालिकाको खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा गर्दा तयार गरेको स्रोतहरुको तथ्याङ्क र कर्णाली जल परियोजनाले यसै वर्ष सर्वेक्षण गरेको मूल-मुहान स्रोतहरुको तथ्याङ्क विश्लेषणबाट यस गाउँपालिकामा जम्मा ३४३ वटा मूलमुहान स्रोतहरु रहेका छन् । सोरु गाउँपालिकामा यी सर्वेक्षण गरिएका मूल-मुहानका साथैसाथै खोला खोल्सीहरु प्रशस्त रहेका छन् र यस जलउपयोग गुरुयोजनामा यी स्रोतहरुको उपयोग गरी खानेपानी, सिंचाइ र उर्जा आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् । तर्जुमा भएका योजनाहरुमा स्रोत उपयोग सम्बन्धमा कुनै विवाद बिना सर्वसहमतिबाट निर्णय गरिएको छ । । गुरुयोजना तयारी प्रक्रियामा गाउँपालिका कार्यालय तथा वडाको नेतृत्वमा वडाका निर्वाचित पदाधिकारीहरु, सबै स्थानीय राजनीतिक दलहरु, समुदायका विभिन्न वर्गहरु, महिला र पुरुषहरुको सहभागितामा तथ्याङ्कमा आधारित भएर स्रोतहरुको न्यायोचित, समतामूलक तथा उप जलाधार क्षेत्रमा सन्तुलित उपयोग गर्ने गरी जल उपयोगका आयोजनाहरु तर्जुमा गरेकोले तर्जुमा भएका आयोजनामा स्रोतको उपयोग गर्ने सम्बन्धमा कुनै पनि स्रोतमा विवाद नरहने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकामा विद्यमान जलस्रोतहरुको तथ्याङ्कको आधारमा जल उपयोगका समग्र क्षेत्रहरुको योजना तर्जुमा एकैपटकमा गरेको कारणले पनि मूलमुहान स्रोतमा कुनै विवाद देखिएन साथै उपजलाधार क्षेत्रका समुदायहरु त्यस क्षेत्रका जलस्रोतहरुको उपयोग गर्ने सरोकारवालाहरु भएकोले गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा उपजलाधार क्षेत्रका समुदायहरुको सहभागितामा छलफल गरी निर्णय गरेकोले स्रोत उपयोग सम्बन्धमा कुनै पनि विवाद आएको छैन । यस गुरुयोजना अन्तर्गत तर्जुमा भएका सबै योजनाहरुमा उपयोग हुने मूलमुहान स्रोतहरु वडा तहको कार्यशाला गोष्ठीबाट सर्वसहमतिले निर्णय भएको छ । गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलस्रोत ऐन, कानूनका प्रावधानहरुको समेत छलफल गरी योजना तर्जुमा गर्दा नेपालको विद्यमान ऐन कानूनहरुलाई आधार मानी योजना तर्जुमा प्रकृया सम्पन्न गरिएको छ ।

अध्याय ४: गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति र दीर्घकालिन सोच

यस सोरु गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा कार्य स्थानीय जनप्रतिनिधिहरु लगायत विद्यमान सरोकारवालाहरुको व्यापक सहभागिता, सकृयता तथा चरणबद्ध कार्यतालिका अनुसार पालिकाका बस्तीहरुको वास्तविक अवस्था, जलउपयोग आयोजनाको सञ्चालन अवस्था, समुदायको सेवा अवस्था,

जलस्रोतको अवस्था विश्लेषण, विद्यमान स्रोत साधनहरूको सम्भावना तथा वर्तमानको वास्तविक आवश्यकतामा आधारित भई निर्माण गरिएको छ । पालिकाले आ.व. २०८०/८१ देखि २०८४/८५ सम्मका लागि क्षेत्रगत रूपमा आवधिक परिकल्पनाहरू निर्माण गरी गुरुयोजनाले निर्धारण गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य कायम गरिएको छ । यस पालिकाले तपशिल बमोजिमका क्षेत्रगत परिकल्पनाहरू तथा योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू योजना तर्जुमा गोष्ठी मार्फत तय गरेको छ ।

४.१ स्थानीय तहको रणनीतिक प्राथमिकता

सौरु गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा निम्न अनुसारको पालिकाको क्षेत्रगत विकास परिकल्पना तथा लक्ष्य र क्षेत्रगत योजना प्राथमिकीकरण रणनीति निर्धारण गरी यो जलउपयोग गुरुयोजना २०८०-२०८४ तयार गरी कार्यान्वयन गरेको छ ।

१. खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको आवधिक लक्ष्य तथा रणनीतिहरू

लक्ष्य: सन् २०३० सम्ममा सबैका लागि सुरक्षित व्यवस्था भएको खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरणका आधारहरू

नयाँ आयोजनाको लागि:

- खानेपानी सेवास्तर न्युन रहेका बस्तिहरूलाई प्राथमिकता
- शिक्षा स्वास्थ्य सेवा न्युन रहेका क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता
- अति गरिबलाई प्राथमिकता
- समाजमा पछाडी रहेका वर्गहरूलाई प्राथमिकता
- भौगोलिक कठिनईमा रहेका क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- लगानी मैत्री वातावरण भएका आयोजनालाई प्राथमिकता

विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धिका लागि:

- आयोजनाको सेवास्तर वृद्धि तथा सेवा बिस्तारको लागि आयोजनाको कार्यगत अवस्था राम्रो भएकोलाई प्राथमिकता

२. सिँचाई क्षेत्रको आवधिक लक्ष्य तथा रणनीतिहरू

लक्ष्य: सन् २०३० सम्ममा ५०% कृषियोग्य जमिनमा परम्परागत कुलो सिँचाई वा लघु सिँचाई सुविधा पुऱ्याउने ।

योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरणका आधारहरू:

- आयआर्जनलाई टेवा पुऱ्याउने तथा प्रति इकाई बढी फाईदा हुने क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- प्रतिव्यक्ति कम लागत र बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने योजनाहरूलाई प्राथमिकता
- बढी क्षेत्र समेट्ने तथा सेवा क्षेत्र बृद्धि गर्न सकिने योजनाहरूलाई प्राथमिकता
- पानीको बहुउपयोग हुने योजनाहरूलाई प्राथमिकता

३. वातावरण तथा पर्यावरण क्षेत्रको आवधिक लक्ष्य तथा रणनीतिहरू

लक्ष्य: सन् २०३० सम्ममा सबै उपयोगमा रहेका मूलमुहान क्षेत्रहरूमा व्यवस्थित जलस्रोत संरक्षण गर्ने ।

योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरणका आधारहरू:

- मुल जलस्रोत क्षेत्र संरक्षण तथा पुनर्धारण, पुनर्भरण, पुनर्प्रयोगलाई प्राथमिकता
- वृक्षारोपण तथा पहिरो रोकथामका क्रियाकलापलाई प्राथमिकता

- भु-क्षय रोकथाम तथा वायो इन्जीनीयरीङ जस्ता कृयाकलालाई प्राथमिकता
- बढी जोखिम क्षेत्रलाई प्राथमिकता

४. स्थानीय जलउर्जा क्षेत्रको आवधिक लक्ष्य तथा रणनीतिहरू

लक्ष्य: सन् २०३० सम्ममा पालिकाका सबै टोल बस्तीहरूमा सुधारिएको पानीघट्टा स्थापना गरि कुटनी, पिसानी र पेलानी सुविधा टोलस्तरमा पुऱ्याउने ।

योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरणका आधारहरू

- बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने क्षेत्रका योजनाहरूलाई प्राथमिकता
- आयआर्जन तथा जिविकोपार्जनलाई टेवा पुऱ्याउने क्षेत्रका योजनाहरूलाई प्राथमिकता
- लक्षित वर्गको बसोबास भएको क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- मर्मत सम्भार तथा पुनः सञ्चालन गर्नु पर्ने योजनालाई प्राथमिकता

४.२ जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन

सोरु गाउँपालिकाले गाउँपालिका भित्रका जलाधार तथा उपजलाधार क्षेत्रहरूमा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सिद्धान्तमा आधारित जलउपयोग गुरुयोजना लागु गरी समग्र पर्यावरणको दिगोपनमा संझौता नगरिकन समन्यायिक तवरले आर्थिक-सामाजिक कल्याणहरूको बढोत्तरी गर्नका लागि जल, जमीन तथा सम्बद्ध स्रोत साधनहरूको समन्वयात्मक विकास तथा व्यवस्थापन गर्ने नीति लिएको छ । एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका निम्न तीन मुख्य आयामहरूलाई आधार मानी यस गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गरेको छ ।

१. सामाजिक न्याय
२. आर्थिक प्रभावकारिता
३. पर्यावरणीय दिगोपना

जलउपयोग गुरुयोजना, एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको अवधारणा डब्लिन सिद्धान्तमा आधारित छ ।

सिद्धान्त १: ताजा पानी जीवन विकास र वातावरणका लागि अत्यावश्यकिय, सिमित र संकटापन्न स्रोत हो ।

सिद्धान्त २: जलस्रोतको विकास तथा व्यवस्थापन सबै तहका उपभोक्ता, योजनाकार तथा नीति निर्माताहरू समेत संलग्न हुने एउटा सहभागितामूलक विधि हो ।

सिद्धान्त ३: पानीको प्रबन्ध, व्यवस्थापन तथा सुरक्षामा महिलाहरूले केन्द्रीय भूमिका खेल्छन ।

सिद्धान्त ४: पानीका सबै प्रतिष्पर्धात्मक उपयोगहरूमा आर्थिक मूल्य रहेको हुन्छ त्यसैले यसलाई आर्थिक बस्तुका रूपमा हेरिनु पर्दछ ।

खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचलाई संयुक्त राष्ट्रसंघले आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा घोषणा गरेको र नेपालको संविधानले समेत आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा आत्मसात गरेकोले यस गाउँपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइलाई आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा सेवा विकास गर्ने नीति लिएको छ । यद्यपि, यसलाई पानीका लागि शुल्क तिर्नु पर्दैन भनी अर्थात् हुँदैन, तर यस अवस्थामा आधारभूत आवश्यकता पूर्तिका लागि आपूर्ति गरिने पानीको मूल्य सर्बग्राह्य हुनुपर्दछ ।

एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन लागू गर्नको लागि सोरु गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनालाई एक औजारको रूपमा अवलम्बन गरेको छ । एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका डब्लिन सिद्धान्तहरू तथा जलस्रोतको उपयोग एवम् जलस्रोतहरूको संरक्षणका लागि बनेका जलस्रोत सम्बन्धी नेपाल सरकारका ऐन, कानून, नीति एवम् योजनाहरूको परिपालना गर्दै सोरु गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाले यसका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्न रणनीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने नीति लिएको छ ।

- एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन विधि
- सहभागीतामूलक, समावेशी, समुदाय स्तरबाट योजना तर्जुमा गर्ने विधि
- स्थानीयस्तरमा क्षमता निर्माण विधि
- आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा सबैका लागि खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवा ।
- पानीको बहुउद्देश्यीय तथा उत्पादनशिल उपयोग
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सापेक्ष विधि
- पानीको पुनर्भरण, पुनर्धारण र पुनर्प्रयोग सिद्धान्तमा आधारित जलस्रोत संरक्षण

४.३ एकजल अवधारणा

जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापन अन्तरगत स्रोतहरूको संरक्षण र व्यवस्थापन, जलाधार र समुदायमा पानीको विद्यमान अवस्था विचार गर्दै दिगो उपयोग नीति र पानीको उत्पादनशिल उपयोगमा एक जल अवधारणाले जोड दिन्छ। एक जल अवधारणाको अवलम्बनले समग्र प्रणालीगत दृष्टीकोणले उपयोग गरी पानीको आपूर्ति र सरसफाइको गुणस्तरिय सेवा, परिणाम र समतामूलक जलस्रोत व्यवस्थापन गरी पानीको दिगोपना हासिल गर्न मद्दत गर्दछ । एक जल प्रणाली अन्तर्गत निम्न कार्यहरू प्राथमिकताका साथ गरिन्छ ।

- सुरक्षित रूपमा खानेपानीको व्यवस्थापन, बहु उपयोगी जल प्रणाली र खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समितिहरू मार्फत प्रभावकारि रूपमा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र व्यवस्थापन,
- दिसाजन्य लेदोको सुरक्षित ढंगले व्यवस्थित तथा दिगो व्यवस्थापन सेवा, त्यसको उपचारका लागि आवश्यक प्लान्ट र त्यसको पुनउपयोगबाट आर्थिकोपार्जनको अवसरहरू प्रदान गर्ने,
- स्थानीय सरकार र समुदायका साझेदार सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास र जलस्रोतको न्यायोचित व्यवस्थापन गर्ने,
- पानीको दिगो सेवाका लागि राम्रोसंग संरक्षित र व्यवस्थित पानी प्रभावित क्षेत्रहरूमा पारिस्थितिकीय जल प्रभाव सुनिश्चित गर्ने।

सोरु गाउँपालिकाले गाउँपालिका स्तरको योजना तर्जुमा गोष्ठी मार्फत एक जल अवधारणाको सिद्धान्तलाई अवलम्बन गर्ने गरी एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन कार्यान्वयन गर्ने नीति लिने प्रतिवद्धता गरेको छ । यस गाउँपालिकाले एक जल अवधारणामा तपशिलका कार्यगत सिद्धान्तहरूको कार्यान्वयन गरी एकीकृत एवम् समावेशी जलस्रोत व्यवस्थापन तथा पानीको दिगो बहुउपयोगको विकास गर्ने नीतिमा सरोकारवालाहरूले छलफल गरेका थिए।।

- “सबै पानीको मूल्य हुन्छ” भन्ने सिद्धान्तलाई यस गाउँपालिकाले अवलम्बन गर्नेछ ।
- जलस्रोतको उत्पादनशील तथा बहुउपयोग गरी आर्थिक सम्पन्नता हासिल गर्ने सिद्धान्तलाई यस गाउँपालिकाले अवलम्बन गर्नेछ ।
- जलस्रोत संरक्षण तथा पानीको बहुउपयोग गर्नका लागि कार्यविधि बनाई व्यवस्थित प्रणाली कार्यान्वयन गर्नेछ ।

- जलाधार र उपजलाधार क्षेत्रस्तरमा यस गाउँपालिकाले जलस्रोत व्यवस्थापन र सहकार्य गर्नेछ । गाउँपालिकाले आफ्नो भौगोलिक क्षेत्र भित्रका उपजलाधार क्षेत्रहरुमा जलस्रोत व्यवस्थापन गर्नेछ । साथै गाउँपालिका भन्दा ठुलो भौगोलिक क्षेत्रमा फैलिएको जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनमा सहकार्य गर्नेछ ।
- जलस्रोतको संरक्षण, उपयोग, र व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाले सरकारी निकाय, समुदाय, संस्था, र निजि क्षेत्रसंग साझेदारि तथा सहकार्य गर्नेछ ।
- जलस्रोतको संरक्षण, उपयोग, र व्यवस्थापनमा सबैको सहभागिता हुनेछ र व्यवस्थापन संरचनाहरु समावेशी हुनेछ ।
- जलस्रोतको उपयोग तथा व्यवस्थापन क्षेत्रमा कार्यरत सरोकारवालाहरुको साझा समस्या तथा चुनौतीहरुलाई यस गाउँपालिकाले एक जल अवधारणा तथा यसको कार्यान्वयन मार्फत दिगो समाधान गर्नेछ ।

एक जल अवधारणाको कार्यान्वयन मार्फत यस गाउँपालिकाका प्रत्येक व्यक्ति, समुदाय, प्रत्येक सरोकारवाला तथा प्रत्येक समुहको जलाधार वा उपजलाधार क्षेत्रमा दिगो पानीको भविष्य सुरक्षित गर्नमा भूमिका हुनेछ ।

४.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण अवधारणा

सोरु गाउँपालिकाले महिला, पुरुष, यौनिक अल्पसंख्यक, बालबालिका, युवा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित तथा पिछडिएका घर परिवारहरु सबैलाई सन् २०३० सम्ममा नेपाल सरकारको दिगो विकास लक्ष्य वर्तमान अवस्था र भावी मार्गचित्र (एस.डी.जी. रोडम्याप) ले तय गरेको लक्ष्य अनुसारको उच्चस्तरको सेवा पुऱ्याउने परिकल्पना गरेको छ । उच्चस्तरको जलउपयोग सेवाबाट लक्षित वर्ग कोहि पनि नछुट्ने यस गाउँपालिकाको रणनीति रहेको छ ।

गाउँपालिकाको परिकल्पना अनुसार कोहि पनि नछुट्ने गरी सबैलाई आयोजनाहरुको समान तथा न्यायोचित प्रतिफल वितरणको लागि सोरु गाउँपालिकामा जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा र यसको कार्यान्वयन गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र दिगो विकासका निम्न रणनीतिहरु अवलम्बन गर्ने नीति लिइनेछ ।

१. समावेशी योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकीकरण रणनीति: जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा वडा तहमा महिला, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा सबै वर्ग र भौगोलिक समुदायको प्रतिनिधि सहभागितामा विद्यमान सेवास्तर समीक्षा, सेवास्तर उन्नतिको लागि योजना तर्जुमा, र प्राथमिकीकरण गर्ने नीति लिइनेछ ।

२. समावेशी योजना कार्यान्वयन रणनीति: जलउपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन गर्दा कोहि पनि व्यक्ति वा वर्ग सेवाबाट नछुट्ने गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । विशेषगरि देहाय अनुसारका व्यक्ति वा वर्गहरु नछुट्ने निश्चितता गरी जलउपयोग आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्ने नीति लिइनेछ ।

- महिला, पुरुष, यौनिक अल्पसंख्यक, बालबालिका, जलउपयोग सेवाबाट वञ्चितमा परेका घरपरिवारहरु
- सबै जातीय र सबै धार्मिक समुदायहरु
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु

- विपन्न आर्थिक स्तरका घरपरिवारहरु जो जलउपयोग आयोजनाको कार्यान्वयन गर्दा आवश्यक औषत आर्थिक योगदान गर्न असक्षम छन्
- अल्पसंख्यक, जोखिममा रहेका घरपरिवारहरु

२. समावेशी सहभागिता, पारदर्शीता र सुशासन रणनीति: यस जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयन प्रकृत्यामा पारदर्शीता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यास मार्फत सुशासनको प्रबर्द्धन र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितता गराउन तपसिलका नीति लिईनेछ ।

- जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमाको चरण तथा यसको कार्यान्वयनमा समेत महिलाहरुको समान सहभागिता तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, दलित, जनजाति र पिछडिएको वर्गको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी सम्बन्धित उपभोक्ताहरुको सकृय सहभागिता रहनेछ ।
- सबै उपभोक्ता समितिहरुमा सम्बन्धित क्षेत्रमा बसोवास गर्ने महिलाहरुको समान तथा विभिन्न जातजातीहरुको समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिनेछ । समितिका प्रमुख पदहरुमा समेत महिलाहरुको कमिमा ३३% र सामाजिक विभेदमा परेका जातजातीहरुको समानुपातिक प्रतिनिधित्व अनिवार्य गराईनेछ ।
- गुरुयोजना कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समिति गठन तथा पुनर्गठन गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई ध्यान दिदै महिलाहरुको समान सहभागिता तथा दलित, जनजाती तथा पिछडिएको वर्गको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी पदाधिकारी तथा सदस्यहरु समावेश गरिनेछ ।
- जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको क्रममा महिला र सामाजिक विभेदमा परेका जातजातीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि विशेष पहल गरिनेछ । उनीहरुलाई नै लक्षित गरेर विभिन्न क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिनेछन् । क्षमता विकासका कृयाकलापहरुको लागि सहभागी छनौट गर्दा समेत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई ध्यान दिइनेछ ।
- निर्माण गरिने भौतिक संरचनाहरुलाई आवश्यकता अनुसार महिला, बालबालीका, र अपाङ्गतामैत्री बनाइनेछन । मुख्यतया खानेपानी र सरसफाइ परियोजनाका सबै संरचनाहरु महिलाहरुको महिनावारीको बेलाको स्वच्छता व्यवस्थापन र उनीहरुको घरायसी कार्यबोझ न्यूनिकरण हुनेगरी निर्माण गरिनेछन ।
- गुरुयोजना अन्तरगत निर्माण गरिने सबै आयोजनाहरुमा सुशासन नीति अंगाल्दै अनिवार्यरूपमा सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक समीक्षा र सार्वजनिक परीक्षण गरिनेछन ।

३. दिगोपना र लचकता: यस गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय, प्राविधिक, आर्थिक, संस्थागत दिगोपना र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई विशेष ध्यान दिइ आयोजनाको सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन कार्यविधि निर्माण गरी सेवा प्रदायकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने नीति लिइनेछ ।

४.५ पानीको उत्पादनशिल प्रयोग

पानीलाई खानेपानी प्रयोजनका लागि मात्रै प्रयोग गर्ने र संस्थागत र दिगो विकासका लागी ध्यान नदिदा समुदायमा योजनाहरु डिजायन अवधीसम्म संचालनमा राखि राख्न समस्या रहेको स्थिति बिद्यमान छ । योजनाहरुमा पानी उपयोग बाफतको शुल्क उठाउने र उठेको रकमबाट योजनामा हुन आउने बिभिन्न स-साना मर्मत कार्यहरुमा उपयोग गर्न सकिए योजनाहरुको संचालनलाई सहज र दिगो बनाउन सकिन्छ । गाउँपालिकामा गरिएका प्राविधिक र सामाजिक सर्बेक्षणमा गरिएका छलफलमा पानी शुल्क उठाउने र

योजनाहरुको उपभोक्ता स्तरबाटै स्वस्फुर्त समयानुकूल मर्मत सम्भार गर्ने गरेको निकै नै कम अभ्यास छन् । पानीको उपभोगमा पुस्तान्तरण गर्न र दिगो योजनाका लागी संस्थापन व्यवस्थापन, मर्मत सम्भार कोष, पानी शुल्क लगायत पारदर्शि सयन्त्र स्थापना र समावेशीताका सिद्धान्त अवलम्बन गर्नु आवश्यक देखिन्छ । पानीको उत्पादनशिल प्रयोग मार्फत समुदायको आयआर्जन बृद्धी गर्न सकिए कोष उठाउन र योजनाहरुको मर्मत सम्भार समय गरि पानीको उपभोग दिगो र निरन्तर गर्न सकिन्छ ।

समुदायमा पानीको बहु-उपयोग मार्फत उत्पादनशील क्षेत्रहरुमा प्रयोग गर्ने, धाराबाट खेरजाने पानी करेशाबारी तथा तरकारी खेतीमा प्रयोग गर्ने, स्रोतहरु उपलब्ध हुने समुदाय तथा बस्तीहरुमा पानीको बहु-उपयोग गर्ने नीति अपनाई खानेपानी संगै आधुनिक सिंचाइका योजनाहरुको पनि कार्यान्वयन गर्ने तर्फ गाउँपालिकाले नीति तर्जुमा गरि कार्यान्वयनमा जानु दिगो योजना कार्यान्वयनका लागी आवश्यक छ । खेरजाने पानीले समुदायको वातावरणलाई फोहोर तुल्याउनका साथै विभिन्न रोगहरु/महामारीहरु समेत निम्त्याउन सक्ने, लामखुट्टे, झिंगा जस्ता किराहरुको प्रकोप बढ्ने हुदा त्यसको उचित व्यवस्थापन गरिने नीति अवलम्बन सहित पानीको प्रयोग मार्फत आयआर्जनका अवसरहरु श्रृजना गर्ने र समुदायले पानीको उपयोग बाफतको शुल्क संकलन गरि पानीका योजना तथा स्रोतहरु संरक्षणमा लगानी गर्ने, स-साना आर्थिक स्रोतहरुका लागी बाह्य स्रोत र परनिर्भरता हटाउन पानीलाई उत्पादनशिल प्रयोग गर्नु आवश्यक देखिन्छ । जलउपयोग निर्माणका क्रममा सोरु गाउँपालिका भित्र पानीको उत्पादनशिल प्रयोग गर्न सक्ने अवस्था प्रयाप्त रहेका र पानीको बहुउपयोगीता तथा दिगो संस्थागत व्यवस्थापकिय पक्षमा जोड दिनु पर्ने सरोकारवालाहरुको बुझाई रहेको छ ।

सोरु गाउँपालिकाले गाउँपालिकाभित्र रहेका जलस्रोतहरुको उपयोग खानेपानी तथा सरसफाइका अतिरिक्त उत्पादनशिल क्षेत्रमा उपयोग गर्न प्राथमिकता दिने नीति लिनेछ । गाउँपालिकामा रहेको जलस्रोतहरुको संरक्षण तथा उच्चतम उपयोग गरी कुलो सिंचाइ, सुधारिएको पानीघट्ट, लघु/साना जलविद्युत, पानीको बहुउपयोग जस्ता उत्पादनमुलक क्षेत्रमा उपयोग गर्न यस्ता आयोजनाहरु तर्जुमा गरी प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने नीति लिनेछ ।

४.६ प्रविधि विकल्प

सोरु गाउँपालिकामा प्रशस्त मूलमुहान र खोलानाला भएको र धेरैजसो स्रोतको क्षमता राम्रो भएकोले जलस्रोत संरक्षण र पानीको सन्तुलित प्रयोग गरी खानेपानी, सिंचाइ, सुधारिएको पानी घट्ट र बहुउपयोगमा उच्चतम प्रयोग गर्ने नीति लिइनेछ । ग्राभिटी प्रणालीका खानेपानी आयोजना निर्माणको लागि पर्याप्त क्षमताका स्रोतहरु आवश्यक उचाइमा उपलब्ध नभएका बस्तिहरुका लागि सोलार वा विद्युत वा दुबै उर्जाको प्रयोगबाट पानी लिफ्ट गरी खानेपानी सेवा वितरण गर्ने आयोजनाहरुको निर्माण गर्ने नीति लिइनेछ । थोरै पानीले धेरै जमिन सिंचाइ गरी तरकारी, मसला, र आयमुलक खेति गर्नको लागि थोपा सिंचाइ प्रविधि, फोहोरा सिंचाइ प्रविधि आदि प्रयोग गरी लघु सिंचाइ आयोजना निर्माण गर्ने नीति लिइनेछ । परमपरागत पानीघट्ट सञ्चालनको लागि धेरै पानीको परिमाण लगानी गर्नुपर्ने भएकोले सानो पानीलाई धेरै उचाईबाट पाईपद्वारा खसाएर पेल्टन टर्बाइन जडान गरी टोल बस्ति स्थलमा नै कुटानी, पिसानी, पेलानी र सिमित विद्युत सेवा समेत उपलब्ध गराउने सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरुको निर्माण गर्ने नीति लिइनेछ ।

४.७ मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार

सोरु गाउँपालिकाले यस गुरुयोजना निर्माण गर्दा मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (सिबिआरटी) को प्रयोग गरी तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरुको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरिएको छ । यस

गाउँपालिकामा सिबिआरटी प्राथमिकीकरण औजार प्रयोग गरेर आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण गर्दा वास्तविक समस्यामा परेका समुदाय प्राथमिकतामा परेका छन् । यस विधि प्रयोग गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्दा आयोजनाको भौतिक अवस्था, सामाजिक समावेशीकरण, लगानीमैत्री अवस्था, र दिगो सञ्चालन व्यवस्थापन हुनसक्ने जस्ता मुख्य लगानी सुरक्षाका आधारहरुबाट प्राथमिकता निर्धारण भएको छ ।

सिबिआरटी प्राथमिकीकरण विधि समावेशी अवधारणामैत्री हुने भएकोले, सोरु गाउँपालिकाले तर्जुमा भएका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन प्राथमिकता निर्धारण गर्दा मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (सिबिआरटी) को प्रयोग गरी प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्नेमा सरोकारवालाहरु प्रतिवद्ध रहेका छन्। गाउँपालिकामा खानेपानी क्षेत्रका योजना प्राथमिकीकरण गर्दा अवलम्बन गरिएको सिबिआरटी सूचक तथा अंकभारको नमुना तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

नयाँ निर्माण आयोजनाको प्राथमिकताका लागि सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार:

नयाँ निर्माण आयोजनाका लागि देहाय अनुसारका सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार बमोजिम विश्लेषण गरी प्राथमिकता निर्धारण गरिनेछ । यस विश्लेषणमा आयोजनाहरुले ३ देखि ३६ सिबिआरटी अंक प्राप्त गर्ने छन् र धेरै अंक प्राप्त गर्ने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।

तालिका नं. २७६: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (नयाँ निर्माण आयोजनाको लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	समाजमा पछाडि परेका समुदायहरुको घरधुरी प्रतिशत	१३	धेरै घरधुरी प्रतिशतलाई धेरै अंक
२	समुदायमा विद्यमान खानेपानी सेवास्तर अवस्था	१८	न्यून सेवास्तरका धेरै घरधुरीलाई धेरै अंक
३	समुदायमा लगानीमैत्री वातावरणको अवस्था	५	राम्रो वातावरणमैत्रीलाई धेरै अंक
जम्मा अंकभार		३६	बढी अंकलाई प्राथमिकता

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा निर्देशिका, कर्णाली जल परियोजना

विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धि प्राथमिकताका लागि सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार:

विद्यमान आयोजनाको मर्मत, विस्तार तथा पुनर्निर्माण प्राथमिकताका लागि आयोजनाको वर्तमान व्यवस्थापन तथा कार्यगत अवस्थाका आधारमा देहाय अनुसारका सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार बमोजिम विश्लेषण गरी प्राथमिकता निर्धारण गरिनेछ । यस विश्लेषणमा आयोजनाहरुले ९ देखि २८ सिबिआरटी अंक प्राप्त गर्ने छन् र धेरै अंक प्राप्त गर्ने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।

तालिका नं. २८: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धिको लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	विद्यमान खानेपानी योजनाको भौतिक अवस्था	२१	भौतिक अवस्था नराम्रो भएकोलाई धेरै अंक
२	खानेपानी योजना सञ्चालन व्यवस्थापनमा उपभोक्ता समितिको अवस्था	७	राम्रो सञ्चालन व्यवस्थापन गरेकालाई धेरै अंक
जम्मा अंकभार		२८	बढी अंकलाई प्राथमिकता

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा निर्देशिका, कर्णाली जल परियोजना

४.८ स्रोत संरक्षण

सोरु गाउँपालिकाले गाउँपालिका भित्र रहेका पानीका स्रोतहरूको संरक्षणका लागि दीर्घकालीन रणनीति निर्माण गर्नका साथै समुदाय स्तरमा पानीको दिगो उपयोग र पुस्तान्तरणका लागि क्षमता विकास र जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने सरोकारवालाहरूको बुझाई रहेको छ।

एकातिर खानेपानीका स्रोतहरू जलवायु परिवर्तन तथा मानवद्वारा निर्माण भईरहेका योजनाहरूका कारण विनाश भईरहेका, विकासका विभिन्न पूर्वाधारजन्य गतिविधिहरूले गर्दा पानीका स्रोतहरू सुक्दै र हराउदै गईरहेका छन्। बढ्दो जनसंख्या, शहर केन्द्रित जनघनत्व, नयाँ प्रविधि र जिवनसैली, उद्योग धन्दा आदि कारणहरूले समुदायमा पानीको माग बढ्दै गईरहेको छ। समुदायको बढ्दो पानीको माग, पर्यावरणको संरक्षण र सुक्दै तथा हराउदै गईरहेका स्रोतहरू बीचको सन्तुलन मिलाउन हाल प्रयोग भइरहेका पानीका स्रोतहरूका साथै प्रयोग नभएका स्रोतहरूको पनि उचित संरक्षण र व्यवस्थापन हुन अति आवश्यक छ। यसका लागि स्रोतहरूको वरिपरी खुला चरिचरण नगर्ने/नगराउने, पानीका स्रोतहरूको वरिपरी घेरबार गर्ने तथा फोहर हुन बाट बचाउने जस्ता क्रियाकलापहरू पर्दछन। त्यसैगरी पानीका सुक्दै गइरहेका स्रोतहरूको संरक्षणका लागि वर्षातको पानीलाई जमिन भित्र पठाउने खाडल (Recharge Pits), स्रोतहरूको माथि पुनर्भरण पोखरीका साथै समथर भूभागमा त्यहाँ रहेका प्राकृतिक तालतलैयाको संरक्षणका साथै पानीको स्रोतहरू वरिपरी पानी नसुकाउने जातका बोटबिरुवाहरूको वृक्षारोपण आदि गर्न सकिन्छ। खुला चरिचरण, आगलागी, जंगल फडानी आदिलाई निरुत्साहित पार्ने, योजनाबद्ध विकास निर्माण योजनाहरू थाल्ने साथै स्रोत संरक्षणमा समुदायको अगुवाई सुनिश्चित गरी जलाधारहरू बिच विवाद समाधान सहित क्षमता अभिवृद्धि र विवेकपूर्ण उपयोगको वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक देखिन्छ साथै पानीका स्रोत नजिग संरचना निर्माण गर्दा वायो ईन्जिनियरिङ विकल्प सहित संरचना निर्माण गर्ने, प्राकृतिक अवस्थालाई कायम, संरक्षण र प्रवर्धन गर्ने, पालिका स्तरमा संरक्षणका ठोस नीति नियम तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

अध्याय ५: जलउपयोग गुरुयोजना

५.१ अन्तर विश्लेषण

जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रियामा गरेको तथ्याङ्क संकलनबाट सोरु गाउँपालिकामा अझै पनि खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षणको अवस्था न्यून देखिन्छ । सोरु गाउँपालिकाले नेपाल सरकारको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नको लागि जलस्रोत विकास क्षेत्रमा ठुलो लगानीको लागि पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

खानेपानी:

यस गाउँपालिकाका ५५% विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरु अव्यवस्थित सञ्चालन अवस्थामा रहेका छन् । घरधुरीहरुको खानेपानी सुविधास्तर विश्लेषण गर्दा पालिकाका ८% घरधुरीलाई मात्र आधारभूत स्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको छ । यस गाउँपालिकाका कुनै पनि घरपरिवारलाई सुरक्षित व्यवस्थापन गरिएको खानेपानी सुविधा उपलब्ध हुन सकेको छैन ।

दिगो विकास लक्ष्यले सन् २०३० सम्ममा ९९% जनसंख्यालाई आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच पुऱ्याउने साथै सुरक्षित खानेपानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ९०% पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ । सोरु गाउँपालिकाले सो लक्ष्य हासिल गर्नको लागि सरकारी निकाय र विकास साझेदारहरुसंग समन्वय तथा साझेदारी गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ३०: दिगो विकास लक्ष्य ६.१: खानेपानी सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु

परिमाणात्मक लक्ष्य ६.१: सन् २०३० सम्ममा सबैको निम्ति सुरक्षित र किफायती वा बेहोर्न सकिने खानेपानीको सर्बब्यापी र समतामुलक पहुँच हासिल गर्ने ।						
६.१.१	सुरक्षित रुपमा व्यवस्था गरिएको खानेपानी सेवाहरु प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात	सन् २०१५	सन् २०१९	सन् २०२२	सन् २०२५	सन् २०३०
१	सुरक्षित खानेपानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या (प्रतिशत)	१५	३५	५०	६५	९०
२	पाईपबाट वितरण गरिएको पानीमा पहुँच भएका परिवार (प्रतिशत)	४९.५	६०.३	६८.४	७६.५	९०
३	आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच (प्रतिशत)	८७	९०.२	९२.६	९५	९९
४	घरपरिवारले प्रयोग गर्ने पानीमा ई-कोली जोखिम स्तर प्रति १०० मिलिलिटरमा १ सी.एफ.यू. भन्दा बढी वा बराबर भएका परिवार {≥1 cfu/100ml} (प्रतिशत)	८२.२	६०.३	४३.८	२७.४	१
५	मुहान/स्रोतको पानीमा ई-कोली जोखिम स्तर प्रति १०० मिलिलिटरमा १ सी.एफ.यू. भन्दा बढी वा बराबर भएका परिवार (प्रतिशत)	७१.१	५२.१	३७.९	२३.७	१

स्रोत: नेपाल दिगो विकास लक्ष्यहरु वर्तमान अवस्था र भाबी मार्ग चित्र २०१६-२०३०, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग

सरसफाइ:

नमुना घरधुरी सर्वेक्षणको तथ्याङ्क अनुसार यस पालिकाका घरधुरीहरूमा चर्पी निर्माण भएको देखिए तापनि सोरु गाउँपालिकामा पूर्ण सरसफाइको अभियान शुरु नभएको देखिन्छ । घरधुरी तथ्याङ्क अनुसार साबुन सहितको हात धुने स्थान रहेका घरधुरी १५% मात्र रहेको देखिन्छ । चाङ्ग, जुठ्यान भएका १७%, व्यवस्थित ठोस फोहर व्यवस्थापन भएका घरधुरी १०% मात्र रहेका छन् भने व्यवस्थित पशुपालन र गोठेमल व्यवस्थापन भएका घरधुरी २% रहेका छन् ।

सन् २०३० सम्ममा उन्नत सुधारिएका सरसफाइ सम्बन्धी सुविधाहरू प्रयोग गर्ने घरपरिवारहरू ९५% पुऱ्याउने दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न सोरु गाउँपालिकामा पूर्ण सरसफाइका सुविधा निर्माण तथा अभियान व्यापक रूपमा गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ३१: दिगो विकास लक्ष्य ६.२: सरसफाइ सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरू

परिमाणात्मक लक्ष्य ६.२: सन् २०३० सम्ममा सरसफाइ र स्वस्थ/आरोग्यपूर्ण अवस्था कायम गर्ने कुरामा सबैको निम्ति पर्याप्त र न्यायोचित पहुँच सुनिश्चित गर्ने साथै महिला एवं किशोरीहरू र कमजोर/संकटग्रस्त स्थितिहरूमा रहेका व्यक्तिहरूको आवश्यकतालाई बिशेष ध्यान दिई खुला रूपमा दिसा-पिसाब गर्ने चलन वा बानीको अन्त्य गर्ने ।						
६.२.१	साबुनपानी सहितको हात धुने सुविधा लगायतका सुरक्षित तबरले व्यवस्थित गरिएका सरसफाइ सेवाहरू प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात (प्रतिशत)	सन् २०१५	सन् २०१९	सन् २०२२	सन् २०२५	सन् २०३०
१	उन्नत/सुधारिएका सरसफाइ सम्बन्धी सुविधाहरू प्रयोग गर्ने परिवार जसले यस्ता सुविधाहरू अरुसँग साझेदारी गर्नुपर्दैन (प्रतिशत)	६०	६९.३	७८.७	८५.७	९५
२	शौचालय प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात (प्रतिशत)	६७.६	७५.७	८३.८	९०	९८
३	सरसफाइ सुविधाबाट लाभान्वित जनसंख्या (प्रतिशत)	८२	८६.५	८९.९	९३.३	९९
४	ढल प्रणालीहरू/उपयुक्त एफ.एस.एम. (Faecal Sludge Management) मा चर्पी जोडिएका सहरी क्षेत्रका परिवार (प्रतिशत)	३०	४६	६२	७४	९०

स्रोत: नेपाल दिगो विकास लक्ष्यहरू वर्तमान अवस्था र भाबी मार्ग चित्र २०१६-२०३०, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग

सिंचाइ:

यस गाउँपालिकाका सिंचाइ आयोजनाहरू मध्ये हाल ५% आयोजनाहरू मात्र राम्रो व्यवस्थापन भएको देखिन्छ । दिगो विकास लक्ष्यको खाद्यान्न सुरक्षा, उन्नत पोषण, र दिगो कृषि प्रवर्द्धनको लक्ष्य हासिल गर्नको लागि यस पालिकामा परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ आयोजनाहरू निर्माण गरि व्यवस्थित सञ्चालन व्यवस्थापनका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

उर्जा:

यस पालिकामा स्थानीय स्तरमा जलविद्युत उत्पादन गरी करिब ८२५ घरधुरीहरूलाई बत्तिको सुविधा दिएको भएतापनि विद्युत आयोजनाहरूको कार्यगत सञ्चालन अवस्था राम्रो छैन र नियमित भरपर्दो सेवा दिन नसकेको अवस्था छ । साथै परम्परागत पानीघट्टहरूले समेत नियमित पिसानी सेवा दिन नसकेको

अवस्थामा देखिन्छ । दिगो विकास लक्ष्यको नविकरणीय उर्जा खपतको हिस्सा बढाउने तथा धान्न सकिने, दिगो उर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य हासिल गर्न यस पालिकाले स्थानीय स्तरमा नै विद्युत उत्पादन गरी तथा विद्यमान विद्युत आयोजनाहरूको मर्मत गरेर भरपर्दो सेवा सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ । साथै सानो क्षमताको पानीबाट समेत चलन सक्ने सुधारिएको पानीघट्टहरू टोलबस्तिहरूमा स्थापना गरी सम्भावना भए सम्मको कुटानी, पिसानी, पेलानी साथै बिजुली बत्ती समेतको सेवा हुने गरेर आयोजना तर्जुमा गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

स्रोत तथा पर्यावरण संरक्षण:

सोरू गाउँपालिकामा स्रोत तथा पर्यावरण संरक्षण सम्बन्धी क्रियाकलापहरू केहि सुरुवात भएका छन् । यस पालिकामा भूमिगत जलभण्डारको सतह घटेकोले सतहमा निस्कने पानी कम हुदै गएको छ । यस पालिकाका ४९% मूलमुहान स्रोतहरूको क्षमता ०.१ लिटर प्रति सेकेन्ड भन्दा कम रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । दिगो विकास लक्ष्य ६.६: पर्वतीय क्षेत्र, वन, सीमसार, नदी, भूमिगत जलभण्डार र तालहरू लगायत पानीसँग सम्बन्धित पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको संरक्षण र पुनर्भरण गर्ने लक्ष्य हासिल गर्नको लागि यस पालिकामा स्रोत संरक्षण तथा पर्यावरण संरक्षण क्रियाकलापहरू जस्तै स्रोत क्षेत्र संरक्षण, पहिरो संरक्षण, नदि कटान नियन्त्रण, आदि व्यापक रूपमा गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

5.2 आवधिक योजनाको सारांश

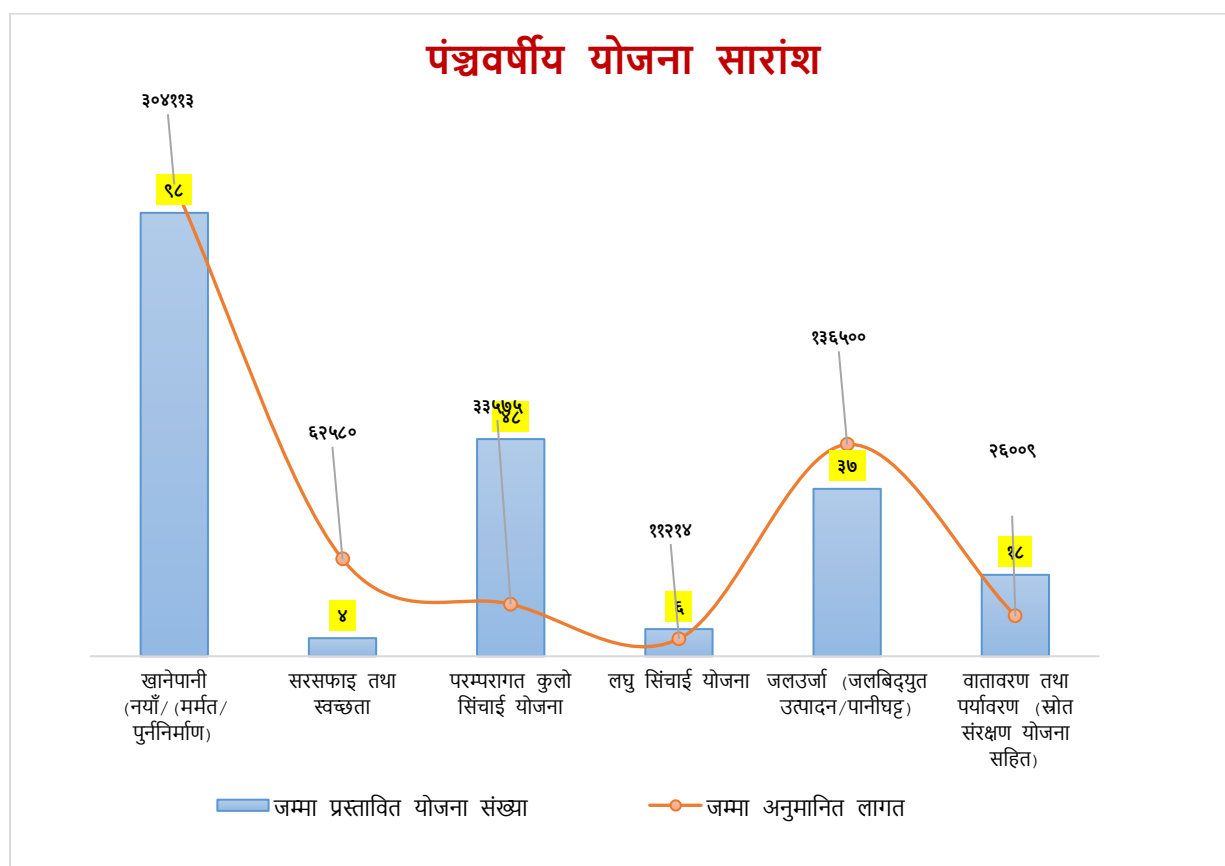
सोरू गाउँपालिकाले माथि उल्लेखित प्रकृयाहरू अवलम्बन गर्दै यस जलउपयोग गुरुयोजनालाई अन्तिम रूप दिने क्रममा पालिकाको समग्र जलस्रोतको उच्चतम उपयोगको पाँचवर्षे योजना तर्जुमा गरेको छ । गाउँ कार्यपालिकाको पालिकास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठिले यो जलउपयोग गुरुयोजना सँगै यस पाँचवर्षे योजनाको समेत तर्जुमालाई अन्तिम रूप दिएको हो । यस जलउपयोग गुरुयोजनामा सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रकृया मार्फत वडा तथा पालिकाले पहिचान गरी प्राथमिकता निर्धारण गरेका जलस्रोत सम्बन्धी आयोजनाहरू छन । यस पाँचवर्षे योजनाको अवधि आर्थिक वर्ष २०८०/८१ देखि २०८४/८५ रहेको छ र यस अवधिमा खानेपानीका ९८, सरसफाइका ४, कूलो सिँचाइका ४८, लघु सिँचाइका ६, जलस्रोत तथा वातावरण संरक्षणका १८, र जलऊर्जाका ३७ आयोजनाहरू गरेर जम्मा २११ वटा आयोजनाहरू तर्जुमा गरि कार्यान्वयनको लागि प्राथमिकता निर्धारण गरिएको छ । तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरूमा नयाँ आयोजनाहरूका अतिरिक्त विद्यमान आयोजनाहरूको मर्मत, विस्तार तथा पुनर्निर्माण गरी छुटेका घरधुरी समेट्ने र सेवास्तर वृद्धि गर्ने आयोजनाहरू समेत तर्जुमा भएका छन् ।

यस पाँचवर्षे योजनामा परेका खानेपानी, सिँचाइ, वातावरण पर्यावरण तथा जलऊर्जा सम्बन्धी उक्त २११ आयोजनाहरूको कुल अनुमानित लागत रु ५७,३९,९१,००० रहेको छ । पञ्चवर्षीय योजना अवधिमा खानेपानी आयोजनाहरूका लागि रु ३०,४१,१३,००० लागत अनुमान गरिएको छ । सरसफाइ आयोजनाहरूका लागि रु ६,२५,८०,००० लागत अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी परम्परागत कुलो सिँचाइ आयोजना निर्माणका लागि रु ३,३५,७५,००० लागत अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी लघु सिँचाइ आयोजना निर्माणका लागि रु १,१२,१४,००० लागत अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरूका लागि रु २,६०,०९,००० लागत अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी जलऊर्जा आयोजना निर्माणका लागि रु १३,६५,००,००० लागत अनुमान गरिएको छ ।

सोरू गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको पाँचवर्षे आवधिक योजना तर्जुमाको सारांश तलको तालिका र चित्रबाट थप स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ३२: सोरु गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांश तालिका

पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांश		
जलउपयोगका क्षेत्र	योजना संख्या	अनुमानित लागत (ने रु '०००)
खानेपानी (नयाँ/मर्मत/ पुर्ननिर्माण)	९८	३०४११३
सरसफाइ तथा स्वच्छता	४	६२५८०
परम्परागत कुलो सिंचाइ योजना	४८	३३५७५
लघु सिंचाइ योजना	६	११२१४
जलउर्जा (जलविद्युत उत्पादन/पानीघट्ट)	३७	१३६५००
वातावरण तथा पर्यावरण (स्रोत संरक्षण योजना सहित)	१८	२६००९
जम्मा	२११	५७३९९१

चित्र नं. १४ : सोरु गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांश चित्र

५.२.१ खानेपानी योजनाहरु

सोरु गाउँपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत खानेपानीको सेवास्तर वृद्धि गर्नको लागि ८८ वटा विद्यमान खानेपानी आयोजनाको मर्मत, पुनर्निर्माण तथा विस्तार गरी खानेपानी सेवास्तर उन्नति गर्ने योजना तर्जुमा गरेको छ भने १० वटा नयाँ खानेपानी आयोजनाहरु निर्माण गरी मध्यम र उच्चस्तरको खानेपानी सेवा वितरण गर्ने गरी योजना तर्जुमा गरिएको छ । यसरी नयाँ आयोजना निर्माण र विद्यमान

आयोजनाहरूको मर्मत, पुनर्निर्माण तथा विस्तार गर्दा एकै आयोजनामा समेट्न सकिने बस्तिहरूका सबै अव्यवस्थित आयोजनाहरूलाई समायोजन गरेर ब्यबस्थित बृहत खानेपानी आयोजना निर्माण गरिनेछ । ठुला आयोजनाहरूको सञ्चालन व्यवस्थापन गर्न तथा नियमन गर्न सहज हुने र आयोजनाहरूले दिने सेवा सुरक्षित र भरपर्दो हुने भएकोले बृहत व्यवस्थित खानेपानी आयोजना निर्माणका लागि यस जलउपयोग गुरुयोजनाले रणनीति लिएको छ । यसरी गाउँपालिका क्षेत्रभित्र तर्जुमा भएका १० वटा नयाँ र ८८ वटा मर्मत, पुनर्निर्माण तथा विस्तार मार्फत ब्यबस्थित बृहत खानेपानी आयोजनाहरू निर्माण गरि २२९५ घरधुरीहरूको खानेपानी सेवास्तर वृद्धि हुनेछ जसको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । मौसम अनुसारको बसोबास गर्ने अस्थाई बस्तिहरूमा समेत खानेपानी सुविधा वृद्धि गर्ने गरी आयोजनाहरू तर्जुमा भएका छन् । अस्थाई बस्तिका खानेपानी आयोजनाहरू र मुख्य बस्तीका बैकल्पिक आयोजनाहरूको घरधुरी संख्या सुन्य राखी आयोजनाहरू तर्जुमा गरिएको छ । यसरी स्थाई बस्तिहरूमा खानेपानीको भरपर्दो सुबिधाको लागि बैकल्पिक आयोजनाहरूको समेत मर्मत गरि संचालन निरन्तरता हुने गरि योजना तर्जुमा गरिएको छ । घरधुरी संख्या भने स्थाई बस्तीको मुख्य खानेपानी आयोजनामा मात्र गणना गरिएको छ । गाउँ पालिकाका मुख्य बस्तिहरूमा बृहत खानेपानी योजना तर्जुमा गरिएको छ । यस पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका नयाँ र मर्मत/पुनर्निर्माण तथा विस्तार खानेपानी आयोजनाहरूको विवरण निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ३३: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका खानेपानी आयोजनाहरूको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरूको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार । पुनर्निर्माण । सेवा विस्तार		
	संख्या	लाभान्वित घरधुरी	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	संख्या	लाभान्वित घरधुरी	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
ग्राभिटी प्रणालीमा आधारित योजनाहरू						
१				७	१४१	१८४८०
२	४	५९	२५६५०	९	२०६	११२३९
३	१	७	१४७०	८	२४८	३५५४०
४	२	१२	३५००	१०	१०६	१२९०२
५	१	३५	७३५०	६	१६५	२५००२
६	१	३०	४५००	५	९५	२४९३२
७	१	२०	६०००	१४	२८८	२४६९२
८				८	२७७	२४२२२
९				६	१४९	२४०७७
१०				४	१३४	३४३२७
११				११	३२३	२०२३०
जम्मा	१०	१६३	४८४७०	८८	२१३२	२५५६४३
लिफ्टिङ्ग प्रणालीमा आधारित योजनाहरू						
१(११)	-	-	-	-	-	-
जम्मा	०	०	०	०	०	०
कुल जम्मा	१०	१६३	४८४७०	८८	२१३२	२५५६४३

5.2.2 सरसफाइ योजनाहरू

सोरु गाउँपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत पालिका भित्रका सबै वडाहरूमा सरसफाइको सेवास्तर वृद्धि गर्नका लागि पालिकास्तरीय ४ वटा सरसफाइ आयोजनाहरू तर्जुमा गरेको छ जसले गाउँपालिकाका सबै घरधुरीहरूबाट संकलित ठोस फोहरको सुरक्षित बिसर्जन गर्ने, पालिका भित्रका मुख्य बजार क्षेत्रहरूमा एक एक वटा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने, पालिका भित्रका सबै ५७ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूलाई तीनतारा स्तरको वास सुविधा घोषणा गर्ने, साथै सबै वडा तथा पालिकालाई ५ वर्ष भित्रमा पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा गर्ने लक्ष्य लिएको छ । पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएका पालिकास्तरीय सरसफाइ आयोजनाहरूको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३४: पञ्चवर्षीय योजना अन्तर्गत तर्जुमा भएका सरसफाइ आयोजनाहरूको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित सरसफाइ योजनाको विवरण			अनुमानित लागत (ने.रु. '०००)
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	योजनाको प्रकृति	
१ देखि ११	१	३२९६	ठोस फोहर व्यवस्थापन	९६४२
१ देखि ११	१	४	सार्वजनिक शौचालय निर्माण	६०००
१ देखि ११	१	३२९६	पूर्ण सरसफाइ	९८८८
१ देखि ११	१	५७ विद्यालय	विद्यालयहरू वास तीनतारा	३७०५०
जम्मा	४			६२५८०

5.2.3 बहुउपयोगी योजनाहरू

यस पालिकामा गुरुयोजना निर्माणका क्रममा बहुउपयोगी आयोजनाको प्रस्ताव र तर्जुमा नभएको भए पनि पानीका स्रोतहरूको विस्तृत सर्वेक्षण र गुरुयोजना कार्यान्वयन चरणमा गरिने योजनाको पुर्व-सम्भाव्यता अध्ययनका क्रममा पानीको बहुउपयोगिता सहितका योजना निर्माण हुने सम्भावना रहेको छ ।

5.2.4 सिंचाइ योजनाहरू

परम्परागत कुलो सिंचाइ योजना:

सोरु गाउँपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत पालिकामा रहेका नदि, खोला स्रोतहरूको उपयोग गरी सबै वडाहरूमा परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरू तर्जुमा गरेको छ । गाउँपालिका भरिमा जम्मा ४८ वटा कुलो सिंचाइ आयोजनाहरूको तर्जुमा भएको छ जस मध्ये ३ वटा नयाँ आयोजनाहरू र ४५ वटा मर्मत, पुनर्निर्माण तथा विस्तार आयोजनाहरू रहेका छन् । तर्जुमा भएका उक्त नयाँ कुलो सिंचाइ आयोजनाहरूबाट ९७ घरधुरी लाभान्वित हुनेछन भने मर्मत, पुनर्निर्माण तथा विस्तार आयोजनाहरूबाट २१८८ घरधुरी लाभान्वित हुनेछन ।

पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएका परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरूको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३५: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरुको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार/पुनर्निर्माण/सेवा विस्तार		
	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
परम्परागत (कुलो/नहर/पाइप) सिंचाइ						
१				५	४१४	१०४००
२	२	६४	१८१५	३	११५	१०००
३				९	३६५	४५२०
४				६	१६२	२४००
५	१	३३	४४०			
६				३	२७८	२५६०
७				५	२५३	२५२०
८				४	१८७	१८४०
९				२	८२	४००
१०				७	२८७	४७२०
११				१	४५	९६०
जम्मा	३	९७	२२५५	४५	२१८८	३१३२०

लघु सिंचाइ योजना:

सोरु गाउँपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत पालिकामा रहेका खोला खोल्सी र मूलमुहान जलस्रोतहरुको उच्चतम उपयोग गरी परम्परागत लघु सिंचाइ आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ । गाउँपालिका भरिमा जम्मा ६ वटा लघु सिंचाइ आयोजनाहरु तर्जुमा भएको छ जसमध्ये ३ वटा नयाँ लघुसिंचाइ र ३ वटा लघुसिंचाइ मर्मत आयोजनाहरु छन् । वडा नं. ५ र ११ का लागि तर्जुमा भएका उक्त लघुसिंचाइ आयोजनाहरुबाट जम्मा २९६ घरधुरीहरु लाभान्वित हुनेछन । पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएका लघुसिंचाइ आयोजनाहरुको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३६: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका लघुसिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरुको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार/पुनर्निर्माण/सेवा विस्तार		
	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
लघु सिंचाइ						
५				३	११५	४३५४
११	३	१८१	६८६०			
जम्मा	३	१८१	६८६०	३	११५	४३५४

५.२.५ स्रोत तथा वातावरण संरक्षण योजनाहरू

सोरु गाउँपालिकाले मुहान तथा स्रोत संरक्षण गर्ने कार्य जलउपयोग आयोजनाहरूको क्रियाकलापमा अन्तर्गत राख्ने नीति लिएको छ । वातावरण संरक्षण विषयगत योजना अन्तर्गत यस पालिकामा नदि नियन्त्रण र पहिरो नियन्त्रण सम्बन्धी आयोजनाहरू तर्जुमा भएका छन् । सोरु गाउँपालिकामा पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत पालिका भरिमा जम्मा १८ वटा नयाँ वातावरण संरक्षण आयोजनाहरू तर्जुमा भएका छन् जसमध्ये १४ वटा नदि नियन्त्रण सम्बन्धी आयोजना र ४ वटा पहिरो नियन्त्रण आयोजनाहरू रहेका छन् । उक्त आयोजनाहरूबाट जम्मा ८४२ घरधुरीहरू प्रत्यक्ष लाभान्वित हुनेछन ।

पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएका स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरूको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३७: पञ्चवर्षीय योजना अन्तर्गत तर्जुमा भएका स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरूको विवरण

प्रस्तावित योजनाहरूको विवरण						
वडा नं.	योजनाको संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	योजनाको किसिम	योजनाको प्रकृति		अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
				नदि नियन्त्रण	पहिरो नियन्त्रण	
३	७	२५८	नयाँ	३	४	३९१७
४	७	१९३	नयाँ	७		७२९४
५	४	३९१	नयाँ	४		१४७९८
जम्मा	१८	८४२		१४	४	२६००९

५.२.५ जलउर्जा योजनाहरू

सोरु गाउँपालिकामा पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत पालिका भरिमा जम्मा ३५ वटा जलउर्जा आयोजनाहरूको तर्जुमा भएको छ जसमध्ये २९ वटा सुधारिएको घट्ट र ६ वटा लघुजलविद्युत आयोजनाहरू रहेका छन् । उक्त जलविद्युत आयोजनाहरूबाट १०७९ घरधुरीहरूमा विद्युत लाइन जडान हुनेछ र सो क्षेत्रमा कुटानी, पिसानी, पेलानी मिल र अन्य उद्योग सञ्चालनको लागि विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ । साथै सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरूबाट १७५५ घरधुरीहरूलाई पिसानी, कुटानी, र पेलानी सेवा उपलब्ध हुनेछ । साथै २ वटा लघु जल विद्युत योजना मर्मत/पुनर्निर्माण/विस्तार हुनेछ जसबाट ५२८ घर धुरी हरुलाई विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएका जलउर्जा आयोजनाहरूको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३८: पञ्चवर्षीय योजना अन्तर्गत तर्जुमा भएका जलउर्जा आयोजनाहरूको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरूको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार/पुनर्निर्माण/सेवा विस्तार		
	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
लघु जलविद्युत						
१	२	३३७	३२०००			

४	१	१४२	१६०००			
५				१	१९७	१००००
७	१	१६१	१६०००			
८	१	१६७	१६०००			
१०	१	२७२	२००००			
११				१	३३१	१२०००
जम्मा	६	१०७९	१०००००	२	५२८	२२०००
सुधारिएको पानीघट्ट						
२	१	६३	५००	-	-	-
४	३	४८	१५००	-	-	-
५	३	२८८	१५००	-	-	-
६	३	१८९	१५००	-	-	-
७	६	३४०	३०००	-	-	-
८	४	२७२	२०००	-	-	-
९	१	१३४	५००	-	-	-
१०	४	२३७	२०००	-	-	-
११	४	१८४	२०००	-	-	-
जम्मा	२९	१७५५	१४५००	०	०	०
कुल जम्मा	३५	२८३४	११४५००	२	५२८	२२०००

अध्याय ६: गुरुयोजना कार्यान्वयन, बजारीकरण र अद्यावधिक

६.१ गुरुयोजनामा लगानीका लागि अल्प/ मध्यम/ दीर्घकालीन योजना

सोरु गाउँपालिकाले देहाय अनुसारको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालिन लक्ष्यहरु निर्धारण गरी योजना तर्जुमा गरेको छ ।

गाउँपालिकाको अल्पकालीन लक्ष्य (आ.व. २०८१/८२ सम्ममा):

खानेपानी सेवा: ६०% आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत स्तरमा पुऱ्याउने ।

- आधारभूत खानेपानी सेवास्तर भएको जनसंख्या ४०%
- सुरक्षित खानेपानी व्यवस्था भएको सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या २०%

सरसफाई सेवा: सबै घरधुरी तथा मौसम अनुसार अस्थाई बसाइ गर्ने गरेको सबै घरहरुमा समेत सुरक्षित चर्पीको प्रयोग गरेको हुनेछ ।

- सधैं चर्पीको प्रयोग गर्ने जनसंख्या ९८%

- व्यवस्थित चर्पी प्रयोग गर्ने अर्थात् साबुन पानीले हात धुने व्यवस्था भएको चर्पी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ८० %
- अपांगता भएका व्यक्ति भएका घरहरुमा खानेपानी र शौचालयको पहुँच अपांगमैत्री भएको घरसंख्या ८०%
- पूर्ण सरसफाइ अभियान सबै वडाहरुमा सञ्चालन भएको

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: पालिकाको १५% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: सबै वडाहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: उपयोगमा रहेका ४०% जलस्रोत क्षेत्रहरु संरक्षण भएको हुनेछ ।

गाउँपालिकाको मध्यकालिन लक्ष्यहरु (आ.व. २०८४/८५ सम्ममा):

खानेपानी सेवा: सबै आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत स्तरमा पुऱ्याउने ।

- आधारभूत खानेपानी सेवास्तर भएको जनसंख्या ५०%
- सुरक्षित व्यवस्था भएको खानेपानी सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या ५०%

सरसफाइ सेवा: पालिका “पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र” घोषणा भएको हुनेछ ।

- सबै वडाहरु पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा भएको हुनेछ ।

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: पालिकाको ३०% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: सबै वडाका ठुला बस्तीहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ साथै स्थानीय स्तरमा जलविद्युत उत्पादन गरी भरपर्दो र किफायती विद्युत सेवा मुख्य बस्तीहरुमा उपलब्ध हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: उपयोगमा रहेका १००% जलस्रोत क्षेत्रहरु संरक्षण भएको हुनेछ ।

गाउँपालिकाको दीर्घकालिन लक्ष्यहरु (आ.व. २०८७/८८ सम्ममा):

खानेपानी सेवा: सबै आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर सुरक्षित व्यवस्था भएको स्तरमा पुऱ्याउने ।

- सुरक्षित व्यवस्था भएको खानेपानी सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या १००%

सरसफाइ सेवा: पालिका “पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र” घोषणा भएको हुनेछ ।

- सबै वडाहरु पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र घोषणा भएको हुनेछ ।

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: पालिकाको ५०% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: पालिकाका सबै मुख्य बस्तीहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ साथै स्थानीय स्तरमा भरपर्दो र किफायती जलविद्युत उत्पादन गरी सबै वडा तथा बस्तीमा विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: पालिकाका सबै जलस्रोत क्षेत्रहरुको व्यवस्थित संरक्षण भएको हुनेछ ।

६.२ पहिलो वर्षको कार्यान्वयन योजना

सोरु गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको पञ्चवर्षीय योजनामा उच्च प्राथमिकतामा रहेका आयोजनाहरू यस पहिलो आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को लागि छनौट गरिएको छ ।

तालिका नं. ३९: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका खानेपानी आयोजनाहरू

क्र. सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृति	प्रस्तावित टोलहरू	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	श्री जनजोयती उच्च माध्यमिक विद्यालय धुपिछौं खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	२	ग्रभिटी पाइपलाइन खानेपानी	नयाँ	श्री जनजोयती उच्च माध्यमिक विद्यालय धुपुचौ	३०००	गाउँपालिका	
२	जमालधारा बृहत खानेपानी	१	ग्रभिटी पाइपलाइन खानेपानी	पुनर्निर्माण	जमालधारा	१६५००	गाउँपालिका	
३	नेरा जनजा खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	५	ग्रभिटी पाइपलाइन खानेपानी	नयाँ	नेरा तन्जा	७३५०	गाउँपालिका	
४	निलडाडा खा. पा. योजना	२	ग्रभिटी पाइपलाइन खानेपानी	पुनर्निर्माण	सुवा पानी	६९३०	गाउँपालिका	
५	अडीन आयर खानेपानी	३	ग्रभिटी पाइपलाइन खानेपानी	पुनर्निर्माण	वेही गाउँ	३२८५०	गाउँपालिका	
६	अल्ले खादा देखि लेप्य खानेपानी	४	ग्रभिटी पाइपलाइन खानेपानी	पुनर्निर्माण	स्कूल खानेपानी	९६००	गाउँपालिका	
७	सोरु बृहत खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	६	ग्रभिटी पाइपलाइन खानेपानी	नयाँ	रोकाया बडा सोरुकोट ढलेरी	४५००	गाउँपालिका	
	जम्मा					८०७३०		

तालिका नं. ४०: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका सरसफाइ योजनाहरू

क्र.सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	लाभान्वित घरधुरी संख्या	लाभान्वित विद्यालय संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	सार्वजनिक शौचालय निर्माण योजना	२	१ वटा		१५००	गाउँपालिका	
२	गाउँपालिका पूर्ण सरसफाइ योजना	१ देखि ११	१०००		३३००	गाउँपालिका	
३	विद्यालय वास तिनतारा घोषणा योजना	१ देखि ११		११	७१५०	गाउँपालिका	
	जम्मा				११९५०		

तालिका नं. ४१: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका सिंचाइ योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	योजनाको प्रकार	प्रकृति	लाभान्वित घरधुरी संख्या	मुख्य खेतहरुको नाम	क्षेत्रफल (रोपनी)	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
1	झामडे देखि सिम सम्म	१	कुलो सिंचाइ	मर्मत	२१०	जौला जिउला	१०००	८०००	गाउँपालिका	
2	छाला रुझाऊन देखि लैठि सम्म कुलो सिंचाइ	२	कुलो सिंचाइ	नयाँ	३२	लैठाखेत	१०५	११५५	गाउँपालिका	
3	भामगाऊ वलाडि सिंचाइ	३	कुलो सिंचाइ	मर्मत	२७	बलाडि जिऊला	४०	३२०	गाउँपालिका	
4	घिलिमिली सिंचाइ आयोजना	४	कुलो सिंचाइ	मर्मत	३२	झिलिमिली जिउला	६०	४८०	गाउँपालिका	
5	भित्ता खोला देखि नेर जिउला आधानिक सिंचाइ आयोजना	५	कुलो सिंचाइ	नयाँ	३३	नेर जिउला	४०	४४०	गाउँपालिका	
6	भित्र खोला देखि कागल्ला कुलो सिंचाइ	६	कुलो सिंचाइ	मर्मत	४८	जिउला	१००	८००	गाउँपालिका	
7	सुपकुना देखि वुङ्च कुलो सिंचाइ	७	कुलो सिंचाइ	मर्मत	३५	जिउला	७०	५६०	गाउँपालिका	
8	लामा कुलो दुवाचैर कुलो सिंचाइ	८	कुलो सिंचाइ	मर्मत	४३	जिउला	९०	७२०	गाउँपालिका	
9	पुगेल्ला कुलो सिंचाइ	९	कुलो सिंचाइ	मर्मत	३७	पुगेल्ला जिउला	२०	१६०	गाउँपालिका	
10	काटी कुलो सिंचाइ	१०	कुलो सिंचाइ	मर्मत	५०	काटि जिऊला	९०	७२०	गाउँपालिका	
11	चत्यखोला लघु सिंचाइ	११	लघुसिंचाइ	नयाँ	५०	हितबाडा	४५	१८९७	गाउँपालिका	
	जम्मा				५९७		१६६०	१५२५२		

तालिका नं. ४२: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका स्रोत तथा वातावरण संरक्षण योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृति	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवा क्षेत्र	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	घाटचौर नदि नियन्त्रण	३	नयाँ	नदि नियन्त्रण	७	कोसेडि गाउँ	२६६	गाउँपालिका	
२	रावलवाडा तटबन्धन	४	नयाँ	नदि नियन्त्रण	३५	रावलवाडा	१३२३	गाउँपालिका	
३	खात दुस्का तटबन्धन आयोजना	५	नयाँ	नदि नियन्त्रण	१३०	नेर	४९२१	गाउँपालिका	
	जम्मा				१७२		६५१०		

तालिका नं. ४३: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका जलउर्जा योजनाहरू

क्र. सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	योजनाको प्रकार	प्रकृति	लाभान्वित घरधुरी संख्या	लाभान्वित टोलहरू	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	नाचारा घट्ट	२	नयाँ	घट्ट बिद्युतिकरण	६३	नचारा	५००	गाउँपालिका	
२	तलि लिब्रु आधुनिक घट्ट	४	नयाँ	अन्य	१३	तलि लिब्रु	५००	गाउँपालिका	
३	हरिसागु आधुनिक घट्ट	५	नयाँ	अन्य	३५	नेर	५००	गाउँपालिका	
४	भिन्न खोला घट्ट	६	नयाँ	घट्ट बिद्युतिकरण	७२	जिमा	५००	गाउँपालिका	
५	दोसाङ्टा आधुनिक घट्ट	७	नयाँ	घट्ट बिद्युतिकरण	७४	ख्यल्च	५००	गाउँपालिका	
६	घट्टेखोला घट्ट	८	नयाँ	घट्ट बिद्युतिकरण	६५	तारापानि	५००	गाउँपालिका	
७	ठिन्के रूख घट्ट	९	नयाँ	अन्य	१३४	माथि कालै	५००	गाउँपालिका	
८	उपाध्यावाडा आधुनिक घट्ट	१०	नयाँ	घट्ट बिद्युतिकरण	७०	उपाध्यावाडा	५००	गाउँपालिका	
९	प्याउखोला आधुनिक घट्ट	११	नयाँ	घट्ट बिद्युतिकरण	९०	कोट	५००	गाउँपालिका	
१०	नेर खोला जलविद्युत आयोजना	५	मर्मत	लघु जलविद्युत	१९७	नेर, ताँजा	१००००	गाउँपालिका	
११	प्याउँखोला जलविद्युत आयोजना	११	मर्मत	लघु जलविद्युत	३३१	कोट,हितबाडा,तलीबाडा, रोकायाबाडा,सार्कीबाडा, जेठबाडा,लुवारबाडा	१२०००	गाउँपालिका	
	जम्मा				११४४		२६५००		

६.३ बजारीकरण रणनीति तथा सरोकारवाला पहिचान

सोरु गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना तयार भए पश्चात उच्च प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरू कार्यान्वयन गर्नका लागि लगानीको खोजी तथा कार्यरत विकास साझेदारहरूसंग आयोजना बाँडफाँट गरी आयोजना कार्यान्वयनको लागि सुनिश्चित गर्नेछ । गाउँपालिकाले गुरुयोजनाको प्रचारप्रसार गरी कार्यान्वयन गर्न लगानी जुटाउनका लागि गाउँपालिकामा जलस्रोत विकासको क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी, गैरसरकारी तथा विकास साझेदार संघसंस्थाहरूसंग छलफल गरी सबैले जलउपयोग गुरुयोजनाको अवधारणा र प्राथमिकतालाई अवलम्बन गर्ने निर्णय गर्नेछन् । गुरुयोजना कार्यान्वयनका लागि तपसिलका रणनीति अपनाइने छन र यसका लागि सम्बन्धित समितिहरूलाई अझ सशक्त बनाइने छ ।

- सोरु गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको सूचना प्रवाहको लागि यस गाउँपालिकाको वेबसाइटमा जलउपयोग गुरुयोजनाको अवधारणा, लक्ष्य, रणनीति र प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरूको विवरण आकर्षक रूपमा राखी उक्त आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको मासिक रूपमा अद्यावधिक गर्ने नीति लिइनेछ ।
- गाउँपालिकाले तयार गरेको गुरुयोजनाको प्रचारप्रसार गरी सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारका जलस्रोत विकास सम्बद्ध मन्त्रालयहरू, विभागहरू, डिभिजन कार्यालयहरू, क्षेत्रिय आयोजनाहरूसंग लगानी सहकार्यका लागि समन्वय गर्ने नीति लिइनेछ ।
- गाउँपालिकास्तरका सरोकारवाला साझेदारहरूको आवश्यकता अनुसार समन्वय बैठक र अन्तक्रियाहरू आयोजना गरी गाउँपालिकाको गुरुयोजनाको प्राथमिकता अनुसारका आयोजना, यसका अवधारणा तथा रणनीति बमोजिम नयाँ आयोजनाहरू छनौट गर्ने तथा लगानी गर्ने प्रतिबद्धता सहितका कार्यक्रमहरू गर्ने नीति लिइनेछ ।
- गाउँपालिकास्तरमा जलउपयोग गुरुयोजनाको दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य, रणनीति, तथा योजनाहरूको प्रचार प्रसार तथा समीक्षा गर्ने तथा जलस्रोत क्षेत्रमा कार्यगर्ने सरोकारवालाहरूलाई गुरुयोजनाले तर्जुमा गरेका आयोजनामा लगानी गर्न प्रेरित गराउने जस्ता क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्याङ्क अनुसारका जलस्रोतहरूको लगत, मूल-मुहान स्रोतको संरक्षण, सम्भाव्य उपयोग र लगानी सम्भावना सहितको अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू समय-समयमा सरोकारवालाहरू माझ सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- क्षेत्रगत योजनाहरूमा लगानी सम्बन्धी दोहोरोपना हटाउन र गाउँपालिकाले प्राथमिकतामा राखेका जलस्रोत आयोजनाहरूमा लगानी केन्द्रित गर्न गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा पूर्व विषयगत समितिका बैठकहरू मार्फत आगामी वर्षका योजना तथा कार्यक्रमहरू सरोकारवालाहरूसंगको उपलब्ध बजेट तथा सहकार्यका क्षेत्र अनुसार जलउपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा रहेका आयोजनाहरू मध्येबाट बाँडफाँट गरी वार्षिक बजेट तथा कार्ययोजना बनाउने नीति लिइनेछ ।

सोरु गाउँपालिकामा गुरुयोजना कार्यान्वयनको पहिलो वर्षमा जलस्रोत विकास क्षेत्रमा लगानी सहयोग गर्न सम्भाव्यता भएका मुख्यतया देहायका निकायहरू रहेका छन् ।

१. प्रदेश सरकार
२. सङ्घीय सरकार
३. कर्णाली जल परियोजना समेतका सोरु गाउँपालिकामा कार्यरत विकास साझेदारहरू

गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरुमा सहकार्य गर्ने वा लगानी गर्ने सरोकारवालाहरुको पहिचान गर्नको लागि देहायको चित्रलाई ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले लगानी गर्ने सरोकारवालाहरुको खोजि गर्नेछ ।

चित्र नं. 3: जलस्रोत संरक्षण तथा जलउपयोग क्षेत्रका सरोकारवाला पहिचान चित्र

साथै पहिलो वर्षमा कार्यान्वयनका लागि तर्जुमा भएका जलस्रोत योजनाहरु हाल पहिचान भएका निकायहरुबाट मात्र लगानी सम्भव हुने नदेखिएकोले सरकारी निकाय, विकास साझेदार, गैरसरकारी संस्थाहरु र निजि क्षेत्रहरुलाई सोरु गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनमा लगानी सहकार्य गर्नको लागि अनुरोध छ ।

जल उपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न लगानी सहकार्य गर्ने सम्भावित सरोकारवालाहरु				
सरोकारवाला संस्थाको नाम	क्रियाकलापको प्रकार	सम्भावित कार्य क्षेत्र (वडा/भुगोल)	निकाय /संस्थाको आर्थिक स्रोत (दातृ संस्था)	भविष्यमा सहकार्य हुन सक्ने क्षेत्र
युएसएआइडी, कर्णाली जल परियोजना	जलस्रोत व्यवस्थापन	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	युएसएआइडी	खानेपानी, बहुउपयोगी योजना, स्रोत संरक्षण, नीति सहयोग, क्षमता विकास क्रियाकलाप, सरसफाइ/स्वच्छता
प्रदेश सरकार, खानेपानी डिभिजन कार्यालय	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	प्रदेश सरकार	खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, खानेपानी प्रशोधन प्रणाली निर्माण
खानेपानी विभाग, संघिय खानेपानी आयोजना कार्यालय	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	संघिय सरकार, खानेपानी विभाग	खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, खानेपानी प्रशोधन प्रणाली निर्माण
बैकल्पिक उर्जा प्रवर्धन केन्द्र	जल उर्जा	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	नेपाल सरकार, बहु राष्ट्रिय सहयोग	लघु/साना जलविद्युत, सुधारिएको घट्ट, परम्परागत घट्ट, नयाँ, मर्मत विस्तार, क्षमता अभिवृद्धि, मर्मत सेवा केन्द्र स्थापना, अनुसन्धान, अध्ययन
वन तथा भूसंरक्षण विभाग	वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	संघिय सरकार, वन तथा भूसंरक्षण विभाग	वन संरक्षण, पहिरो नियन्त्रण, नदि नियन्त्रण, नर्सरी
सिंचाई विभाग	सिंचाई	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	संघिय सरकार, सिंचाई विभाग	परम्परागत सिंचाई, लघु सिंचाई
विकास सञ्जोदारहरु र गैर सरकारी संस्थाहरु	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विद्यालय वास, स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरण	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	विकास सञ्जोदारहरु	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विद्यालय वास, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको लागि कार्यक्रम, समावेशी कार्यक्रम, जनचेतना, स्वास्थ्य

6.4 जलाधार/उपजलाधार क्षेत्र व्यवस्थापन रणनीति

सोरु गाउँपालिकाले समग्र गाउँपालिका क्षेत्रलाई समेटेको सोरु खोला जलाधार क्षेत्रमा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सिद्धान्तमा आधारित जलउपयोग गुरुयोजना लागु गरी जलाधार क्षेत्रमा जलस्रोत, वातावरण र पर्यावरणको संरक्षण तथा वृद्धि गर्दै जलस्रोतहरूको सन्तुलित, न्यायोचित तथा उच्चतम उपयोग गरी सामाजिक न्यायमा आधारित घरपरिवारहरूको सेवास्तरमा वृद्धि र आर्थिक सम्वृद्धि हासिल गर्ने रणनीति लिएको छ ।

यस गाउँपालिकामा खोलाको क्षमता राम्रो भएता पनि मूल-मुहानहरूको क्षमता सुख्खा महिनामा कम हुने तथाङ्कले देखाएकोले सबै मूल-मुहान क्षेत्रहरूमा जलस्रोत संरक्षणका आयोजनाहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने नीति लिइएको छ । सोरु गाउँपालिका पहाडी क्षेत्र भएकोले वर्षातको ४ महिनामा ७०० देखि १००० मिलिमिटरसम्म वर्षा हुने भएतापनि वर्षातको पानी सतहबाट बगेर गई केहि महिनामा नै पानीका मुहान तथा खोलाहरूमा पानीको बहाव निकै कम हुने गरेको छ । गुरु योजनामा तर्जुमा भएका जलस्रोत संरक्षणका आयोजनाहरू कार्यान्वयन गरी यस क्षेत्रको पहाडमा परेको वर्षातको पानीलाई जमिनमा वा जमिन भित्र सकेसम्म धेरै परिमाण धारण गरी सुख्खा महिनासम्म पानीलाई भण्डारण गर्ने रणनीति लिइनेछ । यस क्षेत्रका पहाडहरू सुख्खा महिनासम्म रसिलो भई पानी भण्डारण टङ्कीको रुपमा कार्य गर्नेछन् र तर्जुमा भएका जल उपयोगका आयोजनाहरूका लागि सुख्खा महिनामा समेत धेरै परिमाणमा पानी उपलब्ध हुनेछ । यसरी सोरु गाउँपालिकाले पानीको पुनर्भरण, पुनर्धारण र पुनर्प्रयोग सिद्धान्तमा आधारित जलाधार संरक्षण गर्ने नीति लिनेछ ।

6.5 गुरुयोजना पुनरावलोकन तथा अद्यावधिक गर्ने संयन्त्र

सोरु गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन, पुनरावलोकन तथा अद्यावधिक गर्नका लागि गाउँपालिका र वडाको निर्णय गर्ने र अनुगमन तथा समीक्षा गर्ने र संरचनाहरूमा सुधार तथा समितिहरूलाई थप सक्रिय बनाइ देहाय बमोजिमका कार्यहरू गर्नेछ ।

- गाउँ कार्यपालिकाले यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको लागि संस्थागत संरचनाहरूको विस्तार गर्ने र जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरूलाई थप सक्रिय बनाउने कार्य गर्नेछ । यसरी गाउँ कार्यपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको लागि यस गुरुयोजनाले परिकल्पना गरेको संस्थागत संरचनाहरूको विस्तार गरी सबैलाई जिम्मेवारी दिने कार्य गर्नेछ ।
- गाउँ कार्यपालिकाले गाउँपालिका स्तरमा यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन, समीक्षा, पुनरावलोकन, गुरुयोजना अद्यावधिक सम्बन्धी निर्णयहरू गर्नेछ ।
- गाउँ कार्यपालिकाले गाउँपालिका अन्तर्गतका समिति र उपसमितिहरूलाई यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनका विभिन्न विषयहरू जस्तैखानेपानी, सिंचाइ, जलउर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण, लैङ्गिक तथा समावेशी, सुशासन आदिमा अनुगमन गरी सुझावको लागि जिम्मेवारी दिनेछ ।
- गाउँपालिका स्तरीय जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन गरी सुझाव दिनेछ । जस अन्तर्गत जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापनको अवस्था, खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण, खानेपानी सेवा स्तर

उन्नति, लैङ्गिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयनको अवस्था, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको सहभागिता र खानेपानीमा पहुँच आदिको स्थलगत अनुगमन तथा तथ्याङ्क विश्लेषण गरी सुझाव दिनेछ । यस समितिले मासिक रुपमा अनुगमन गरी निर्देशन/सुझाव दिनेछ ।

- वडा स्तरीय जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अवस्था प्रत्येक महिनामा अनुगमन गरी सुझाव दिनेछ ।
- टोल सरसफाइ समितिलाई सक्रिय बनाई यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्दा समावेशी र कोहि पनि नछुट्ने परिकल्पना गरे अनुसारको भए नभएको अनुगमन गरी समावेशी अवस्था सुनिश्चित गर्न सुझाव दिनेछ ।
- गाउँपालिका र वडास्तरका समिति र उपसमितिहरुको संरचनाहरुलाई थप समावेशी बनाइनेछ ।

गाउँपालिकाले यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि गाउँपालिका र वडा कार्यालयको प्राविधिक कार्य गर्ने संरचनाहरुको विस्तार गरी देहाय बमोजिमका प्राविधिक कार्यहरु गर्नेछ ।

- गाउँपालिकामा जलस्रोतको प्राविधिक कार्य गर्नको लागि स्वास्थ्य शाखालाई विस्तार गरी पानी परीक्षण प्रयोगशाला सहितको जलस्रोत शाखामा क्षमता विस्तार गरिने छ ।
- गाउँपालिका स्तरीय जलस्रोत शाखाले यस गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न प्राविधिक तथा सामाजिक कार्य एवम् जलस्रोत र आयोजनाबाट वितरित खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण तथा अनुगमन गर्नेछ ।
- साथै वडा कार्यालयहरुमा समेत जलस्रोत इकाई स्थापना गरिनेछ । यस इकाईले सेवा प्रदायक वा उपभोक्ता समितिहरुको क्षमता विकास गरी जलस्रोत आयोजनाहरुमा आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापन कार्यविधिको कार्यान्वयन तथा नियमन गर्नेछ ।
- गाउँपालिका स्तरमा पानी परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना गरी क्षमता विकास गरिनेछ । यस प्रयोगशालाले नियमित पानी परीक्षण तथा खानेपानीको गुणस्तर अनुगमन गरी विश्लेषण प्रस्तुत गरी सुझाव प्रदान गर्नेछ ।

गाउँपालिकाले यस गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि जलस्रोत सेवा सञ्चालन, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन तथा सेवास्तर उन्नति अवस्था सम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक तथा विश्लेषण गर्ने संरचनाहरुको स्थापना र क्षमता विस्तार गरी देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नेछ ।

- जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन तथा सेवास्तर अवस्थाको तथ्याङ्क मासिक रुपमा अद्यावधिक गरी विश्लेषण गर्न “जलस्रोत तथ्याङ्क इकाई” गाउँपालिका स्तरमा स्थापना गरिने छ । यो जलस्रोत तथ्याङ्क इकाई गाउँपालिका स्तरीय जलस्रोत शाखामा राखिने छ । जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन तथा सेवास्तर अवस्था विश्लेषण गर्ने कार्य यस इकाईले जलस्रोत शाखा, पानी परीक्षण प्रयोगशाला र सेवा प्रदायकहरुसंगको समन्वयमा तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने कार्य गर्नेछ ।
- यस जलस्रोत तथ्याङ्क इकाईले प्रत्येक महिना जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको बैठकमा जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापनको अवस्था र उपभोक्ताहरुलाई उपलब्ध गराएको सेवास्तरको अवस्था विश्लेषण गरी प्रस्तुत गर्नेछ ।

- प्रत्येक वर्ष जलस्रोत आयोजनाहरूको "उपभोक्ता सन्तुष्टी सर्भेक्षण" गरी गाउँपालिका स्तरीय जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको बैठकमा प्रस्तुत गर्नेछ ।
- जलस्रोत सेवा प्रदायक वा उपभोक्ता समितिहरूको स्व-मुल्यांकन प्रतिवेदन वार्षिक रूपमा संकलन तथा अद्यावधिक गरी प्रत्येक आयोजनाको जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन अवस्था विश्लेषण गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नेछ ।

६.६ गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति

सोरु गाउँपालिकाले यस जलउपयोग गुरुयोजना २०८०-२०८४ कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका रणनीतिहरू अवलम्बन गर्नेछ ।

प्राथमिकतामा आधारित जलस्रोत आयोजना कार्यान्वयन रणनीति:

यस गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको निर्धारित प्राथमिकता बमोजिम आयोजनाहरूको वार्षिक बजेट विनियोजन तथा कार्यान्वयन गर्ने नीति लिनेछ ।

जलस्रोत आयोजना सञ्चालन तथा व्यवस्थापन रणनीति:

- जलस्रोत आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापनको लागि सेवा प्रदायकको क्षमता र अन्य उपलब्ध स्रोतको आधारमा जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन कार्यविधि लागु गरिनेछ । जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन कार्यविधि अन्तर्गत जलस्रोत आयोजनाहरूको सेवा सञ्चालन व्यवस्थापनका प्रामाणिक सञ्चालन विधिहरू (Standard Operating Procedure) को प्रयोग गरी आयोजनाहरूको सञ्चालन, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरिनेछ जस अन्तर्गत जीवनचक्र खर्चको आधारमा जलस्रोत सेवा महशुल निर्धारण, सेवास्तर उन्नति अवस्था, जलस्रोतको क्षमता अनुगमन, पानीको गुणस्तर परीक्षण तथा अनुगमन, निरोधात्मक सम्भार, गुनासो व्यवस्थापन, लेखा व्यवस्थापन, स्वमुल्यांकन आदि समावेश रहनेछ ।

समावेशी जलस्रोत रणनीति:

- निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्नको लागि यस गुरुयोजनाका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्दा सम्भावित जोखिममा रहेका व्यक्तिहरूको आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने छ । यसरी कार्य गर्दा त्यस्ता व्यक्ति र वर्गलाई "कुनै हानी नगर्नुहोस" भन्ने सिद्धान्तलाई पालना गरिने छ ।
- जलस्रोत आयोजनाको सेवा महशुल निर्धारण गर्दा महशुल तिर्न नसक्ने अति विपन्न घरधुरीहरू (महिला वा ज्येष्ठ नागरिक वा अपाङ्गता भएका ब्यक्ति घरमुली भएका अति विपन्न घरधुरीहरू समेत) पहिचान गरी उक्त घरधुरीहरूको लागि प्रत्येक वर्ष सहूलियत दरमा महशुल निर्धारण गर्ने नीति लिइनेछ । साथै एक वर्षमा उक्त घरपरिवारको आय वृद्धि गरी महशुल तिर्न सक्ने बनाउनको लागि आयआर्जन मुलक क्रियाकलाप गर्न जलस्रोत सेवा प्रदायक संस्थाले उक्त घरपरिवारहरूलाई सहयोग गर्नेछ ।
- जलस्रोत आयोजनाको सेवास्तर वृद्धि गर्दा कोहि पनि नछुट्ने गरी महिला, पुरुष, बालबालिका, अल्पसंख्यक, पिछडिएका र जोखिममा रहेका जातजाति सबैको लागि सेवा उपलब्ध हुने गरी कार्यक्रम लागु गरिनेछ । आयोजनामा सहभागी गराउनको लागि आयोजना निर्माण र सेवा शुल्कमा यस्ता सिमान्तकृत वर्गहरूलाई विशेष क्षमता अनुसारको सहभागिता वा सरकार वा समुदायले विशेष सहूलियत दिने नीति लिइनेछ । ।

- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, जलवायु अनुकूलन तथा विपद व्यवस्थापन जस्ता अन्तर सम्बन्धित विषयहरूलाई यस गुरुयोजनाको कार्यान्वयनमा अनिवार्य अवलम्बन गरिनेछ ।
- गुरुयोजना कार्यान्वयन एवम् जलस्रोत आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापनका प्रत्येक तहका निर्णय प्रक्रियामा महिला, दलित, अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, आदिको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।

अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि जलस्रोत रणनीति:

- खानेपानीमा पहुँचको लागि अरुको सहयोग आवश्यक पर्ने अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि अरुको सहयोग आवश्यक पर्ने स्तरीकरणको आधारमा प्राथमिकीकरण गरी पहुँच पुराउने रणनीति लिइनेछ ।
- अपाङ्गता भएका घरपरिवारलाई खान र व्यक्तिगत स्वच्छता ब्यबहारको लागि पानीमा प्रत्येक सदस्यको बराबर पहुँच हुनु पर्ने कुराको महत्व बारे राम्रो संग बुझाई सबै सदस्यहरूलाई पानीको बराबर पहुँच पुऱ्याउनको लागि यस्ता परिवारहरूलाई सहयोग पुऱ्याउने रणनीति लिइनेछ ।
- जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा/अद्यावधिक गर्दा, जलस्रोत आयोजनाको डीपीआर बनाउँदा, क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम बनाउँदा र कार्यान्वयन गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको स्थानीय संस्थासंगको सहभागितामा गरिने छ ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको खान र स्वच्छता ब्यबहारमा पानीको पहुँच सुनिश्चित गर्नको लागि सरसफाई तथा स्वच्छता ब्यबहार परिवर्तनका कार्यक्रमहरू गाउँपालिकाको पहलमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको संस्था र स्थानीय सरकारको सहभागितामा गरिने छ ।
- सामाजिक ब्यबहार परिवर्तन संचारलाई समावेशी गराउनको लागि सचेतना र अन्य दृष्टिकोण परिवर्तन गर्ने रणनीतिहरूलाई प्राथमिकताका साथ लागु गरिनेछ ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सरकारी प्रशासनिक सम्बन्धी कार्य र अन्य सहयोगको लागि सामाजिक संस्था र अन्य सहयोगी सेवाहरूको समेत सहयोग लिने रणनीति लिइनेछ ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू जो सबै भन्दा सिमान्तकृत हुन्छन् उनीहरूको अनुभव र सहभागिता सुनिश्चित गर्न उनीहरूलाई अनुगमन प्रक्रियामा समावेश गर्ने रणनीति लिइनेछ । अनुगमनमा अपाङ्गता भएका महिला र पुरुष दुबैको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने रणनीति लिइनेछ ।

जलस्रोत आयोजना कार्यान्वयन तथा नीति निर्माण रणनीति:

- गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्दा मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ एवम् नियमन गरिनेछ । यसका लागि गाउँपालिकाले आवश्यक मापदण्ड, कार्यविधि, ऐन तथा निर्देशिका तयार गरी लागु गर्नेछ ।
- साथै यस गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि गाउँपालिकाले गाउँपालिका र वडास्तरमा आवश्यक संस्थागत संरचना विस्तार तथा क्षमता विकास गर्नेछ । यस रणनीति अनुसारका संस्थागत संरचनाहरू विस्तार गरी जिम्मेवारी दिनेछ ।
- गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको लागि गुरुयोजनाको आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी आवश्यक वार्षिक बजेट विनियोजन गर्नेछ । साथै प्रदेश सरकार, सङ्घीय सरकार र विकास साझेदारहरूसंग यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न सहकार्यका लागि पहल गर्नेछ ।

सौरु गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि देहाय अनुसारका संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी रहने रणनीति लिएको छ ।

निर्णय गर्ने संस्थागत संरचना: यस गाउँपालिकाको गाउँ कार्यपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन सम्बन्धी सम्पूर्ण निर्णयहरू गर्नेछ । साथै गुरुयोजना बजारीकरणको प्रमुख जिम्मेवारी समेत गाउँ कार्यपालिकाको हुनेछ ।

कार्यान्वयन गर्ने संस्थागत संरचना: जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयन गाउँ कार्यपालिका अन्तर्गतको जलस्रोत व्यवस्थापन बोर्ड वा जलस्रोत शाखाले गर्नेछ ।

अनुगमन गर्ने संस्थागत संरचना: जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले गर्नेछ ।

अस्वीकरण:

यो प्रतिवेदन अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत् अमेरिकी जनताहरूको सहयोगका कारण सम्भव भएको हो । यस प्रतिवेदन भित्रका विषयवस्तु र सामग्री सोरु गाउँपालिकाको एकल जिम्मेवारी हुन् र तिनले युएसएआइडी वा अमेरिकी सरकारको विचारको प्रतिविम्बित गर्छन् भन्ने जरुरी छैन ।